

TIZENKETEDIK ÉVFOLYAM

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

TARTALOM:

Fülei Boda István dr.: A nemzetiségi kérdés és az eszményi állampolitika. — Zrinyi József S. J.: A természetjog rendezőszerpe a magyar nemzeteszmében. — Kemény Gábor: Gondolatok Kárpátaljáról. — Nyigri Imre: Középeurópa nemzetiségi térképe. — Könyvszemle. — Sajtószemle. — Ör hely

XII. ÉV

1944 MÁJUS

5. SZÁM

ÁRA 2.— PENGŐ

**„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK
CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“**

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A Láthatár kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Ákos István dr., Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czettler Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Elekcs Dezső dr., Faluhelyi Ferenc dr., Flachbarth Ernő dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gál László dr., Gramantik Margit dr., Halácsy Dezső a. Imre Kálmán dr., Joó Tibor dr., Kemény Gábor, Kozocsa Sándor dr., Makkai Sándor dr., Mester Miklós dr., Mikó Imre dr., Mindszenti Béla dr., Moravcsk Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla, Padányi Gulyás Jenő, Pataky Mária dr., Pongrácz Kálmár dr., Prokopy Imre dr., Pusztai-Popovits József, Rónai András dr., Schubert Tódor, Sípos Sándor dr., Spitz János dr., Sziklay László dr., Sziklay Ferenc, vitéz Tócsai Móricz Kálmán dr., Vájlok Sándor dr., Varga Imre, Vass László, Vincze Erő dr. és Zathureczky Gyula

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrszemle, a középeurópai népek és a külföldi magyar szórványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Baross-tér 15. Telefon: 426—921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9—1-ig. Előfizetési árjogi személyeknek és egyesületeknek évi 40 pengő, egyébként 20 pengő Egyes szám ára 2 pengő

Szerkesztő: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédl Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Máltányi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Rónai András

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatainak főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.

egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

A nemzetiségi kérdés és az eszményi állampolitika

(Befejező közlemény.)

VI. Alkalmos-e a magyarság a nemzetiségi probléma helyes megoldására?

1. Az előzőkben arra törekedtem, hogy minden cleve való egyoldalú állásfoglalástól tartózkodva vegyem vizsgálat alá — egyetemes elvi síkon és általános emberi szempontból — a nemzetiségi kérdés bizonyos általános vonatkozásait. Vázlatos tanulmányom nem szolgáltatná azonban kielégítően a maga helyes célját, ha vizsgálódásunk tanulságait nem kísérelnők meg a magyar élet és államvezetés számára is hasznosítani. E probléma részletező tárgyalása, természetesen, nem lehet e tanulmány feladata: most csak egyetlen, alapvetően fontos kérdést kívánok felvetni. Ez a következő: vajjon a mi magyar államunk, illetve a magyarság — az eddigiekben érvényesíteni megkísérelt egyetemes és általános elvi és emberi szempontok összes következményeivel számotvető kritikai szemlélet előtt — *alkalmasnak és képesnek* ítéhető-e arra, hogy a maga súlyos és sokszereű nemzetiségi kérdéseit, nemzetiségeink öntudatosságának mai fokán és a mai történelmi viszonyok között is, sikeresen megoldhassa?

Erre a kérdésre a feleletet olyan irányú vizsgálódások tanulságaként adhatjuk csak meg, amelyekre ezúttal — természet szerint — nem térhetünk ki: egyfelől a magyar történelmi múlt vizsgálata enged valamelyes következtetést, másfelől — és főleg — a jelen magyarságnak lehetőleg exakt lélektani vizsgálódások útján is kimutatható (és lehetőség szerint *kísérleti* úton is bármikor igazolható) *lelki jellegzetességei teszik lehetővé* e kérdés biztos megválaszolását. Elsősorban a saját magam lélektani személyiségvizsgálatainak eredményei teszik jogossá, hogy a feltejt kérdésre a magam részéről határozott „igen”-nel felelhessek. Röviden: alkalmas és képesé teszik a magyarságot, *ma is*, a nemzetiségi kérdés helyes megoldására 1. már a magyar alkotmány szelleme; 2. a magyar történelem tanulságaiából leszűrődő magyar szellemiség és a magyar élet *hagyományai*. De — mélyebb gyökerű, mert magát az éppen ilyen magyar alkotmány és hagyományokat is kialakító és magát a magyar történelmet (és egyúttal éppen ezt a mi mai életünket) is végsőbb *belső* determinánsaiban meghatározó tényezőként — alkalmas és képesé teszi erre a magyarságot; 3. a reá típusosan jellegzetes lelki, *személyiségi jegyeknek* egész sora és a típusosan „magyar személyiség” egész szerves alkata, mintegy szerkezeti képe. A nemzetiségi kérdés értékelése és „kezelése” szempontjából különösen számbaveendő magyar személyiségjegyek közül csak a következőkre legyen szabad utalnom: a) a magyar *jogérzék* — amelyik objektíve motiválja azt a sokszor hallott megállapítást, hogy a magyar született „jogásznemzet”. Valóban, a magyar életet feltűnő mértékben, nem egyszerűen túlosan is határozza meg és irányítja (nemcsak a régi magyar alkotmányjogi vitákban és harcokban, hanem a nemzeti-állami élet sok-sok más körében is) a jogászai szempont és a jogi elvszerűség, nem egyszer az objektíve hasznosabb, termékenyebb irányokban értékesítendő érdeklődés és gyakorlati erőfeszítések rovására; b) jelentős tényező a szubjektív önérdéken sokszor meglepő, nem egyszer — magyar szempontból — valósággal „bűnös”) könnyelműséggel felülemelkedésre és az *önérdektől független* objektív értelmi belátásokhoz eljutásra való rendkívüli képesség, a sajátosan magyar értelmességnek némely egyéb érdekessége; c) kapcsolatos e jelleggel a *másokkal könnyen megértés* képessége is. Bár az egész magyar közéletre jogosnak vélem egy sok viszonylatban átkos hatású (de nem egészen magyar forrású) viszonylagos „*a-pszichologizmus*”

érvényesülését állítani, a valóban magyar lelkiség alapjában feltűnő könnyen képes idegen lelkiségekbe, a szükséges tapintattal és gyors alkalmazkodással beilleszkedni, az idegen szellemi beállítódásoknak és indításoknak *lényegét* (nemcsak felszínes külsőségeit) átvenni, más embereket és kultúrákat lényegük szerint is (nemcsak kuriózitászerű felszínükben) helyesen átértékelni és így tovább; d) az egészséges gyökerű magyar *realitásérzék*: a magyar hibaként sokszor és joggal felrótt illúziós, „*délibábos*” ábrándokba vagy fantasztikus utópiákba menekvés csak *másodlagos* kifejlődésű, nem pedig őseredeti magyar bélyeg; csak akkor, ha már a realitásban nagyon nem sikerül a magyarnak az érvényesülés, akkor keresi ő is a *délibábos* ábrándokat, a „*kompenzáló*” kárpótlás reményével kecségtető illúziókat. e) A rendkívüli, egészségesen mély és erős *humanitásérzék*. A magyar lelkiség egy igen-igen mély forrású, igaz és emelkedett humanitásnak termőtalaja, a magyar föld a valódi humanitásnak valósággal „*klasszikus*”, bizonyos tekintetben a görög-római világnál is klasszikusabb földje. Európai történeimünknek bizonyára *legkezdetektől* jellemző jegyünk ez a mélygyökerű humanitás, amelyen — a magyar értelmesség és érzelmi világ bizonyos alapjegyeivel párosulva — a más, *idegen* emberek és lelkületek könnyű *megértését* és — a magyar jogérzékkel párosulva — a másokkal szemben való méltányosságot is megalapozza; a honfoglaló magyarok nem írtották ki, de csak rabszolgákká sem tették a meghódított országterület leigázott lakosságát, nem fojtották meg a legyőzött népek szabad fejlődését, őket még csak erőszakos beolvasásra sem kényszerítették; másokat tartósan elnyomó vagy csak lealázó dominanciára sohasem törekedtek (még csak gazdasági elnyomásra, kizsákmányolásra sem, vagy csak mások, idegenek munkáját, verejtékét, lelketlenül kihasználó gazdasági teremtésre sem), és soha nem ismerte a magyarság ember és ember között azt a különbséget, amelyet az antik világ görög vagy római és „*barbár*” között tett, vagy amelyet az újkori Anglia is tesz saját népe és pl. a hinduk között vagy amelyet a legmodernebb Amerika is tesz fehér és néger stb. között. Nálunk — mindeddig — a legaktuálisabb zsidó-kérdés sem változott ki olyan embertelen üldözési hadjáratot, mint nem egy hazánkat körnvező államban és pl. a hadifoglyokkal való emberies bánásmód tekintetében is — még az első világháború idején is — az élvonalon haladt a magyar humanitás. Jelentős tényező szempontunkból f) a magyar lélek természetesen egészséges morális igényessége is, amelyik az élet mindenkörüli valóban magyar megnyilatkozását (irodalmunkban stb. is) színezi és amelyik pl. az *igazságosság* mély érzékével, a becsületesség stb. jegyével is párosulva nem ismeri emberek között a *hipokrizisnek* sok más helyen oly divatos különböző formáit, de annál inkább ismeri a *hüségnek* egy különösen férfias szerénységnek, sőt mértelmességnek, a szegvennek érzetét és a *hála* érzetét, ezt a bizonyos népközösségekben idegenekkel szemben gyakran egészen ritka „*fehér hollót*”. Ez a mély és általános morális alap, komolyság igényessége a maga részéről is könnyűvé teszi a szinte *bármibe* is gyakran szubjektív (kárunkra is) beletörődni képes önérdéklegvő *maunk fölé* kerülést. Megemlítetést kíván g) az az *alapvető* és központi magyar jegy, amelyet elsősorban talán senki és semmi ellen nem irányuló sőt *természetes jóindulattal* és nagylelkűségi gesztusokra képesítően mások felé forduló lendületben jelölhetünk meg, de külön fölemlítést érdemel h) a szintén természetes alapú *általános ideálisztikus* törekvés a többre az értékesre „*derék*” a „*nemes*” dolgok irányában. i) A magyar *szabadság- és függetlenségérzés* annyira közismert, hogy

felesleges is külön foglalkoznunk vele: e tekintetben szempontunkból az a leglényegesebb, hogy a szabadságot a magyar nemcsak a *saját maga* számára, önző egyoldalúsággal és elfogultsággal igényli, hanem megérteni, megbecsülni, tisztelni képes *mindenki másnak* is szabadságszeretét; közismert jegy *j)* a magyar *lovagiaság, vendégszeretet, természetes bizalom*, a más (és elsősorban az idegen) személyek felé irányuló magyar odafordulásnak említett általános és alapvető jóindulata és több egyéb részjellegzetessége, végül szempontunkból is külön hangsúlyozást kíván *k)* a szintén sokszor és joggal említett magyar *türelmesség*, amelyik nemcsak pl. a vallás területén, hanem a nemzetiségi nyelv, érület, kultúra stb. problémáival szemben is érvényesülést kíván. Említsük fel végül *l)* a bölcs *mértéktartásra* való képességet. A magyar — temperamentumánál fogva — hajlamos a szélsőséges hangulatra, mégis józansága és egyéb, már jórészt említett jegyei („konzervatívizmusa” is stb.) minden *tartós* végtelenségéből kimentik. Nem is uralkodtak el *soha* a magyar életben a nyugati és a keleti államokban is olyan gyakori *szélsőségesen egyoldalú* politikai vagy társadalmi irányzatok sem. Ez a józan mértéktartás a magyarságnak a nemzetiségekkel szemben való magatartását is kezdettől mindmáig jellemzi.

Nem az *elfogultság* vezet, amikor ezeket a magyar értékjegyeket felemlítem: hiszen elfogulatlan objektívításra törekedve kerestem, egyéb tanulmányokban, a „magyar alkalmazkodás” fogvatékosságait és általában a „magyar hibákat” is. Objektív szempontú részben (és elsősorban — kísérleti) személyiségvizsgálatoknak újra meg újra igazolódó eredményei alapján *kell* állítanom, hogy a magyarság *egészen kivételes mértékben* rendelkezik olyan lelki jellegzetességekkel, amelyek nemzetiségi problémáinak is az emberileg lehetséges mértékben ideális szellemű megoldására képessé tehetik.

De 4. tekintetbe vételt kíván a nemzetiségi problémák helyes magyar megoldásának kérdésében egyelől *Trianon utáni* történelmünk „kisebbségi” magyar életének gazdag tapasztalata, másfelől az, a magyar jövő alakulására nagyjelentőségű tény, hogy a magyarság *objektív önismerete* az utóbbi évtizedekben és években hirtelen és rendkívül bőtermésűen teljesedett ki és mélyült el. Így ma jóval *több személyi és tárgyi biztosítékkal* rendelkezik a magyarság, mint történelmében bármikor nemzetiségi problémáinak helyes megoldhatására. Pedig — amiként már utaltunk is rá — *eddig sem* élt a nemzetiségi elnyomásnak (vagy legalább bizonyos nemzetiségi csoportok elnyomásának) azokkal a durva eszközeivel, amelyeket más népek gyakran oly előszeretettel hasznosítottak, sőt nem egyszer hasznosítanak még *ma* is és éppen (esetleg a legfeltűnőbbben) a kisebbségi sorra jutott magyar nemzetiségekkel szemben is. Így sohasem tiltotta el nemzetiségei *anyanyelvének* használatát, nem tiltotta el külföldi kulturális kapcsolataikat, *soha* nem tört nemzetiségeinek *kulturája* ellen, sőt nem egyszer éppen *ő* maga segítette elő (pl. erdélyi fejedelmi stb. bőkezűséggel), hogy valamely nemzetiségi kultúra terén hazánkban új fejlődési korszak indulhasson meg (első latinbetűs nemzetiségi nyelvű Biblia vagy egyéb nyomtatványok stb.), *soha* nem súlyesztette rabszolgaságba nemzetiségi polgártársait, *soha* nem élt a *gazdasági elnyomásnak* — más országokban oly hőségesen kihasználta — eszközeivel (sőt sokkal inkább éppen azt engedte meg, és — valóságos „bűnösen” — elő is segítette, hogy nemzetiségi tömegek a magyarság rovására gazdagodjanak), *soha* nem élt az *erőszakos asszimilálás* eszközeivel, sohasem igyekezett — izgatások útján — *belső egyenlenségeket szítani* különféle nemzetiségei között, *soha* nem élt velük szemben az *elnemzetietlenítés* lélekjáróló eszközeivel, sohasem élt a *hipokrizis* eszközeivel, hogy a bárányszőrbe öltözött farkas szerepét játssza meg és így tovább.

Hogy *hibái* vannak nemzetiségi vonatkozásokban is (pl. a gyakori türelmetlenség, az idegesen elfogult megnevelés, néha lékezetlenségű kitörések stb.; ezeknél jelentősebb fogyatkozásoként a gyakori feltűnő *egyenlenség* a nemzetiségi kérdés kezelésében — gyöngékezőség és „apró tűszúrások”, túl méltányos engedékenységek és rideg elzárkózás, súlyos következetlenség stb.), kétségtelen. De ha elfogulatlan megfigyelés és kritikai vizsgálódás útján arra a kérdésre keresünk feleletet, hogy a magyar hibák *mikor* érvényesülnek éppen *nemzetiségeink* rovására, eredményül azt a meglepő tanulságot nyerjük, hogy ezek a hibák, nemzetiségi viszonylatban, elsősorban csak *visszahatásként*, mintegy a *nemzetiségek* részéről megnyilatkoztatott bántó, sérelmes jelenségekre való válaszként, tehát nem spontán szükségletből fakadnak fel. Hangoztattuk már, hogy az ideális államvezetés sikere a nemzetiségi kérdésben csak a *mindkét oldalú* igaz szándékú és jóakarátú törekvés fennállása esetén vezethet sikerre. Am a magyarság ma joggal érezheti úgy, hogy ha — természetes jóakarata, legmélyebb lényege, eredeti, benső szükségletei és törekvésirányai szerint — megértéssel és méltányossággal, a jóindulatú közeledés kezdeményezésével stb. bánik egyik vagy másik nemzetiségeivel, ezért részükről *nem elismerésre és hálára* számíthat (közbe kell vetnem: *soha* nem tett semmit a magyarság az elismerésre és a hálára való számításból, ám a moralitás *objektív* lényege ezt az elismerést és hálát igényelné), hanem sokkal inkább azt tapasztalja, hogy méltányos megértése, közeledési és segítő szándéka e nemzetiségi részről egyfelől *gyöngésségeként* értelmeztetik és másfelől az ő jóakarata folytán lehetővé vált nemzetiségi fölerősödést a kérdéses nemzetiség egyenesen *ő* *ellené* igyekszik kihasználni. A nemes szándék igen sokszor talál a legkevésbé hozzá méltó reakcióra. Ezért nem egyszer érzi úgy magát a magyar, mint az adni kívánó ember, aki azonban ha tényleg ad, azok, akiknek adott, *ellené* tőrek. A jóságához általában is gyakran kapcsolódik valami tragikum, a tragikusság bélyegével különösen sokszerűen megvert, de meg is áldott magyarságnak mélygyökerű tragikuma ettől a helyzettől is — történetileg is színeződik. Csoda-e, ha ilyenkor az adni szándékozó kéz visszahúzódik, sőt jól érthető érzelmi bizalmatlansági és türelmetlenségi visszahatások keletkeznek (a nemtelen *bosszúra* azonban példát még ilyenkor sem igen találunk a magyar reakciókban: *egészen más* morális értékű világ a magyar lelkiség, mint sok-sok más nép!), csoda-e, ha esetleg a bántó és felő határozatlanság és a szélsőséges reakciók között való hánvkódás, vergődés is — eddigi, nem egy ponton következtelen nemzetiségi *politikai vonalvezetésünkben* is jól érezhetően — jelentkezik: „adjak — ne adjak?”, „engedjek vagy ne engedjek?”, „megértsek vagy megforoljak?” Nehézzé válik így az egyenesvonalú „nagy magyar út” következetes és határozott követése, a méltányos és támogató megértésnek és — ahol szükséges — az okosan és emberiesen határozott érvénynek *összeegyeztetése* és együttes alkalmazása. Le kell vele nyitnunk, becsületos önismerettel számolnunk: a magyarság *soha* nem volt és *soha* nem lesz képes — morális, humánus és idealisztikus alapiellegénél fogva — amiért csak „magyar” marad, a tartós elnyomás a véres kéz, a kizsákmánvolás, a megtorlás következetes útján való dominanciára. Csak egyetlen következetes útra képes tartósan: a jóindulat a szabad fejlődés-engedés, a megértés és türellem útjára, a harmónikus emberi összeműködésnek *mindkét* felet szabad fejlődéshez, emelkedéshez és boldogsághoz vezető útjára. De hogy ezen az úton következetes és tartós egyenesvonalúsággal járhatson és hogy időlegesen ne kényszerüljön az ellenkező út követésére, ehhez kettős előfeltétel teljesülése szükséges: *a) a nemzetiségi* részről feléle irányuló jószándék, megértés és megbecsülés fölerősödése, *saját* gyöngésségeik legyőzésé-

vel (I. különösen a IV—V. fejezet elemzéseit); b) magyar részről a jóakarátú megértésnek és szabad fejlődés engedéshez a kellően elővigyázatos, körültekintő, okos *határozottságnak* hozzákapcsolása, amelyek a szükséges „mérték” mindkét (engedő és visszatartó) irányú megtartásának és megtartatásának méltányos és okos erélyességét követeli meg. A feszült légkört csak mind a két oldal jóakarátával, jogos öntudatával és szükséges másra tekintésével, tisztult önismerettel és elfogulatlan mást megértéssel, mind a két oldalnak (morálisan is) emelkedni vágyásával és nemesedésével, ideális együttműködésre törekedésével lehet biztosan és termékenyítő eredménnyel megszüntetni. Ha nemzetiségeink is erre állítodnak be, az eredmény számukra is *meglepően* kedvező lehet, éppen azért, mert a magyarságban minden lelki-szellemi előfeltétel megvan arra, hogy a hazai nemzetiségek szabad fejlődése biztosítható legyen, — hacsak attól nem kell tartania, hogy ezzel egyenesen *önmaga ellen* vét. Mint a nemzetiségi ügyek intézésének *gyakorlatában* is immár bennéelő ember, a magam közvetlen tapasztalata alapján is állíthatom: *semmi más* komoly akadályával nem találtam magam magyar részről szemben a nemzetiségek felé megértő és méltányos támogatást biztosítani kívánó munkámban, mint ezzel az egygyl: „megértésünkkel és méltányosságunkkal nemzetiségeink *vissza fognak élni*, türelmünket és jóindulatú segítőkészségünket gyöngeségre magyarázva”. El kell ismernem: ennek az aggodalomnak ezidőszertint *van* tárgyi alapja. És ezt a magyar aggodalmat *csak* maguk nemzetiségeink oszlatthatják el, éppen a *saját* érdekükben: javuk fog származni belőle.

VII. Befejezés

Az a mindkét fél objektív megértésére vágyó humanus és ideálista szellem, amely a fenti fejtegetéseket — egyetemes elvi és általános emberi szempontok érvényesítésének vágyából fakadóan — áthatja, úgy érzem: a magyar szellemiség tükrözője. Magyar szellemiséget nyilatkozott meg a magyarságnak azoknál a jegyeinél fogva, amelyek némelyét az előbbi fejezetben felsoroltam és amelyek jogossá tehetik azt az ítéletet, hogy a valóban magyar szellemiség *ritka tisztaságban* tükrözi az egyetemes emberi szellem nemes igényeit és az elfogulatlan igazság leglényegesebb elvi követelményeit. Hogy ez az első pillanatra talán merészség hangzó állítás indokolt és jogos, a nemzetiségi kérdésben is, történelmünk sok-sok nagy magyar egyéniségéből vett idézetek hosszú sorával igazolható, — amint ilyen idézeteket pl. egy *Wesselényi* Miklós, egy *Széchenyi* István, egy *Kossuth* Lajos stb. nevéhez fűződően irodalmunkban már többen közölték is. De könnyen igazolható az is, hogy ugyanezt a magyar szellemet nemcsak egyes régi és *mai* nemesen magyar egyéniségek értékes sora képviseli, hanem lényegében ugyanez a magyar szellem határozza meg a *hivatalos* magyar kormányzati állásfoglalásokat is, a régi és közeli múlt (Teleki Pál) elvi álláspontjait, csakúgy mint a Teleki Pál után következő kormányokéit. Ennek dokumentálására is bőven idézhetnénk részleteket az újabb magyar kormányelnökök, miniszterek, államtitkárok stb. hivatalos megnyilatkozásaiból. Szabad legyen azonban csak egyetlen példát említenünk: *Szinyei-Merse Jenő* kultuszminiszternek 1943. november 17-én a kultuszterárcs költségvetésének parlamenti vitájában tartott felszólalásából idézek néhány részletet: „Iskolás gyermekek számára *spontán* elhatározásból különböző segítő akciókat szerveztünk. Például Erdélyben is... *anélkül, hogy ezért akár kérnénk, várnánk, vagy várhatnánk külső államok részéről hasonló szellemű, méltányos és humanus intézkedéseket a mi magyar diákjaink részére...*” „Csak erős magyarság képes a maga *európai, keresztény és általános emberi* küldetését újabb évszázadokon át — és hisszük, hogy

azon is túl — megfelelően teljesíteni. Ez érdeke a Kárpátmedence *összes* népeinek és nemzetiségeinek, de érdeke *egész Európának is...*” „A magyar államot mindenképpen erősíteni kell, mert *gyengülése vagy szétlőredése talán halálos csapást jelentene minden itt élő nemzetiség boldogulására*. Nemcsak okos, de *morálisan méltányos* is, hogy ez az államszervező és fenntartó erő a kellő elismerésben és tiszteletben tartassék...” „Erről a helyről is a *legteljesebb bizalommal* szólók nemzetiségi testvéreinkhez: forduljanak bizalommal ehhez a magyar államhatalomhoz, amelyek ezeréves történelmi múltjához és hagyományaihoz méltóan, *szigorú önismerettel és önkritikával*, a saját maga mély *humanus értékeinek továbbfejlesztésére és továbbnemesítésére töreksszik* és amelyek *bizalommal és keresztény testvéri szeretettel fordul minden nemzetisége felé*. Nemzetiségi testvéreink panaszait és ügyeit *nem az akták ridegségével, hanem meleg emberi szívvel* kívánjuk intézni és nagy súlyt kívánunk helyezni arra, hogy kifejlődhessék közöttünk a *kölcsönös megértés és bizalom*. Hallgassanak nemzetiségi testvéreink a *józan értelem szavára*, szívleljék meg a történelem tanulságait, *engedjék lelkükben elmélyülni a nemes emberi morál* iratlan törvényeit és a keresztény szeretet *testvéri melegét*. Fogjunk össze az együttes nagyszerű munkára, hogy a Kárpátmedencének *Iszentől egységbe rendelt földjén új, a múltnál virágzóbb kultúrát és virágzóbb emberi életet* teremthessünk.” Még az *erély követelményei* is a méltányosság és a humanizmus jegyével kapcsolódnak ebben a beszédben: „Ha a mi nemzetiségi politikánknak a *megértő és segítő méltányosság és testvéri szeretet az alapja*, egyúttal az *erély* kell, hogy szankciója is legyen. Megértő méltányosság és az erélyesség nemhogy kizárnák egymást, hanem ellenkezőleg éppen együtt kell járniuk, mert *erélyesnek* lenni embernek *csak annak van joga*, aki már *méltányos is tudott lenni*. Mi sokszor a saját kárunkra voltunk méltányosak. Tudunk azonban az erély fegyverével is élni, ha kell, mert ez *emberi jogunk* és nemcsak magyar, de *európai és általános emberi kötelességünk* is a magyarság történelmi missziójának továbbfolytatása érdekében.”

E hang öszinteségét *egészséges lelkű* embernek át nem éreznie nem lehet. És aki tanuja volt ezen a parlamenti ülésen, annak az egyetértő rokonszenvnek és elismerésnek, amellyel a beszéd nemzetiségi vonatkozású részei is a *magyar képviselőház tagjai részéről* fogadtattak, ebből az egyetlen élményből tiszta képet alkothatott magának a magyar szándék tisztaságáról és a magyar lélek nemességéről.

Nem ellentét szításáért, még kevésbbé megrovás ként vagy éppen pellengérréállításért: csupán szomorú — és *szintén jellemző* erejű — *ellenpéldaként* említem fel azt, hogy ez a beszéd, *igen sokára*, visszhangra talált egy szomszédos állam egyik napilapjában „A miniszter úr igazsága” címen. E válasz *egyetlen szóval* sem utalt a beszéd itt idézett és hasonló szellemű és tartalmú, legaktuálisabb megnyilatkozásaira, e helyett régmúlt századok történelméből, olyan időkből, amelyekben a magyar államvezetés az emberek közötti megértés terén *magasan felette* állott a még a nyugateurópai államokban is dúló vallási és egyéb türelmetlenségi kitörések, az elfogult szenvedélyek, egyoldalú hatalmi és társadalmi törekvések és forrongások és a politikai intrikák embertelen módszerű harcainak — keresi össze nagy buzgalommal azokat a példákat, amelyek még a magyar történelemben is, elszórtan és a felsorolt *legtöbb esetben nem is nemzetiségi* vonatkozásúan (hanem a katolikus-protestáns ellentétet, a jobbággy-kérdést stb. illetően), *mai* szemünk előtt igazságtalanoknak ítéltetők, hogy gúnyosan csúfolódó hangon vonja kétségbe az igazságosság, megértés és egyenlőség alapelveinek hazánkban való érvényesülését. Nem hiszem, nem hihetem, hogy az újságolvasó román nép annyira kultúrát-

lan volna, hogy jó maga is ne tudná; milyen állapotok uralkodtak ily vonatkozásokban a múltban egész Európá-szerre, a Keletről és a Balkánról nem is szólva. Azt sem hiszem, hogy maga az eruditus szerző is — lelke tisztább legmélyén — ne volna igen tisztában mindezekkel. En az általános emberi fejlődésben is bizó örök magyar idealizmus meggyőzőhetetlen és állam megtartó erejével hiszem: ez a megnyilatkozás múlt, átmeneti, a jövőben egyre kevesebbszer megismétlődéshez jutó tünet volt csupán. Ha valamikor, úgy éppen most be kell látni az egymásmellett élő és egymásra utalt országoknak és népeknek, hogy csak a harmónikus és magasabb szempontokból egységes és zavartalan erő összefűződés biztosíthatja nemcsak a magunk továbbfejlődését, sőt csak pusztán létét is, hanem egész Európa jövőjét.

Ha a feszültség levezetésére nemzetiségi oldalokról is, — akár csupán a mai, történelmi helyzet kényszereiből folyóan is — az említett beszéd szellemének megfelelően, őszinte vágyakozás törekszik, az a feszültség, amelyik államnemzet és nemzetiségi között természetes alapon — de az utóbbi időkben elmérgesedett értékromboló ellentétekre vezetve — fakad fel, az ellentéteket feloldó magasabbrendű elvi és emberi szintézis sikjára áldásos, mert termékeny feszültséggé alakul és a kiegyenlítő megértés és kölcsönös támogatás útján magasrendű, a legmagasabbrendű emberi értékek kitermelésére vezethet. Kell a benső feszültség minden nagy alkotáshoz és emberi felemelkedéshez, de szükséges ehhez az emelkedéshez az ellentéteket okosan-emberin feloldó és a termékenyen összehangzó munkához elvezetni képes feszültséglegyőzés is. Ha hazánkban is — főleg ha egy „belülről és alulról” megújult Magyarországon — a nemzetiségi feszültségek is ilyen termékeny feszültségekké alakulnak, ez az ország a legmagasabbrendű értékteremtésre, a bármilyen nemzeti és állami közösségre hárulható minden nagyszerű feladat elvégzésére képesé válik. És ez a magyar cél, ez az európai cél és ez a legáltalánosabb emberi cél.

Budapest, 1944. évi április hó 19-én.

Fülei Boda István

A természetjog rendezőszerepe a magyar nemzeteszében

AZ IGAZSÁGOSÁG ÉS KÖZJÓ
A NEMZET ÉS NEMZETKISEBBSÉG VISZONYÁBAN

Sokkal nehezebb ugyanezt az elvet alkalmazni a nemzetkisebbség és az uralkodó nemzet viszonylatában. Azonban a keresztény etikának egy óriási előnye a nagyvonalúság és az összefoglaló erő. Amint a keresztény aszkétika a látszólag összeegyeztethetetlen értékeket össze tudja kapcsolni: komolyságot a derűvel, az önértéket az alázatossággal, éppúgy a keresztény etika is össze tudja hangolni az ellentéteket: az egyén viszonyát a közösséggel és fordítva, az általános emberszeretetet és jogtisztelést, a saját nemzethez és fajhoz való hűséges és áldozatos ragaszkodással. Az etikának erre az átható erejére támaszkodunk tehát akkor, amikor a nemzetkisebbség és az uralkodó nemzet egymáshoz való viszonylatát vizsgáljuk. Előbb azonban az előbbi két fogalmat világítjuk meg.

Mi a nemzetkisebbség?

„Kisebbség”, „nemzetiség”, „nemzetkisebbség” egyet jelentenek. Nyugaton inkább a „nemzetiség” kifejezést használják, az osztrák nemzetmeghatározásban a „kisebbséget” ismerik. Legkifejezettebb talán a kettő összekapcsolása, ezért mi ezt használjuk. A nemzetkisebbség jelent egy azonos fajú, kulturájú, lelkiségű

JEGYZETEK

¹ Az I. fejezetben közölt idézet (— a nemzetiségi jelleg leg-tisztább érvényesülési helyéről —) a szerzőnek „A magyarországi nemzetiségek lélektani szempontból” címen a Láthatár 1942. okt. különszámában megjelent tanulmányából való. (Idézve a szerző „Nemzetiségi lelki típusok vizsgálatának módszerei” c. dolgozatában is: I. Kisebbségi Kőrlevél, VII., évf. 5—6. sz. és különlenyomatként, Uj Élet Felé, 19. sz.)

² Ad. III. fej. 3. a) 2.) A földterületet, az éghajlatot stb. nem változtathatjuk meg; így csak a terület betelepítési viszonyain, a talaj termékenységén stb. változtathatunk.

³ (Ad. IV. fej.) Egyén és közösség viszonyával részletesebben foglalkozott a 2. jegyzetben említett Láthatár-cikk.

⁴ A magyar alkalmazkodás kérdéséről részletesebben l. a szerzőtől: „A magyar alkalmazkodás problémája (Magy. Pszichol. Sze, 1941. és Uj Élet Felé, 10. sz.), ezenkívül a „Magyarság és alkalmazkodás” (Prot. Sze, 1941. márc.).

⁵ (A IV. fej. utolsó mondatához.) Megemlést kíván, hogy Kemény Gábornak értékes dolgozata: „A magyar nemzetiségi kérdés lélektani feladatai” (Láthatár, 1942. júl.) már fölemlíti a „friss hajlítású nacionalizmusok” nemzeti öntudatára jellemző egyoldalúságot, „üzöttség-érzést”, érzékenységet.

⁶ (Ad. V. fej. 2.) Maga az objektivitásra való törekvés lényege szerint morális törekvés, és ha az értelmi munka végső, legmagasabbrendű eszményét keresve, azt az igazság fogalmába itéljük meghatározandónak: az igazságnak ez az eszménye közös eszménye értelemnek és morálnak, és csak e két szellemi kör teljes értékével közelíthető meg, — legalább is mindazokon a területeken, amelyeken valami (egyéni vagy közösségi (szubjektív) érdek közvetlenül érintve van.

⁷ (Ad. V. fej. 3.) L. Várkonyi Hildebrand: A lelkület zavarai.

⁸ Szerzőnek a magyar lelkiséggel foglalkozó dolgozatai — a már az előbbi jegyzetekben említettek kivül — az Uj Élet Felé tanulmányosorozat következő számaiként megjelent különlenyomatok: 6. sz. „A magyar nevelői eszmény és a hazánkban élő emberfajták”; 7. sz. „A magyar lélektan új feladatok előtt”; 9. sz. „A „magyarság” mint lélektani kérdés”; 11. sz. „A magyar személyiség megismerésének módszerei”; 12. sz. „A magyar személyiség főjegyei”; 13. sz. „Magyar hibák”; 15—16. sz. „A magyar személyiség és nevelése”; 17. sz. „Egyszerű személyiségvizsgálat”; 18. sz. „A „magyar” jelleg forrásai”; továbbá „Sajátosan magyar személyiségjegyek nevelői befolyásolása” (Nevelésügyi Sze, 440.). „A magyar személyiségre szabott nevelés és Széchenyi nevelői szemléje” (Magy. Paedag. 1943; e tanulmánynak még csak I. része jelent meg). A magyar személyiség sajátos jegyeire egyes utalások a szerzőnek egyéb (magyar és idegen nyelvű) dolgozataiban is találhatóak.

szerződés az idegen uralom alatt élő vagy odajutott kisebbségek érdekében. Az első szerződések nagyon humanusak voltak. 1809-ben a finnek területi autonómiát kaptak, 1815-ben a bécsi akta a lengyelek önállóságáról gondoskodott. Az 1878-i berlini elv szerint már csak „tisztelőben kell tartani” a kisebbségekben levő polgárok jogait. Mióta pedig a jogi és történelmi állam helyébe a faji vagy nyelvi egységet állító nemzetállam eszméje lépett, az egységes állammal szemben a nemzetkisebbségek jogai is erősebb hangsúlyozást kaptak és egy új elv született meg, az ún. nemzetiségi elv, vagy a népek önrendelkezési elve, amelynek lényege az, hogy a magukat nemzetileg külön egységekkül érző embercsoportokat külön állami létezővel való jog illeti meg, függetlenül attól, hogy mióta élnek más állam kötelességében és miért kerültek oda. Ez az elv a lényege Wilson proklamációjának is, melyet a világháború befejezésekor tett közzé. Ennek értelmében a népcsoportoknak veleszületett joga döntem arról, hogy milyen politikai életet akarnak élni és melyik államhoz akarnak csatlakozni. Különösen közelfekvő ennek az elvnek az alkalmazása olyan esetben, amikor egynyelvű, egyfajú népközösség nagyobb csoportokban él az anyaállam területén kívül a környező országokban. Nagyon csalogató az a megokolás, mely kimondja, hogy ezeknek az anyaállamokhoz való csatlakozása természeti követelmény, mert nagyobb belső egységet alkotnak és nagyobb hatalmat más államokkal szemben. Ezt hirdeti a tulajdonképpeni nemzetiségi elv. Ennek értelmében az egynyelvű, egyfajú népet az államkötelek illeti meg, tekintet nélkül történelmi, földrajzi körülményekre.

Hogyan felel a keresztény etika ezekre a kérdésekre? Hogyan és mivel teremt rendet az egy államkötelekben belül élő nemzetkisebbség és uralkodó nemzet között?

Nagyonalán összefoglalva a jogokat és érveket környelítve a közjónak általános szempontja szerint.

A közjót tartja szem előtt, amikor elítéli a népek korlátlan önrendelkezési elvét. A közjó követeli azt, hogy az államrend erős, biztos alapokon nyugodjék. Ezt az állam célja határozza meg. Az egyén ugyanis azért csatlakozik a közösséghez, hogy nagyobb javakban részesüljön, hogy jorait védje meg a közösség, nyújtson segítséget anyagi, szellemi életéhez és a külső ellenség ellen. Ki mondja azonban azt, hogy biztos az az államrend, melyben hol az egyik, hol a másik népcsoport válik ki és kezd önálló életet, hol az államterület közepén, hol a szélén vannak ilyen mozgólódások? És ha új állam alakul esetleg a régi közepén, bizonyosan nem lesz jóindulattal a szomszéd közösséggel, mert éppen azért vált el tőle, — eltekintve attól, hogy gazdaságilag, erkölcsileg mennyire megrázkódtatja az államot egy közösség esetleges kiválása, különösen, ha földrajzilag és hadászatiilag fontos helyet képvisel. A közjó elvére támaszkodva így tagadja meg a keresztény etika a népek korlátlan önrendelkezési jogát.

Ugyanezt az elvet tartja szem előtt akkor, amikor a szorosan vett nemzetiségi elv fölött ítélekezik. Valamilyen anyanemzethez politikailag is hozzátartozni, belső, vitális kapcsolatban élni kétségkívül jó, kívánatos és érthető, mert erre az egyesülésre az ember természete szerint vágyódik. Azonban nem egyedüli és legfőbb jó. A legfőbb az államközösség általános java (prosperitas publica, honum commune), mely magában foglalja a jogvédelmet, segítséget a gazdasági, kereskedelmi életben, a szellemi kincsekben való részesedést, földrajzi egységet a szomszéd népekkel szemben stb. Mindebben a nemzetiségnek, mint ilyennek nem nagy jelentősége van. Ezért az államközösség általános java köti a nemzetkisebbséget az uralkodó nemzethez.

Ez a keresztény etika fölfogása és negatív felelete a népek és nemzetek jogait túlzottan kihangsúlyozó elméletekre. Leszögezi tehát azt, hogy a két közösség egymásraltalságát a közjó követeli.

A nemzetkisebbség és uralkodó nemzet egymáshoz való vi-

szonyát pozitíve szintén a közjó és az igazságosság elvével világítja meg.

Először is elfogadja azt, hogy nemzetkisebbség éppúgy, mint az uralkodó nemzet természetes formáció, kifelekezése az ember természetében gyökerezik. Közösségbe tömörülni nagyobb javakért közelfekvő és az emberi természettel nagyon összefér. Nemzeti közösségbe tömörülni, melyet a közös szellem, lelkeség, sors, származás, földrajzi helyzet tart össze szintén összefügg a természettel, sőt szükségszerű következménye az ember szellemi adottságának. Az állatok értelem híján csak ösztönösen tömörülnek, az ember értelme világánál öntudatosan alkot szellemi, erkölcsi közösséget: nemzetet. Tekintettel tehát arra, hogy a nemzet egy természetes alakulás, erkölcsi közösség, szükségképpen ennek megfelelő erkölcsi, természetjog illeti meg. Ennek a jognak az anyaja a nemzetközösség, — tekintet nélkül arra, hogy a kisebb vagy nagyobb számban él-e, hogy önálló politikai életet él-e, vagy mint kisebbség más államban keresi boldogulását.

Röviden jegyezzük meg: Isten gondolata az a nemzettel, hogy amint különböző egyéneknek különböző hivatást és életutat jelölt meg, úgy a közösséget is más és más hivatással ruházta fel. Ennek megfelelően más természetet adott egyiknek és másnak. Mint nagy virágoskert virágágyai, vagy a prizmában megtört fénysugarak, olyan az Isten elgondolása a nemzeti közösséggel. Ugyanazon az általános emberi természeten (animal rationale) nemcsak egyéni, de közösségi viszonylatban is másképp török meg az emberi élet. Más szellem, érték van képviselve mindegyikben. Cél, hogy egyik a másikat kiegészítse, egyik a másiktól tanuljon. A magyar tüzes lendületet egészítse ki a német szívósság, a latin világoslátás, a szláv érzelmi beállítottság stb.

Mivel tehát a nemzet természetes alakulat és az Isten tervében is különböző nemzet különböző hivatást tölt be, akkor számolni kell azzal, hogy jog illeti meg. A jog alanyát már említettük. A tartalma — ismét tekintet nélkül kisebbségre — az, hogy mindazt, ami a nemzetiségével szoros kapcsolatban van — nyelv, szokások, kultúra, hagyományok, erkölcsi, jellemrajzok — megőrizheti, sőt köteles azokat kitermelni, hogy az általános kultúrát megtermékenyítse és a hivatásának megfelelően új színt képviseljen benne. Ezt szögezi le XII. Pius az 1941-i karácsonyi beszédében: „Az erkölcsi elvekre épített új rendben nincs helye a kisebbségek elnyomásának, sem kulturális és nyelvi sajátosságuk nyílt vagy csalárd elnyomásának, sem gazdasági tehetőségük megakadályozásának, sem pedig természetes szaporodásuk korlátozásának vagy megszüntetésének. Minél következetesebben tiszteli egy állam megfelelő szerve a kisebbségek jogait, annál biztosabban és hatásosabban követelheti a többi polgárokéval közös polgári köteleksek teljesítését.” A kapott nemzeti talentumok kamatoztatásában egyenlő fél tehát az államközösségben a nemzetkisebbség és az uralkodó nemzet, egyféleképpen illeti meg őket a jog és köteleksek nemzeti kincseikhez és azok kitermeléséhez. Annál is inkább, mert a nemzetkisebbség nem azért csatlakozik a közösséghez, hogy egyéni kincseit elveszítse, hanem, hogy azokat biztosítsa és könnyebben felszínre hozza. Az uralkodó nemzetnek is ezt kell várnia az államhatalomtól: a közjónak olyan értelemben vett biztosítását, hogy meg legyenek a szükséges anyagi, szellemi lehetőségek az állam tagjainak tisztességes, a kultúr színvonalnak megfelelő megélhetéséhez és ugyanakkor lehetőség arra is, hogy a nemzetközösségben elrejtett talentumokat felszínre hozza és más közösségnek felkínálja. De tekintettel arra, hogy abban az esetben, amikor egy államkötelekben az uralkodó nemzetet kívül még egy vagy több nemzetkisebbség is helyet kapott és így több — lélekben, szellemben, erkölcsben, jellemben, öntudatban, szokásban stb. — különböző közösség van egymás mellett, az egyes közösségek nemzetiségének megőrzésére és érvényesítésére egy általános norma kell, hogy ahhoz igazodva a közösségi élet ne legyen terhes, hanem békés és gyümölcsöző. Ez a norma, amelyhez az uralkodó nemzetnek és a

nemzetkisebbségnek igazodnia kell: a *közjó*, az egész közösségnek a java. Ezt a közjót közelebről az *igazságosság* suum cuique-je alapozza meg. Az államnak meg kell adnia a kisebbségnek a nemzetiséghez tartozó jogokat (nyelv, iskola, szokások), de ugyanakkor a nemzetkisebbségnek is a többi polgárokéhoz egyenlően részt kell venniük a közös terhekben: magukévé kell tenniük az egész közösség céljait és mindent meg kell tenniük az egész közösség javáért. XII. Pius föntidézett utolsó mondata szerint ez a közösségi javak előmozdításában való részvétel a normája annak, hogy az uralkodó nemzetnek milyen lojálisan kell a nemzetkisebbség törekvéseit, céljait figyelembe venni. Azonban az uralkodó nemzet előtt is a közjónak kell lebegnie és nem szabad esetleg hiperlojalitással vagy elhamarkodottsággal túlzó különválást biztosítani a nemzetkisebbségeknek. Mindent összefoglalva tehát, a nemzetkisebbség és az uralkodó nemzet viszonyát az igazságosság irányítása mellett a közjó határozza meg.

NEMZETKISEBBSEGI KÉRDÉS ÉS NÉPISÉG

Még egy egészen rövid pillantást kell vetnünk arra az összefüggésre, amely a nemzetkisebbségi kérdés és a népiség között van.

A népiség föllépéséhez meg kell jegyeznünk azt, hogy szinte szükségszerűséggel lépett fel már nem egyszer a népek történetében. Amikor nagy háborúk, megpróbáltatások, nemzeti szerencsétlenségek vagy még több esetben uralkodó osztályok szellemi és erkölcsi lesüllyedése érik a nemzetet, ha van benne néhány látószemű és őszinte ember, aki a javát akarja, akkor föltétlenül áthelyezi az egész közösség gondolkozásmódját és érdeklődését a nagy népközösségre, hogy bizalmat és megújulást keressen nála. Most is tehát, amikor a fönti feltételek — katasztrófák és kulturális süllyedés — szinte a legnagyobb mértékben érik a közösséget, az egész nemzet figyelme az elfelejtett nép lelkiisége felé irányul, onnan akar meríteni új színt a dalhoz, új ritmust a tánchoz, új szimbólumot a beszédhez, új stílust az építéshez stb.: új kultúrát onnan akar meríteni, vagy a régittel akarja felújítani. Ez az egészséges népiség mozgalma, amely tehát azon az elven épül fel, hogy az igazságosság nevében és szellemi értékeinek tudatában a nép részt kér magának a nemzeti közösség életében az irányításában, azáltal, hogy felajánlja azokat a primitív, kezdetleges állapotban levő értékeket, melyeket a Teremtőtől kapott, az egész közösségnek és a többi nemzeteknek. Az egészséges és helyes értelemben vett népiség tehát nem pusztá reakciója az arisztokratizmusnak, nem is lázadó féktelen akarnokoskodása, nem is pusztán szociális mozgalom, hanem egy új szellemi áramlat erős fuvallata, mely szédületes energiákat, elhasználatlan formákat hoz magával, hogy abból mintegy nyersanyagból egy-egy új, sajátos lelki kép, vagy ragyogó színfolt jelenjen meg a Teremtő pasztelljén, mint a különös szellemi tartalommal és hitvással felruházott népek lelki fényképe, mindenkinek hasznára és gyönyörűségére. Hogy van a mostani népiségben sok lázító akkord, az nem a népiség fogalmából következik, hanem egyszerűen abból, hogy évszázadok jogos nyögése és fájdalom tör most fel és hogy ezt is emberek irányítják. A keresztshadjárral kapcsolatban is volt számos visszaélés, nem egy botránybafult és rablóhadjárat lett, de mégsem tagadja senki, hogy mögötte a középkor lovagi eszménye van, mely a kereszténységnek egyik legnagyobb büszkesége. Az egészséges népiség tehát föltétlenül helyet kér ma nemcsak a kulturális, szellemi, erkölcsi megújulásban, hanem a nemzetkisebbségi kérdés megoldásában is. A helyes értelemben vett népiség ugyanis teljesen a természetjog, az igazságosság és közjó szolgálata alapján áll. Vallja azt, hogy minden nemzetnek — melynek egyik legszámtöbb csoportja a nép (alsóbb néposztályok) — a nemzeti, lelki arcát a nép őrzé. Ehhez a lelki formához minden nemzetnek *egyformán* joga van, ezt ki-termelni, felszárni hozni, a köznek és az egész világnak átadni

egyformán *kötelessége*. A szenvedélytől mentes népiség tehát nem akar semmit elvenni a másiktól, nem önző, hanem *adni akar mindenkinek*. Nem akarja ráerőszakolni másokra a saját formát, hanem följajánlja, hogy kiegészítse a másik hiányait. Olyan közösségben tehát, mely több nemzeti közösségből tevődik össze, áldást és lelki gyarapodást, *közjót* jelent az egészséges, szenvedélytől mentes népiség.

MI A NEMZET?

Mielőtt a természetjog érvényesülését és rendező szerepét bemutatnánk a magyar nemzeteszmében, ki kell térnünk annak meghatározására, elemeinek vizsgálására és mindenekelőtt magának a nemzetnek megfogalmazására.

A kérdést empirikus és filozófikus úton vizsgálhatjuk. Az előbbi felel arra a kérdésre, hogy kik tartják magukat a mindennapi életben nemzetnek, az utóbbi pedig méltón a filozófia hivatásához megjelöli azt az utolsó normát, melynél fogva valamely közösség jogosan nemzetnek mondja magát. Mi az utóbbit vizsgáljuk, mert inkább az tartozik tárgyunkhoz és csak a filozófia által felismert norma fejezi ki a nemzet lényegét, mely minden történeti nemzetben közös, mely azokat éppen nemzetté teszi és minden más közösségtől megkülönbözteti.

A nemzet filozófiai meghatározásában közel visz bennünk az igazsághoz, ha megkülönböztetünk a nemzet létrehozását *előkészítő* tényezőket és magát a létrehozást *okozó* tényezőt, amely a nemzet sajátos lényegét meghatározza. Aki ezt a különbségtételt nem teszi meg, nem jut el a nemzet igazi meghatározásához. Ez az oka minden félreértésnek és azoknak a zavaros fogalmaknak, melyek ma mindenfelé elterjedtek.

A nemzetet előkészítő tényezők közül nem mindegyik egyformán fontos, de mindegyik felcserélhető, esetleges, nem adja önmagában a nemzet lényegét. Ha csak futtában tekintünk végig rajtuk, vannak akik a nemzetet *faji*, biológiai *közösséggé* szorítják. De faji közösségről beszélni is kár. Amikor a nemzetek kialakultak, a fajok már felbonthatatlanul össze vannak keveredve és ez a keveredés megállíthatatlanul folyik tovább. A mai intézményes kísérletek, amelyek a keveredés meggátolására irányulnak, csak múló próbálkozások és nem általánosak. A keveredés ellenére alakultak ki tehát a nemzetek, mert a nemzet az a szellemi, lelki koordináta rendszer, mely a természet biológiai adottságain keresztül is rendet vag.

Ami a *közös nyelvet* illeti, már könnyebben juthat szóhoz mint a nemzet kialakításának tényezője. A nyelv elengedhetetlenül szükséges a közösségi élethez, azonban nem szükséges az egynyelvűség, s teljesen esetleges, hogy melyik válik nemzeti nyelvvé. A többnyelvű magyarság példája ésmertes. Ismeretes az is, hogy éppen abban a korban érlelődött a nagy keresztény közösség felbomlása, amikor tulajdonképpen a használt nyelv nem a nemzeti nyelv volt, hanem a latin. A nyelv nemzeti jellege a történelem példája szerint csak később alakult ki a nemzet létrejötte után.

Még általánosabb az a *felfogás*, amely a nemzet kialakulásának *fő* tényezőjét a *népi etnikumban* látja. Pedig a nép és nemzet közti különbség nyilvánvaló. A nép is közösség, melyet sajátos szellemiség tart össze: az etnikum. De, ha pontosan meg akarjuk mondani, hogy mi az etnikum, zavarbajövünk. Részletező leírásokhoz kell folyamodnunk, melyből kialakul valami sajátos lelki alkat képe, de nem tudjuk azt egyetlen központi eszmében kifejezni. Ha megvizsgáljuk az etnikum kialakulását, azt látjuk, hogy sajátos jellege öntudatlanul alakult ki, lassan, fokozatosan, számtalan összekerült elem hatása alatt. Nem előre kitűzött elv alakította ki: öntudatlanul keletkezett. Mindenesetre nem kell azt gondolni, hogy a népi közösség csak egy ködszerű szellemiség, amely semmit nem tud magáról. Ilyen népeket még az őserdő magányában sem találunk, mert a legprimitívebb nép-

nek is van valami közösségi tudata s már az is, hogy nép nevet ad magának, emellett bizonyít. Ebből tehát az következik, hogy a népet nem lehet a nemzetől mereven kettéválasztani. Azt azonban éppen a mai etnográfusok is alátámasztják, hogy a népiség önmagában véve tudattalannak tetsző állapot, melynek sajátosságai önkénytelenül valósulnak meg, nincs bennük sok etikai erőfeszítés a közösség ápolására. Jellemző Ortutay Gyula megfigyelése a mostani helyzetről: „Magam is több ízben igyekeztem behozonyítani, hogy pl. a parasztság nemzettudata mennyire homályos, bár igen sok esetben szép és mélyreható szimbólumokban jelenik meg. S az is tagadhatatlanul igaz, hogy mégoly primitív közösségnek is van önmagukról tudatuk, valami összefogó tradíciójuk. A parasztság elsősorban nem nemzeti, hanem társadalmi létéről gondolkodik. De ettől függetlenül a nemzet csak a maga anyagában és a maga eszközeivel: tehát népiségében, a nyelv, kultúra, közös sorstudat segítségével emelkedhetik föl a maga méltóságára.” (Athenaeum, 1939. 387.)

Ezeknek a — szerintünk — előkészítő tényezőknél a megvilágítása után menjünk közelebb a nemzet valódi meghatározásához.

Ismételten rámutattunk arra, hogy a nemzetnek nyelvi és faji alapozott felfogását, ami ma annyira divatos, nem lehet tudományosan vitatni, mivel ez a nemzeti különbséget előidéző egyik tényezőnek előretelése csupán azért, mert a vérrokonság, leszármazás tudata a kritikátlan nagy tömegben a nemzeti összetartozást, öntudatot ébreszt és izzásban tartja. Ez a nemzeti létnek az ösztönösen gondolkodó emberek számára való leegyszerűsítése, mert így könnyebben érzékelhető a nemzeti különállás szükségessége és természetessége. Az emberi közösségnek ezen a biológiai alapon való osztályozása az ember méltóságának is ellentmond és a közösségnek ilyen értelemben vett kialakulásáról a történelem sem tanuskodik.

Azonban nem tagadja azt, hogy a faj, nyelv majdnem öntudatlan népiség természetes alapjai a nemzetnek, mely egy *öntudatos szellemi közösséget jelent*. A nemzet ezek szerint egy dinamikus tendencia, amely a nemzeti közösségi szellemben ágyazódva, átfogja az élet mindennemű megnyilvánulását: közös „életterben”, közös múltból, sorsközösségben közös hivatást vállal, közös célokra törekszik, a földi életben egységes egészként kíván érvényesülni. Mindebben maradéktalanul *szellemi jellegű* maradhat és mégis sajátzerű egyénisége maradhat más nemzettudatokkal szemben: a tiszta szellemi életben is lehet és van is individuáció. A nemzetnek ez a szellemi tartalma természetesen állandó. A nemzeti létnek a „természeti” alapjai úgy viszonylanak a nemzeti életközösség tudatához, mint az arisztotelész metafizikában a lételemet nyújtó anyag és a megvalósulást adó forma: *a kettő együtt adja a konkrét, teljes valóságot: a lényegében szellemi közösséget, a nemzetiséget*. A nemzetről alkotott fogalmat pedig *nemzeteszme*nek nevezzük.

A MAGYAR NEMZETESZME ELEMEI

A magyarságnak önmagáról alkotott véleményét, amely megmondja, hogy minek tartja magát, ha végignézi önmagán, nevezzük a magyarság nemzeteszmejének. A magyar nemzeteszme az elemei a következők:

- a) a *nomád birodalmi gondolat*;
- b) a „*Civitas Dei*” *gondolata*;
- c) *Szent István alkotmánya*.

A *nomád birodalmi gondolat* elvezet bennünket a magyarság őstörténetébe, abba a keleti kultúrkörbe, melynek értékeit és szellemi kincsait most hozza felszínre a történelemtudomány. Óriási néptömegeket zárt ez magába, akik Krisztus előtti és Krisztus körüli évszázadokban a mai Északkína, Ázsia, Európa határára éltek. Életmódjuk a pásztorkodás volt és a vadászat. Végtelen szteppéken legeltették nyájait. Amikor az együttélés

szükségessé tette, öntudatosabb közösségbe tömörültek, élükre választottak egy családfőt vagy nemzetséfgőt. Ennek az öntudatos közösségnek a létrehozó oka vagy egy várható ellenséges támadás, vagy nagyobb méretű harci vállalkozás volt, vagy egy merész vállalkozó, akit megihletett a birodalomalkotás gondolata és egyesíti a népcsaládot uralma alá. Ennek a birodalomnak két lényeges vonása van. Az egyik a fejedelem nagy tisztelete, kit égi származásúnak vélték, a másik a sajátos politikai szervezkedés, hogy *sokfajú*, színű és szokású nép élt együtt ebben a birodalomban. A birodalom vezetője soha nem gondolt arra, hogy egy törzsbe olvassa a sokszínű népet, nemcsak azért, mert a harcok sorozata nem engedte meg ezt, hanem, mert tudta, hogy hiábavaló volna minden próbálkozása. Az uralom egyetlen módja az volt, hogy a sokfajú, sok szokású nép fölé helyezkedett el, őket pedig népiségükben és szokásaikban meghagyta. Mindenestre volt valami közös összekötő kapocs is a különböző közösségek között. Elsősorban a karizmás fejedelem személye, ki összefogta őket. Ez abból is látszott, hogyha a fejedelem karizmáját elvesztette, amit abból ítéltek meg, hogy elfordul tőle a hadiszerecsene, megszűnt az uralkodó hatalma is és a törzsek szétszórtak, hogy alkalomadtán újra összefogja őket valaki. De összekötő kapocs volt még az uralkodó néptörzsnek, — melyből kikerült a fejedelem is — a szelleme, magatartása, Priskos rétor pl. úgy jelöli meg Attila hún birodalmát, hogy ott sokfajú és erkölcsű népek laknak, kik „íjat feszítenek”. E szimbólikus kifejezéssel akarja kifejezni azt a közös magatartást, mely a faji és népi különbözőségeket bevonja: a harcok nomád lovas lelkületét.

Ebben a birodalmi gondolatban éltek őseink is, mert szintén ehhez a keleti kultúrkörhöz tartoztak. A *fejedelemnek* isteni származását a magyar népmondák még most is őrzik és a nép hitben még most is szimbólikus a turul madár, melynek segítségével született Álmos vezér. (Ennek a mondának történetét és néplélektani alapjait Ferdinandy Mihály történész tárgyalja: *Mi magyarok c. könyvében*.) Amikor pedig Álmos családja kihalt, a nép a karizmatikus hatalmat átruházta a *Szentkoronára*. Az ősi nomád érzület szívósan ragaszkodott tehát a hagyományokhoz és ezért a fejedelem személye helyébe szimbólikus és misztikus személyisége a Szentkoronát teszi, amely alá a nemzet tagjai kivétel nélkül, faji, vallási, népiségi megkülönböztetés nélkül tartoznak. Mindig volt közös *szellem, magatartás, hivatás*, mely a sokszínű közösséget egybefűzte és nemzeté formálta és melyet mindig a magyarság tűzött a hatalma alatt élő népek elé a történelem folyamán. Hol az domborodott ki, mint Szent István magyarságában, hogy itt a népek olvasztókemencéjében egy nagy magyar birodalmat kell életrehozni Attila hún birodalmának mintájára, hol az, hogy a magyarságnak kell a nyugati védenie a török ellen, mint Mátyás, Hunyadi és Zrínyi magyarságában, vagy az, hogy a magyarság zászlaja alatt tartanak össze, mint Rákóczi ruszinjait és a magyarság számottevő tömegeit. Ez a közösségi szellem, melyet mindig a magyarság fogalmazott meg, végigvonul egész történelmünkön és normája nemzeti hovatartozásunknak. Nemzeteszmeinknek ez a két vonása azonban, mint láttuk, a fejedelem összetartó ereje és a közösséget átfogó közös szellemiség, keleti örökségük és ősi, pogány birodalmi gondolatot tartalmaz.

A MAGYAR NEMZETESZME MÁSODIK ELEME A „CIVITAS DEI” GONDOLATA

Amint őseink a birodalmi gondolatról, a fejedelem méltóságáról és a közösségi szellemről kigondoltak és magukkal hozták, azt a keresztény Nyugathoz való csatlakozás által a természetfölöttiség sugárzó névelé váltak be. Amikor a magyarság abba hagyta a kalandozásokat és letelepedett, hogy békés, Nyugatra beilleszkedett állami életet éljen, akkor már virágzott Európában a keresztény állameszme. A milánói ediktummal végleg elbukott a görög filozófiára alapított pogány világnézet, az elfelejt-

tett tiszta, személyes Isten eszméje olyan óriási vonzással volt az emberiségre, különösen az Istenatyaság és szeretet parancsával tökéletesített formájában, hogy nemcsak egyéni vagy társadalmi, hanem mindkét életsíkon teljesen az ifjú kereszténység irányítására bízta magát. Így történt meg az, hogy az Egyház parancsai voltak tulajdonképpen az állam parancsai és a keresztény állameszme szabta meg a nemzetek életének rendjét és határozta meg minden politikai tevékenységet. Ez az állameszme Szent Ágoston „Civitas Dei” elgondolásából forrásozott. A középkor nem ismert más államot, mint azt, melynek formája és tartalma egyaránt a keresztény gondolatlan nyugodott. Szent Ágoston óta, leginkább az ő eszméi alapján kialakult az *ideális király* alakja, aki a kormányzást azzal a megbízással kapta a kezébe, hogy a bűnös „Civitas terrena”-ban élő alattvalóknak megmutassa az utat a „Civitas Dei” felé. A keresztény fejedelem hatalmát Istentől kapta, amint nem is képzelhető el másként, hogy magasztos hivatásra Isten különös támogatása nélkül vállalkozhassék. Tévedés volna azt hinni, hogy az államfő korlátlan hatalmat élvezett. Isten helyettesének a keresztény család fejének tudta magát, kinek az alattvalók gyermekei, nem szolgálói voltak. *A közösségi gondolatnak az alapja az a mély hit volt, amely a „Corpus Christi mysticum” szimbólumban érzékelődött, ahol a Regnum és Sacerdotium közös munkában egyesült, ahol az egyes tagok, „membra”, az egyes államok és azok nemzeti egyházai voltak. Ennek a hitnek értelmében az Egyház egy élő organizmus, élő szervezet, melynek feje a pápa és az ideális császár, a tagok pedig az egyes államok. Ez a misztikus közösség akkor nemcsak békés rendet és nyugodt fejlődést adott, hanem egyetemes hitbeli, világnézeti katedrálissá építette ki az európai népek színesnek maradt lelkületét.*

Szent István — megőrizve az ősi nomád birodalmi gondolatot — teljes egészében magáévá tette ezt a keresztény állameszmét. Elsősorban önmagában igyekezett kialakítani az ideális uralkodó eszményképét. A Legenda maior szerint az alamiználkodó Szent István „a szükölködő” Krisztust akarta az 5 tagjában (a szegényekben) megvizsgálni. (Szekfű: Állam és nemzet. 14.) A király személye és az állam fogalma így át és át van itatva vallási képzetekkel és az egészet, amelybe isteni és emberi feloldhatatlanul vegyült, újból magasba, transzcendentális síkba emeli a koronázás ténye. Így kapott az ősi felfogás szerint isteni származású király, mint Isten helyettese tisztább fogalmat és természetfölötti megvilágítást. De magáévá tette Szent István a „Corpus Christi mysticum” elvét is. Az *Intelmelek* szerint az Egyház Krisztus teste, más helyütt Krisztus a fej, az apostolok és a hívek Krisztus tagjai és ennek a misztikus közösségnek tette a tagjává a magyar Egyházat és vele az egész magyarságot is. A magyar nemzeteszmének ez a transcendens lelkiségéből fakadó vonása elvitathatatlan. Az ősi nomád birodalomra, mint dicsőséges kupola, úgy borul rá a keresztény nemzetek szolidaritásának ez a gondolata, amelytől származtatott királyi hatalommal párosult szolgálat és tesvériség jellege.

A MAGYAR NEMZETESZME HARMADIK FLEME: A SZENTISTVÁNI ALKOTMÁNY

Az ősi nomád birodalmi gondolatot és a középkor „Civitas Dei” eszményét fogja össze a *szentistváni alkotmány*, mely tulajdonképpen nemzeteszménk harmadik elemét képezi.

Szekfű Gyula élesen tiltakozik azok ellen, akik a magyar alkotmány megfogalmazását Szent Istvántól el akarják vitatni, az Anonymustól említett vérszerződésben látják a magyar alkotmány megszületését, mely ezer esztendőn át lényeges vonásaiban változatlanul fennmaradt. (Állam és nemzet. 11.) Nem tagadja, hogy voltak kormányzási elvek, de „ami kormányzási elvei a magyarságnak pogány korából ismeretesek, azok között voltak azon népekkel, melyek részint vérkeveredésből, ré-

szint ugyanazon kultúra folytán a régi magyarság társnépeinek tarthatók: ezek az ázsiai síkságon vándorló és uralkodó, nomád és félnomád harcias törzsek”. Ezek azonban soha nem formáltak a magyar államiséget. „Pogány magyar alkotmányunk a magyar nép testére szabva soha nem volt, első alkotmányunk éppen Szent Istvántól való” (id. m. 12. o.). Ha ezt az alkotmányt meg akarjuk határozni, akkor össze kell foglalnunk Szent István törvényeit, intelmeit, intézkedéseit, melyekkéi sajátos jogi, gazdasági, birtokpolitikai, stb. berendezést teremtett és meghatározta a *magyar nemzet és állam* célját és létfelmáját.

Tehát nemcsak közigazgatási, államszervezési elveket szögez le, hanem megjelöli a magyarság hivatását abban az új környezetben, melybe sodródott. A magyarság belső életének és külső, más nemzetekkel szemben tanúsítandó magatartásának az elveit foglalja tehát magába a szentistváni alkotmány. Minket csak az utóbbi érint, bár az előbbi területen is megtalálunk Szent István elméjének villanásait, melyekkel a magyarság belső életét megszilárdította. Szent István elgondolása a magyarság hivatásáról magán viseli a régi nomád birodalmi gondolatot. Ő itt a Kárpátok medencéjében akart egy soknyelvű, sokszokású országot alapítani, egy „Civitas Dei”-t, melyben az irányítást, a konkrét célkitűzést a magyarság végzi, a szellemiség vezető szerepét a magyarság viszi. Kiténik ez a gondolata minden munkájából, de éppúgy megnyilatkozik az *Intelmelek*-ben is. Miután ezekben megmagyarázza fiának, melyek a „királyi hit”, vagy a „királyi korona” ékességei: első a keresztény vallás, második az egyház, harmadik a papság, negyedik a világi főemberek, vitézek és nemesek, az ötödik a türelem és igazságos stélkezés, a hatodik a jövevénynepek, kikről így emlékezik meg a 6-ik fejezetben: „A külföldiek befogadásáról és vendégek tartásáról. A vendég és jövevény népekben oly nagy haszon vagy, hogy a királyi méltóság érdem szerint nekik adhatja a hatodik helyet. 1§. Hogyan gyarapodik a római birodalom kezdetben és magasztaltattak fel dicsőségesen a római királyok, ha nem, hogy különféle tartományokból sok jelesek és bölcsék sereglenek oda. 2§. Mert amint különféle tartományok széléről jönnek vendégek különféle szokásokat, fegyvert és tudományt hoznak magukkal, ami mind a király udvarát ékesíti és teszi nagyságosabbá és igen megrettentti az idegenek szívét. 3§. Mert az egy nyelvű és egyszokású ország gyenge és törékeny. 4§. Hagyom azért, fiam, hogy adj nekik táplálkozást, tisztességes tartást, hadd éljenek nálad örömestebb, hogy sem másutt lakozzanak”. (Pfeiffer: *Levelek Szent Imréhez*. Pozsony.)

Szent István intelmeinek ezeket a sorait ma nagyon szélsőségesen magyarázzák. Azok, akik hozzászórtak a mai nemzetállam fogalmához „sült örültség”-nek tartják, azok pedig, akik nem ismerik az egész szentistváni államkoncepciót, csak néhány mellékes paragrafust látnak ezekben a sorokban. Az előbbieket félnek attól, hogy Szent István valami kisebbségvédelmi szövetkezetet nyitott itt, mert nem értik meg a népek keresztény kormánypálcá alatti egyesülésének eszméjét. A korszak nem ismert nemzetiségi problémát, senkinek sem jutott eszébe azon törni a fejét. Amikor tehát jó bánásmódot, „jóakarató táplálást és tisztességes tartást” kíván a vendégek számára jövendő utódától, ezzel nem kisebbségi jogokat és privilégiumokat akart leszögezni, hanem megvalósulása ez az elv a középkori keresztény gondolatnak, mely a szeretetet és jogot nagy kihangsúlyozással és előzékenységgel terjesztette ki az idegenekre és jövevényekre. Szent István tehát nem akart a mai értelemben vett nemzetiségi államot a Duna-medencében, idegenek befogadását a magyarság rovására hanem csak segítségüket, eszközüket és fegyvereiket akarta igénybevenni a magyarság szellemi irányítása alatt kiépítendő és megerősítendő középeurópai magyar birodalom számára, mely sok népet, sok szokású, fajú és nyelvű közösséget magába fogad és irányít a

„Civitas Dei“ felé. Ez a szentistváni alkotmány lényege, összeolvasztása és megfogalmazása az ösztönösen, hagyományyszerűen élő ősi nomád birodalmi gondolatnak és a középkori keresztény hittegyeség eszméjének. Egy cél és útmegjelölés, a magyar hivatás megfogalmazása. Erről a gondolatról nem mondott le soha a magyarság, ha el is halványodott néha, de mindig akadt egy Széchenyi vagy Teleki, aki a homályból kimentette és a nemzet szeme elé tűzte.

A MAGYAR NEMZETESZME ÉS A TERMÉSZETJOG

Mindezek után nem nehéz bemutatni azt, hogy milyen összefüggés van a természetjog rendező szerepe és a magyar nemzeteszme között, mert az előbbi szinte egybeesik az utóbbival: *a magyar nemzeteszme teljes egészében a természetjog közösségrendező szerepét tartja szem előtt.*

Elsősorban azért, mert az egyik lényeges eleme magának a természetjognak tágabb megfogalmazása és *bekapcsolódás a keresztény tanak közösségrendező szerepébe.* A krisztusi tanak egyik legnagyobb vívmánya az emberi testvériség gondolata. Ez testvéri szeretettel és jogtiszelettel viseltetik minden ember iránt, tekintet nélkül korára, nemére, gazdasági helyzetére, fajára, nyelvére. Ez olyan vívmány a pogány világgal szemben, amit nem lehet kétségbevonni. Erről egyébként a kereszténység a gyakorlatban is számtalan példát tett. Ennek gyökere az a mély keresztény igazság, hogy minden ember egyformán Isten teremtménye, mindegyikért meghalt Krisztus, mindegyik tagja Krisztus misztikus testének és gyermeke az Istennek. Ezt a keresztény testvériséget mindenhol hirdetik ugyan és mindenkinek magáévá kell tennie, aki kereszténynek mondja magát, azonban egy alkotmányban sem kap olyan lényeges szerepet, mint a magyarban. Ez magyarázza meg történelmünket, hogy vérünket ontottuk Krisztus misztikus testének tagjáért, ez a kulcsa a mi nemzetkisebbségi politikánknak is, melyet röviden később fölvezetünk.

Másodsorban megnyilvánul a természetjog rendező szerepe az ősi „alkotmány“-ban, melyre a fentemlített keresztény közösségi világnézet ráépült. A természetjog rendező szerepének irányelvét abban állapítottuk meg a két közösség — jelen esetben az uralkodó nemzet és a nemzetkisebbség — között, hogy a két közösség adja meg egymásnak a jogát, ami természettől fogva megilleti, állandó tekintettel az egész közösség javára. Az ősi nomád birodalmi gondolatnak is ez az alapja, bár primitív elgondolásban és megfogalmazásban. Ebben a közösségi gondolatban tehát szóhoz sem jut *más közösség erőszakos beolvasztása*, sőt a fejedelem és a közösség arra büszke, hogy sokfajta, sokszokású, soknyelvű törzseket, nemzetséget von hatalma alá, melyeknek ő ad célt, megélhetést, életbiztosítást sőt — a nomád viszonyokhoz mért — *közjót.* Nemcsak azért nem gondolt beolvasztásra a fejedelem, mert az állandó hullámvás, melynek ezek a népek ki voltak téve, ezt nem engedte, vagy mert ezt senki sem tűrte volna, hanem benne élt halványan megfogalmazva az az isteni gondolat, hogy a különböző fajok, nyelvek, szokásoknak tiszteletbentartandó céljuk van. Ezeknek kifejlesztését, továbbadását családról családra, nemzedékről nemzedékre nemcsak akadályozni nem lehet, azok természetes jogának megsértése nélkül, hanem segíteni kell, mert azért csatlakoztak ők a közösséghez. A közjót ők ebben látták: közös védelem, közös hadi vállalkozás, közös fejedelem, de senki sem gondolt hagyományainak, szokásainak feladására. A közös jó érdekében, ami lehetett pl. egy legelő birtokbavétel, biztosítása stb., az egyes közösségek teljesen alávetették magukat a fejedelem és általában az uralkodó nemzet irányításának, — abból a primitív elgondolásból kiindulva, hogy ha közös vállalkozásról van szó, ott valakinek irányítania kell. Az uralkodó nemzetnek azonban csak katonai, közigazgatási stb., tehát

szorosan vett szervezési területen volt irányító szerepe, itt is az egyes közösségek kívánságának tiszteletbentartásával és a közös mértéke szerint. Az egyéni értékek kiegészítése és fejlesztése volt mindig a főszempont, ami minden közösségi társulásnak célja a természet rendje szerint is.

KÉPEK A „PAX HUNGARICA“-BÓL

A magyarságnak a vele egy államszervezetben élő közösségi viszonya az említett szolidáris formában nem volt csak elmélet, hanem gyakorlat, amint azt egész történelmünk fényesen igazolja.

Östörténelmünkben az egy „nagy család“-ban élő népek viszonya ismeretes. Ma már tudjuk, hogy a magyarok csak külsőlegesen, laza politikai, gazdasági szálakkal voltak aláelve bolgároknak, törököknek, szabi-roknak, kazároknak, s hogy viszont hozzájuk is a türk népek az ősi szokás szerint csatlakoztak: a kabarok, székelyek, besenyők. Amennyiben a közös nem követelte, a magyarok sem érintették az alávetettek belső életét, népi egyéniségét. Az új hazában ez a lojális bánásmód mélyebb megalapozást nyert a keresztény államforma meghonosítása folytán.

A középkorban Szent István elvei voltak az irányadók. A XII. szd. végén és a XIII. szd.-ban szokássá válik, hogy az idegenek jogait privilégiumokkal védik, amelyek a zavartalan megélhetésre irányulnak: szabad ház- és föld-birtokjogot, szabad kereskedést, a telephely közti válogatást biztosítják. A nagyobb tömegeket egy helyre telepítik: a szászokat Erdélybe, a kunokat, akiknek a Kárpátoktól fedett határokon nem volt pusztai életmódjuknak megfelelő hely, az Alföldre telepítik le. Az olaszok, németek közt sok volt az iparos, kereskedő, — ezek városi privilégiumokat kaptak. A magyarság törekvése mindig az volt, hogy a nagyobb számban élő idegeneknek autonómiát adjon. Ez Székfű felsorolásában a következőket foglalta magában: — 1. a külön igazságszolgáltatás, függetlenül a vármegyéktől, 2. külön megyei, úri, főpapi, királyi hadaktól elválasztott katonáskodás, 3. saját területen önálló alsóbb közigazgatás, 4. többé-kevésbé külön adózásuk is volt, 5. bizonyos egyházi autonómia. A magyarságtól tehát teljesen távol állott az idegenek erőszakos beolvasztása. Így történt meg az, hogy csak egy-két példát említsünk, a Ligeiből a XII. szd.-ban bevándorolt franciák Heves megyében még a XV. szd.-ban is saját nyelvükön beszéltek, pedig kétségtelenül kis idegen szigetet képeztek a magyarság tengerében. Hasonlóképpen megtartották anyanyelvüket a millánóiak. Még a rokon besenyőket sem akarták beolvasztani. Ezek magasabb önkormányzatát még akkor is meghagyták, amikor testvéreik a magyar határokon túl már rég eltűntek; a fejemegyei besenyők még a XIV. szd.-ban is saját „besenyő comes“-ük alatt élnek, tiszteletben tartja jogaikat Zsigmond 1435-ben is. Ugyanerre mutat különböző oláh önkormányzatoknak a XVII. szd.-ig bántatlan fennmaradása. Ugyanekkor már a kisebbségeknek valóságos üldözése folyik mindenfelé: északon a szláv parasztokat írják a germán törzsek, a német—cseh, cseh —német együttélés is nehezen megy, a lengyelek levágyják a német polgárok orrát, ha nem tudják a nehezebben kiejthető lengyel szavakat. Ezzel szemben áll a középkori magyarság Pax Hungaricaja számtalan adattal alátámasztva, melyek, mind a magyar lovagiasság és testvériség dokumentumai, legszebb tanujelei annak, hogy nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is megvolt a nemzetkisebbségek jogainak tiszteletbentartása. Ezekből hoztunk fel néhány szemelvényt.

A magyarságnak a kisebbségekkel szemben tapasztalt magatartása akkor hozta meg gyümölcsét, amikor egységes erővel kellett fellépnie a török ellen, és ennek megfelelően adott helyet a török kiűzése után a kipusztult lakosság pótlásának is idegen elemekkel. A lakatlanná vált területek betelepítését ide-

genek irányították, szemelláthatólag a magyarság rovására. Ugy látszott, hogy az idegenek túlzó mértékben történt letelepedése volt a gyökere annak, hogy amikor nyugaton a nemzetállam fogalma kifejlődött, a magyarság is megzavarodott a nemzet fogalma körül. Már Diderot és d'Alambert Nagy Enciclopédiája úgy magyarázta a nemzetet, mint egy kormány alatt, ugyanazon állami határok közti élő emberek összességét. Ebből következett, hogy a nemzet és nyelv hatásköre addig terjedt, ameddig az államé. Ugyanazon államterületen, egységes kormányzás alatt tulajdonképpen egy nyelvnek van csak létjoga, ennek kizárólagosságát más nyelvek nem veszélyeztethetik. Kétségtelen, hogy erre a felfogásra a magyarság is ösztönösen felfigyelt, de vele együtt a közös államszervezetben lévő kisebbségek is. Amíg nálunk Bessenyei, Csokonai, Kazinczy lelkendeztek nyelvünk szépségein, úgy — néhány évtized múlva a szlovákoknál is akad egy Kollár, aki hasonlóképpen a szlovák nyelv jogait követeli és a román nyelvi nacionalizmus úttörői a saját nyelvük értékeire figyelmeztetik a szomszédokat.

A magyarság azonban ekkor is megtalálta a politikai géniuszát, Széchenyi István grófot, aki előre látta ennek a mozgalmnak a rossz eredményét. Emlékezetes 1842-i akadémiai beszédében új alapokra akarta helyezni a magyar nacionalizmus és kisebbségek viszonyát, amikor ostromozta az erőszakos magyarizálást, rámutatva arra, hogy a nemzetiség lélek, szellem és ezt nem lehet külső állami eszközökkel megváltoztatni. A keresztény etika alapjaira helyezett elgondolása azonban a liberális felfogás áldozata lett: a magas erkölcsi követelményeknek akkor nem tudott senki sem megfelelni. Ez kétségtelenül mulasztás volt, mert az 1844-es törvényhozás nem vette tekintetbe Széchenyi óvintézkedéseit és nem próbálta a nemzetállami elveknek a hazai viszonyokhoz való gyakorlati alkalmazását abban a szellemben, melyet Széchenyi tárt fel a közvélemény előtt. Menti a hibákat egyrészt az az általános forrongás, melyben ezen a területen akkor az egész Európa volt és méginkább az, hogy idegen érdekek akartak hasznot húzni abból, hogy a törékly magyarság kisebbségi küzdelmekben veszítse el erejét. Rá kell mutatnunk arra is, hogy az 1848-as törvényhozás a nemzetkisebbségekre is alkalmazta a jobbágyok felszabadítását és így mutatta meg, hogy a nem magyar jobbágyok semmivel sem esnek távolabb tőle, mint saját népe. Szekfü is a bécsi kormány rovására írja a nemzetiségi viszályokat: „Nem lehetett kétség, hogy bármit ígérjenek is a pozsonyi államférfiak a nemzetiségeknek a magyar állam keretében, ez mind kevés lesz akkor, ha a bécsi kormány felelőtlenül megcsilllogtatja előttük a saját szerb, horvát állam lehetőségét vagy a román uralom alá adott Erdély képét. Most sem szabad elfelejtenünk, hogy a bécsi kormány már a XVIII. szd. elejétől kezdve állandóan akadályozta a magyarok és nemzetiségek békés együttélését, amint hogy bizonyos, hogy 1867-ig a bécsi kormányé a legnagyobb felelősség a nemzetiségi viszonyok elvadásásáért.“ (Állam és nemzet 157.) A nemzetiségek is tudatában voltak ennek, de már a kérdést orvosolni nem lehetett, mert teljes egészében a tömegszennyvedély és „az agitátorok“ kezébe került. Bukarestből, Prágából, Moszkvából, Belgrádból dróton rángatott publicisztika pedig, mely kihasználta a zavaros hangulatot és állandóan a szétszakadást dobolta, olyan helyzetet teremtett, melyben a tisztánlátást, eligazodást mindkét fél számára lehetetlenné tette. Szekfü végig-

pillantva ezen az időszakon, megállapítja a magyarság mulasztásait is: „A nemzetiségek elszakítási, legjobb esetben federalizáló törekvéseit lelki nyugalommal néztük, képtelenül a helyzet gyökeres megváltoztatására, vakon bízva erőnkben és védett helyzetünkben. Nem gondoltuk, hogy védett helyzetünk hamarosan megszűnhetik s ugyanakkor saját erőnk is hirtelen fog gyengülni. Rosszul számítottunk, — s ezen nem segített, hogy nem bűnökért, csak mulasztásokért kellett rettenetes árat fizetnünk.“ (I. m. 177.)

Most, amikor Magyarország ismét nemzetkisebbségekkel megáldott állam lett, azzal a tudattal fog a szentistváni birodalom megalkotásához, hogy nem megrögzött bűnökért, hanem mulasztásokért felel, amelyeket jóvá lehet tenni, — amint azt a legújabb idők magyar miniszterelnöke, gróf *Teleki Pál* a magyarságnak leszögezte.

A NEMZETISÉGI KÉRDÉS MEGOLDÁSÁNAK ALAPTÉTELEI

A magyarság fennmaradása függ attól, hogy rá tud-e helyezkedni arra a nyugodt elbánásmódra a nemzetkisebbségekkel, melyet a magyarság hagyományos nemzeteszméje és ebben a természetjog követel. Ennek a *jogrendszernek az elismerése és elismertetése* az egyetlen, mely a harmonikus együttélést és a boldog jövőt biztosítja. Elsősorban a nemzet nevelőire hárul a feladat, hogy a fiatalságban és mindenkiben éltesse a magyar nemzeteszmé tudatát és a vele járó kötelességeket. Ez a kérdés megoldásának első alapfeltétele.

A második pedig az, amit XII. Pius pápa mondott a karácsonyi beszédében, amikor rámutatott arra, hogy nemzetek között fennálló egyensúly és összhang az egyes államok társadalmi, anyagi és szellemi téren jelentkező belső egyensúlyától és belső értékétől függ. Nincs szilárd és megingathatatlan békefront ott kifelé, ahol nincs bizalmatgerjesztő békefront a *belső vonalon*. Ezt egyszerű és érthető nyelven úgy lehet a magyarságra alkalmazni, hogy — minden szentistváni állameszmé, a Duna-medence népeinek összefogása a magyarság irányítása mellett levegőverdesés marad, ha megállunk az üres szónál és szavaló hazafiasságnál és nem helyezkedünk egyszer rá egészen komolyan a társadalmi élet kulturális, erkölcsi és szociális megújítására, és pedig olyan értelemben, ahogy azt a pápák szociális körlevelei és egyéb nyilatkozatai kifejtik. Ez a nemzetkisebbségi kérdés megoldásának második alapfeltétele.

A harmadik pedig az *egészséges népiség* gondolata. Ez a mozgalom, amely ma minden nemzetnél megértésre talál, nemcsak egy nemzetnek szociális és kulturális újjáéledését hozza magával, ha helyes mederbe terelik, azáltal, hogy az egész nemzetközösség figyelme az elfelejtett, romlatlan nép lelkisége felé irányul, hogy onnan merítsen új színt a dalhoz, új ritmust a tánchoz, stb., hanem egy olyan testvériség erős fuvallata lehet, ha szenvedélyektől megtisztítják, mely nemcsak eltűr maga mellett más kulturájú népeket is, hanem adni akar mindenkinek, felajánlja másnak saját formáit, hogy minél több és ragyogóbb szín jelenjen meg a Teremtő pasztelljén a népek színes keverékéből. Ez a nemzetkisebbségi kérdés megoldásának harmadik alapfeltétele.

Zrinyi József S. J.

Gondolatok Kárpátaljáról

Pontosan öt esztendeje, hogy a kárpátaljai ruszin nép politikai és művelődéstörténetéről írt összefoglalásban (Verhovina feltámadt, 1939) Kárpátalja anyagi és szellemi kibontakozásának feltételeiről szólva, megállapítottuk: amennyire fontos a húszéves idegen uralom által gazdasági kol-dúsbotra juttatott táj szervez. bekapcsolása a magyar gazdasági életbe és lakóinak teljesérvényű szociális felemelése, ép annyira elodázhatatlan feladat és elsőrendű kultúrpolitikai szükségesség a kárpátaljai nyelvkérdés megnyugtató rendezése, a ruszin nyelvi zavar megszüntetése révén.

A terület sajátos berendezkedésével kevésbé ismerős olvasó előtt bizonytalanság feltűnik, hogy a Kárpátok övezte dunai medencének olyan tájegysége is van, melyről 1939-ben, a második világháború előestéjén joggal jelentettük ki, hogy nyelvi újrendezés, sőt nyelvújítás nélkül nem képes biztosítani saját népe szellemi megújulásának alapfeltételét. Kárpátalján ekkor valóban ez volt a helyzet. A ruszin nép és értelmiség irodalmi nyelv, folyóirat és a népnyelvi kultúrát terjesztő szellemi központ, tudományos társaság és társadalmi egyesület híján volt. A húszéves múltból pedig megdöbbentő tehetetelként rajzolódott a tisztánlátók kis csoportja elé az a nyelvi zűrzavar, mely az egykori csehszlovák kormányzat nagyorosz és pánukrán, illetve mesterségesen csehesítő iskola és kultúrpolitikájának következményeként megülte a lelkeket és gúzsba kötötte a szellemi fejlődést.

Nem ma írjuk, 1939 tavaszán állapítottuk meg, hogy a terület frissbhajtású műveltsége nem tudna elviselni egy olyan irányított kultúrpolitikát, mely egyszer s mindenkorra kikapcsolná a korábbi nyelvi irányzatok művelőit a ruszin közművelődésből. Ez a megállapításunk természetesen nem vonatkozott a területtel idegen és ott meggyökerezni nem képes cseh vagy ukrán, kulturális mezbe bújtatott irodalmi, nyelvi és iskolai kezdeményezésekre, annál inkább az orosz irodalmi nyelven író és ruszin népi nyelven munkálkodó szellemi emberek megbékélésére az új területi művelődés alapvetése érdekében. Elkerülhetetlennek mondtuk akkor a szellemi Treuga Deit, mely a ruszin írók viszszaadja népének s a tiszta és hamisítatlan népi nyelvet arra a magaslatra állítja, mely minden fejlődésképes, nemzeti öntudattal rendelkező nép körében megilleti.

A kárpátaljai nyelvi kérdésben vallott félreérthetetlen álláspontot azóta igazolta a terület jelentősnek mondható szellemi fejlődése. Európa időrendben legkésőbb jelentkező irodalmi nyelvújítása nagy vonásaiban már lezajlott az elmúlt öt év során s az eredmény, az irodalmi nyelvű emelt ruszin népnyelv, tisztán áll a kutató és kultúr munkás előtt.

A csehszlovák időszakban Prága a nyelvi kérdés rendezésének ürügyével a ruszin politikai és szellemi erők mesterséges megosztására, aféle osztrák mintára készített, áldemokrata mázzal bevont helyi divide et imperára törekedett. A nagyorosz irodalmi vonalat képviselő Duchnovič Társasággal szembeállította a pánukránizmus kulturális fedő szervét, a Proszvitát, mind kettővel pedig a cseh telepés és középiskolát s az irodalmi minak semmi esetre sem mondható lap- és propagandairat-démpinget hogy betetőzte Kárpátalja szellemi csődjét. A ruszin tanítási nyelvűnek mondott iskolákban orosz, ukrán és cseh nyelveken tanítottak egyszerre s mindennapos eset volt, hogy az új tanerők, akik egyik nyelvet sem beszélték tökéletesen, cseh—orosz vagy cseh—ukrán keveréknyelven igyekeztek megértetni magukat tanulóikkal.

Kárpátalja olyan szellemi zsákutcába sodródott, mely gazdasági tönkretételével egyidőben az öncélú ruszin művelődés teljes pusztulását jelentette. Ekkor a húszas évek derekán a ruszin autonóm földműves mozgalom vezére, Kurtyák János elhatározza, hogy a népi erők egy táborba tömörítésével elindítja a ruszinság védelmi harcát a politikai, gazdasági és nyelvi elnyomatással szemben.

Kurtyák ezidőtájt sokat foglalkozik a nyelvi kérdéssel, melyet az autonómia követeléseivel egyenrangúvá nyilvánít

azzal a megállapítással, hogy „akié a nyelv, azé az ország“, azaz a beszélt nyelv túlsúlya dönti el a kárpátaljai erőviszonyokat. A történelmi fejlődés ebben is a rutén Radicsnak adott igazat. A kárpátaljai terület, melyen három ellentétes irányzat vívta a szellemi hegemonia harcát, csakis a ruszin népnyelv felszabadításával kerülhetett a fejlődés megkívánta békeállapotba. Ezt a nyelvi békét ki sem kívánta inkább, mint maga a ruszin nép, mely az emigránsok és gyarmatosító tisztviselők sáskajárása után a maga életét óhajtja élni mind politikai, mind gazdasági és kulturális tekintetben. Elképzelhetetlen volt ugyanis, hogy a ruszin nép önszántából eltűné a cseh vagy ukrán kulturális propagandát, hiszen a cseh nyelvi befolyásnak semmi létjoga nem volt Kárpátalja területén s az 1930. évi csehszlovák népszámlálás által megállapított 2355 ukrán bevándorló csakis úgy rendelkezhetett 70 olvasókörrrel, hogy ezeket a ruszinok által nem látogatott „kulturintézményeket“ a politikai zavarkeltés erődjeivé képezték ki a Prága zsoldján élő ukrán ügynökök.

Kárpátalja népe ezekkel a politikai zavarkeltőkkel szemben mindinkább az autonómista zászló köré tömörült. Milyen nagy lehetett a még a ruszofil körök elkéserevése is, a cseh és ukrán befolyás erőszakos terjesztése láttán, igazolja az az élehangú proklamáció, melyet a Duchnovič Társaság vezetősége intéz 1930 októberében a pánukrán sejtmozgalom kárpátaljai irányítói ellen. Ebben az orosz nyelvi irányzat hívei megdöbbentéssel állapítják meg, hogy míg 2000 ukrán 70 modernül berendezett olvasókörrrel rendelkezik, addig a közel félmilliónyi ruténség részére ők (értsd a Duchnovič Társaság) összesen 230 olvasókört képesek fenntartani.

A harmincas évek fordulóján a kárpátaljai ruszin népnyelvi mozgalom új fázisába lépett. Kaminszky József, az autonóm földműves szövetség alelnöke és a Kárpátoruszkij Golosz Hang) főszerkesztője már 1931 elején határozott nyilatkozatot közöl, melyben következőképp nyilatkozik a népi szellem jogáról: „Az igazság kedvéért meg kell állapítanunk, hogy a mi népünk se nem ukrán, se nem nagyorosz érzésű, hanem ruszin. E két nyelv nem rendelkezik nálunk komoly alappal. A mi földünk se nem Oroszország, se nem Ukrajna. Az emigránsok menjenek ahová akarnak, a mi népünk megmarad annak, ami volt és nem kívánczik a két malomkerék közé. Az emigráns értelmiség népünk számára felolvasásokat, gyűléseket rendez és orosz vagy ukrán könyveket ad ki, de a nép az ebből vett szavakat a saját nyelvén ejti és sem nagyorosz, sem ukrán nyelven nem olvas, hanem ruszin nyelven, mert ragaszkodik ősei nyelvéhez és a sajátját követeli“.

A kárpátaljai rutén népnyelvi irányzat korabeli vezetőjének nyilatkozata nem újkeletű politikai igénynek ad kifejezést. Ebből a nyilatkozatból ugyanaz a kívánság csen-dül ki, mely a vékony ruszin értelmiségi réteget a XIX. század közepétől mind máig áthatja. A ruszin nép saját nyelvét kívánta minden időben irodalmi nyelvül, ez a tiszta igazság. A ruszin művelődéstörténet lapjait forgatva, megállapíthatjuk, hogy már Rakovszky egyházi lapját a Cerkov-naja Gazetát (1856—58) sem olvassa az értelmiség, mivel nem a nép nyelvén, hanem irodalmi orosz nyelven jelenik meg. Ez a helyzet Rakovszky másik orosznyelven készülő ujságjánál, a Cerkovnij Vestniknél is, mely előbbi bukása után jelenik meg; de az általános érdektelenség miatt csupán tíz számot ért meg. A kiegyezés évében induló Svjet (Világ) időszakos lap nem okul elődjei csődjén és még inkább orosz irodalmi nyelvet használ, mint az előbbie. A következmény: újabb bukás. A lapnak Kárpátalján alig van előfizetője. Érdekes egykorú jelenség, hogy 1868 januárjában a lap kommentár kíséretében közli egy előfizető tiltakozását, aki így fejtegeti a folyóirat hanyatlásának okát: „Gondolkoztam lapunk hanyatlásának okán s másoktól is érdeklődtem eziránt — írja a névtelen olvasó. Most már meg tudom mondani, úgy magam, mint a nép vélemény-

nyét. Olvasótáborunk szemében a Svjet hanyatlásának fő oka a nyelve. Azt mondják, hogy a lap érthetetlen nyelven írt. Munkatársai szótárából szedik ki a szavakat, kifejezéseket és szólásokat és nem a mi mindennapi nyelvünket használják, nem olyan szavakat, melyeket minden ruszin olvasó szótár nélkül is megértene. De még szótárunk sincsen, amely magyarul megmagyarázná az orosz szavak jelentőségét. Ez az idézet éles megvilágításba helyezi a ruszin nép és értelmiség tudatos vonzódását az önálló, független, kárpátaljai ruszin művelődés iránt s egyszersmind tartózkodását a különféle irodalmi nyelvi irányzatokkal szemben. Annak igazolására, hogy nem egy kiragadott idézettel van dolgunk, avagy egyszerű magánvéleménnyel — felemlítjük, hogy a századfordulón már a ruszofil kárpátaljai irodalmárok is a népi és az orosz irodalmi nyelv egyeztetésére törekednek, amit Fenczik Listok című lapja (1903, 22. sz.) azzal indokol, hogy a ruszin írók célja a terület népi nyelvének közelítése az irodalmi nyelvhez, mivel ez egyrészt biztosítja a közérthetőséget, másrészt ellensúlyozza a kárpáti határon túl megerősödött ukrán nyelvi irányzatot.

A rutén népnyelvért folytatott küzdelem, — ha kizárólag irodalmi forrásait tekintjük — közel százéves multra tekint vissza. Azonban, hogy ez a törekvés kiemelkedjék a szárnyaszegett és erőteljes próbálkozások sorozatából s megteremtse a néppel való erőteljes összeköttetést, ahhoz Kárpátaljának a magyar államegységhez való újbóli visszatérésére volt szükség. Hogy a cseheknek mennyire nem állott szándékukban a mélyesen magyar érzelmű ruszin népesség nyelvi öntudatának ébresztése, arról külön nem kell szólnunk. Annál inkább azokról az eredményekről, melyek a visszatérés óta eltelt időben nyelvet és népnyelvi irodalmat teremtettek az Erdős-Kárpátok tövében.

A közelmúltban megjelent kárpátaljai magyar—ruszin tudományos szemle, a Zorja legújabb számát tanulmányozzuk. A folyóirat, mint a Kárpátaljai Tudományos Társaság hivatalos szemléje most évkönyv formájában jelent meg, több mint 600 oldalon. Joggal mondhatjuk, hogy terjedelmében, tartalmában és kiállításban aligha van jelenleg európai folyóirat, mely a második világháborúszakaszán többet nyújtana olvasóinak, mint ez az impozáns kötet, mely akkor hagyta el a sajtót, amikor a Dunamedence s vele együtt Kárpátalja népe ismét történelmi napokat él, az együvé-rendeltség és életre-halálra egymáshoz tartozás idejét.

Bacsinszky Tivadar ismert kárpátaljai esztéta, aki két évvel ezelőtt fejezte be a ruszin nemzeti megújulás vezéralakjának A. Duchnovičnak irodalmi levelezését, a ruszin nemzeti öntudat útjairól cikkezve megállapítja, hogy a kárpátaljai ruszin művelődés legújabb kora joggal nevezhető az újjáébredés időszakának. Nos, ez az újjáébredés kétségkívül azokban az években következett be, amikor a magyar kezdeményezésre létrehozott Kárpátaljai Tudományos Társaság feltartóztatlanul elindította a népi nyelv irodalmi reneszánszának idejét. „A ruszin újjáébredés — írja Bacsinszky — egész menetében szorosan összefügg szellemileg a racionalista bölcsélet által megteremtett szlavofil irányzattal, de nacionalista mozgalomban csúcsosodik ki.” Igazat kell adnunk abban a kárpátaljai esztétának, hogy a ruszin irodalmi megújulás sohasem nélkülözötte a szellemi szlavofilizmus jegyeit, anélkül azonban, hogy ez politikai irányzattá vált volna azok tudatában, akik a kárpátaljai ruszin nép legújabb fejlődési korszakában annak kulturális felemelésén önzetlenül fáradoznak.

Aki valamennyire is ismeri Kárpátalja problémáját, tisztában van azzal, hogy a ruszinságot érintő évszázados valláspolitikai hatás nem múlt el nyomtalanul s ennek ténye valóban belevésődött a nép gondolatvilágába. Azonban ezzel az egyházi jellegű hatással szemben, melynek magyarellenes vonatkozásait csak a helytelenül félreértett és indokolatlanul kiélezett skizmaperek nyomán vették egyesek felismerni, joggal odaállíthatjuk azt a történelmi és

gazdasáspolitikai szemléletet, mellyel a rutenség hivatott vezetői minden időben megvallották a dunamedencei magyar—ruszin összetartozást, mint a jövőendő egyetlen reálpolitikai biztosítékát.

Az oknyomozó történetírás feladata annak vizsgálata, miért tanúsított a magyarság, helyesebben a mindenkori magyar király és környezete az Árpád-házi királyok kihaltá után egyoldalú magatartást a Kárpátokon túli területek ügyében s miért vall a magyarországi politika 1391 után oly szembetűnő érdektelenséget ebben a kérdésben. Annyi bizonyos, hogy az Árpád-házi uralkodó európai politikájának egyik sarkalatos pontja volt a Kárpátokon túli kapcsolat, melynek visszénye a későbbi lengyel—magyar viszonyban is megnyilvánul. Az Árpádok keleteurópai politikája azonban messzebbmenő elképzeléseket táplált. Mint Harajda János, a Kárpátaljai Tudományos Társaság igazgatója és a Zorja főszerkesztője III. Béla és II. Endre halicsi politikájáról írt tanulmányában kifejti, említett magyar uralkodók következetes hódítási törekvéseiben is kifejezésre jut az a szándék, hogy a Kárpátok előterében a kisszláv népekkel való barátságos érintkezést fenntartsák és elmélyítsék. Harajda dr. kimutatja, hogy a halicsi belviszályok miatt a XIII. század folyamán ismételtlen megtörtént, hogy a Kárpátokon túl élő szláv kisépek, így elsősorban a ruszinok, ismételtlen kérték a magyar katonai hatalom támogatását a nagyszláv uralmi törekvésekkel szemben. Ezidőtájt a krakkói lengyel fejedelmek veszélyeztették e kis népek függetlenségét és szabadságát, később mások. De a magyar politikai koncepció — bár sajnálatosan visszavonult a Kárpátok sáncái közé — s ezzel mintegy önként lezárta a keleteurópai magyar politika útját, — a későbbi századokban is változatlanul fenntartotta annak az oltalmazó hivatásnak hitét, mely az árpád-házi királyokat a Kárpátokon túli szláv kisépek, köztük a később betelepülő ruszinok irányában eltöltötte.

Egy sikerült várostörténeti monográfiában Szovagymitrov Péter Ungvár múltjáról ad színes beszámolót. Nem érdektelen tudnunk, hogy Álmos hadai Kr. u. 903-ban foglalták el Ungvárt s a vezér itt adta át a nép vezetését fiának, Árpádnak, amiért azt — Anonymus szerint — „hungvári vezérnek, vitézeit pedig hungváriaknak nevezték ez idegenek nyelvén.” Ungvár ettől kezdve a honfoglalás befejezéséig valóságos „bíróállása” volt a magyarságnak. A rutén történetnek a mohácsi vészig bezárólag külön mondanivalója nincsen. A Halicsból és Volhyniából érkező vándoroszalmak kora az Árpádok kihaltától a mohácsi vészig tartó több mint két évszázad, melynek során a ruszin nép új otthonra talált a Kárpátok innesső felén. A reformáció és ellenreformáció századaiban azonban már érthetően felkavarják a ruszin népi tömegeket, annál is inkább hiszen Ungvár vidékén ekkor a rutenség emlékeztében oly jelentős szerepet játszó Drugeth-család „uralkodik” s 1646-ban, mások szerint 1649-ben bekövetkezik a ruszin, egyházi unió. A szerző különös figyelmet szentel az ungvideki ruszinság hazafias megmozdulásainak. A tanulmányban több értékes adalékot olvasunk a Rákóczi-szabadságharc és a későbbi nemzeti mozgalmakkal kapcsolatban. Ezek egyikét, melyről történettudományunk eddig alig emlékezett meg, mint jellemző kor történeti dokumentumot mi is megemlítjük. Az ungi nemesség 1703 őszén látva a jobbágyság tömeges csatlakozását a „rebellis” Rákóczihoz, nagy sietve bevette magát Ungvár falai közé. A lelkes jobbágy-csapatok azonban nem riadtak vissza a jól felszerelt város és vár védelméről, melyet fél évi kemény ostrom után, 1704 március 16-án bevettek. Ezzel a győzelemmel indult el volta képen az első nagy magyar szabadságharc, melyet mint az 1848 évit a magyar és ruszin harcosok, vállvetve küzdöttek végig. Szovagymitrov pontos adatokat közöl Kárpátalja fővárosának mai kiterjedéséről és lélekszámáról is. Ebből megtudhatjuk, hogy Ungvár területe jelenleg összesen 2782 hektár, lakosainak száma 35.155 lélek.

Miloszlavszky Péter, akit eddig mint kiváló karmestert és dalárda-vezetőt ismertünk, szakszerű tanulmányban mu-

tatja be a ruszin háborús és katonadalokat. Kimutatja, hogy a ruszin népdalkincsben századok óta szájról-szájra járó dalok őrzik a ruszin-magyar kapcsolatokat, a két nép összetartozásának bizonyítékait. Még a tatárjárásról is van kimutatható ruszin dallamkincs, a török elleni háborúások dalhagyományja pedig jelentősnek mondható. Az ismert ruszin kurucdalokon kívül a szabadságharc és a világháború nagy mély nyomot a rutén lelkiületben. „A megőrzött népdalok — írja Miloszlavszky — Kossuth elárulását és menekülését, a sorsa iránti őszinte részvétet és a ruszin nép panaszát örökítik meg az utókor számára s még bővebb és összefüggőbb anyagot nyújtanak az első világháború népdaljai, melyek még ma is igen elterjedtek a nép között.”

A magyar bibliografus hosszabb idő óta örömmel konstatafalta, milyen körültekintő gondossággal készül az első ruszin bibliográfia Harajda János dr. és Lelekács Miklós szerkesztésében. Ebből a munkából újabb értékes kivonatot kaptunk a jelen kötetben s mint szerzők megjegyzik a K. T. T. kiadásában nemsokára megjelenik a kárpátaljai ruszin irodalom, helyesebben Kárpátalja általános bibliográfiája, mely a nemzetiségpolitikai kutatás nélkülözhetetlen kézikönyve lesz. Lelekács egyébként mint irodalomtörténész is bemutatkozik a Zorja hasábjain a XX. századeleji kárpátaljai ruszin irodalomról írt dolgozatával.

A kárpátaljai ruszin lélek legközvetlenebbül dalban, népköltészetben és képzőművészeti alkotásokban nyilvánul meg. Demján Lukács, az ismert nevű alsóverecei földműves-író jegyezte fel azt a hat ruszin néphalladát, melyet Lovassy Andor magyar fordításában közöl a folyóirat. Ezek a balladák tömörségükkel és a népi tragikum bemutatásával közel hozzák az olvasóhoz a tűnődő-borongó ruszin népleletet. Annál sokoldalúbb és szélesen áradó skálájú az új

ruszin képzőművészet, melyet művészi kivitelű mellékletekkel illusztráltan mutat be A. Izvorin, a kárpátaljai képzőművészet hívatott ismerője. Ezekről a művészekről az 1942 december havában tartott Ungvári Művészeti Napok alkalmával már részletesen beszámoltunk. Most sem mondhatunk egyebet annál, amit akkor mondtunk: Kárpátalja képzőművészete, de kivált pikturája országos viszonylatban kivételes jelentőségű, mert benne, mint azt Kállay Ernő is megállapítja, a keleti, a szláv és a kárpátaljai területi psyché harmas egysége jut kifejezésre.

Nem lenne teljes a Zorja hatalmas kötetéről írt beszámoló, ha megfedekezne Ilniczky Sándor emelkedett hangú búcsúztatójáról, melyben Kárpátalja nagy fiáról, néhai Sztojka Sándor munkásegységvezető püspökről emlékezik meg az őszinte kegyelet és nagybecsülés hangján. Vele idézzük: „Mindnyájunkra nagy csapás, hogy oly gyorsan hagyott itt minket, mert soha olyan nagy szükség nem volt az ő megnövekedett tekintélyére, mint a nehéz időkben, amelyek a holnappal bizonytalán ránk fognak még virradni.”

A Kárpátaljai Tudományos Társaság nagyszabású évkönyvét pedig őrizzük meg a kivételes szellemi jelképeknek és dokumentumírásoknak kijáró elismeréssel. Mert nemcsak szimbóluma e kimagasló értékű évkönyv a magyar-ruszin szellemi együttműködésnek, de ékes dokumentumírása is annak a ténynek, hogy a kárpátaljai ruszin nemzet saját népi-nemzeti egyéniséget nemcsak gazdasági, de nyelvi, irodalmi és művészeti téren is szabadon kifejlesztheti, amióta Kárpátalja a történeti igazság jogán ismét a magyar kultúrközösséghez tartozik.

Kemény Gábor

Középeurópa nemzetiségi térképe

„Vannak egyesek, kik ama tant hirdetik, hogy a fennálló államoknak meg kell szünniök és hogy a világ területeit, nyelvek és nemzetiség szerint, csakis nyelvhatárok kipécézésével kell beosztani. E gondolat, ha nem lenne kivihetetlen, képes volna az emberiség átkává lenni, mint hatalmas csapás a művelődésre és haladásra. Az emberiséget évszázadokra vetné vissza; mert ez a harc és háború örökös forrásává lenne. Van ugyanis egy szent és csaknem vallásos kegyelet erejével bíró kötelet, mely az ember szívét hazájához köti és soha senki nem állna rá, hogy csupán azért hagyja el szülőföldjét, mert szomszédja más nyelven beszél. Mert szívvel csüng a szent helyen, hol atyáink hamvai fekszenek, hol saját bölcsője is ringott, hol az ifjúság rózsás álmaik végig élvezte és ahol férfikorában végzett munkájának nyomait maga a természet is magán viseli. A nyelvhatárok kítűzése még rosszabb következményekkel járna, mint hajdan a népvándorlás. Csakis zsarnokság, de semmi más nem keletkezhetnék az egész emberiségnek ily fanatikus harcakeverésével. De legkülönösebb a dologban, hogy e gonosz tan hirdetőinek egyike sem hajlandó annak következményeit önmagára nézve levonni, ellenben igenis hajlandó másokat boldogítani. Hy törekvésekben csak a hódítás elavult szelleme mutatkozik, de mint újfajta, könnyű hódítás, mely nem fegyverrel, hanem nyelvel akar győzni.”

KOSSUTH LAJOS

1851. december 14-én, New-Yorkban

A magyar nemzeti közvélemény többségét soha nem álmódott súlyos meglepetésként érte, hogy az első világháború után szétbomlott a történeti magyar állam területi egysége. Nagyon sokan voltak, akik amikor először meglátták térképen az elképzelt, majd később megvalósult trianoni határokat, azokat hihetetlennek találták, hotott Európának nagyon sok államában már évtizedekkel előbb ezerszámra terjesztették az olyan kartográfákat, amelyeken szomszédaink eleve beieszabdaltak a

magyar állam testébe. Sűrű egymásután láttak napvilágot különböző „nyelvhasználati” térképek, amelyeknek az volt a szerepük, hogy mint egy-egy emelőrúd, segítsenek szétrepeszteni a magyar állam falát. „Mare Romania” ábrázolása egyidős a dákóromán kontinuitás elmélete propagálásának elterjedésével, Szerbia, a „Balkán Piemontja” már akkor megrajzolta a délszláv birodalmat, az Egei-tengertől a német-olasz határig, amikor önmaga még vazallus-állam volt. Prágában már akkor álmódottak „csehszlovák” államhatárokról, amikor Ferenc Ferdinánd a Belvederében még nem fogalmazta meg, a maga módja szerint, államfeladatnak a trializmust. Az egymásra talált nemzetiségek kiválóan értették a módját annak, hogy miképpen kell nemzetiségi sérelmekkel, vélt vagy valóságos sebek feltárásával maguk mellé hangolni a nyugateurópai művelt kultúrközösségek szimpátiáját. Kezdetben csak művelődési sérelmeket hangoztattak a magyar „elnyomó törekvésekkel” szemben, de hamar végigfutották az érzelmi, majd a kulturális és végül a hatalmi nacionalizmus fejlődésének fokait. Amikor módjukban állott, megnövelték mohóságukat, több területet követeltek, mint a század első évtizedében megjelent térképeiken álmódották és már nemcsak elméletben ragaszkodtak az összes hatalmi kellékek átvételéhez, hanem gyümölcsözően hasznosították céltudatos propagandájukat és megvalósították „nemzeti” államajukat.

A propagandától Trianonig

Arra, hogy nálunk mennyire nem ismerték a valóságos helyzetet és mennyire nem számoltak azzal, hogy néprajzi viszonyaink nemzetközi fórum elé kerülhetnek, a legjobb bizonyíték az, hogy gróf Teleki Pál indítványára dr. Bátky Zsigmond, dr. Littke Aurél és dr. Kogutowitz Károly csak 1918 október 2-án határozhatták el olyan néprajzi térkép megtervezését, amely a legnagyobb részletességgel tünteti fel nemzetiségi viszonyainkat.

Amikor elkészült ez a hiánytöltő mű, amely Magyarország néprajzát valóban a valósághoz hűen tüntette fel, legjobbjaik előtt már fölrémlett *Trianon árnyéka*.

Azokban az évtizedekben, amikor Európa sorsát Nyugaton szabták meg, a művelt világ iránytadó tudományos műhelyeiből teljesen hiányzott a magyar anyag és a piacain nyoma se volt a magyar propagandának. Az akkor életet jelentő körök nem vettek tudomást arról, hogy szükség lenne ilyen tevékenységre. A külföldön használatos kézi- és tankönyvek forrásai az ellenes propagandá termékeiből szedték értesüléseiket, legfeljebb osztrák szűrő képét mutatták beállításukban, de semmiképpen sem feleltek meg az igazságnak. Az önálló külképviseletet nélkülöző Magyarország jóformán ismeretlen terület volt. Ugyanakkor Angliában akkora fontosságot tulajdonítottak a nemzeti térképeknek, hogy 1919-ben az admirális adotti ki egy néprajzi térképet. Teleki térképéig Magyarország részéről többnyire csak olyan magánkísérletek történtek az ország nemzeti viszonyainak ábrázolására, amelyek kezdetlegesek voltak. Hatásuk sok esetben alkalmas volt, kétségtelen jóindulattól fakadó meglepetésre oly módon, hogy következményeikben káros illuzionizmust teremtettek. Ugyanakkor szomszédaink szüntelen hevíttel, új és új lehetőségeket keresve, termelték a nemzeti térképeket, — a tudományosság látszatának leple alatt, tele hamisításokkal, függetlenül a kiváló magyar statisztikai szolgálat eredményeitől.

Egyik legdurvább módszerű nemzeti térkép-ábrázolás az, hogy pontok és körök feltüntetésével telehintik a kiszemelt területet annak jelzésével, — hány ilyen vagy olyan nemzeti lélek lakik ott a falvakban és a városokban. Arról, hogy ez a bemutatás aránylagos legyen és elárulja, mennyi viszonylagos részesedés illeti meg az összes lakoságból az illető népcsoportot, szó sem lehet, hiszen ezek a térképek csak hangulatot és nem tudományos értékű tájékozódást akarnak teremteni. A be nem avatott ilymódon, egyszerű rátekintésre, azt a meggyőződést szerzi, hogy honfitársai jogosan vagdosanak bele a szomszédos ország testébe, hiszen annak nagyrészét fajtestvérei lakják. A szakértelmet nélkülöző átlagolvasó és szemlélő az ilyen ábrázolások nyomán azt a kirihathatlan fanatizmust szerzi, hogy minden eszköz jó és igazságos a hirdetett propagandacélok megvalósítására. Még kényelmesebb, bár közönségesebb volt az a fogás, amelynek alkalmazásával sűrűn étek folyóiratok és lapok türelmes papírrai, amikor hatalmas területekről egyszerűen el-sikkasztották a gazdanépet, vagy jelentős rétegeit.

Annak az ellenszenvnek, amely valóban ijesztő mértékben torlódott fel ellenünk az első világháború után és megnyilvánulásában tragikus következményekkel járt, egyik magyar árszálat ezek a nemzeti térképek jelentették. A múlt század második felétől 1920-ig, jól átgondolt szempontok szerint, egységes hangszereléssel és nagy pénzügyi alapok segítségével folyt ellenünk a hírverés. Óriási hibát követett el a magyar államvezetés, amikor télen szemlélte ezt a tevékenységet, annak nem tulajdonított jelentőséget és ellensúlyozására még csak kísérletet sem tartott érdemesnek. Az volt a hivatalos álláspont, hogyha mi nem sokat törődünk az ilyesmivel, a külföld sem minősíti majd komolyan ezeket az erőlködéseket. Ebbe a hibába nem lehet és nem szabad még egyszer beleesnünk! Most is ugyanazok az erők működnek és a kísérletes analógiák kényszerítő erővel hívják fel a figyelmet arra, hogy ezen a téren is meg kell küzdeni a torlódó feladatokkal. Következetesnek és fáradhatatlannak kell lenni annak a tevékenységnek, amellyel meg akarjuk nyerni a világ közvéleményét ügyeink megismerésére. A megsemmisített Magyarország ez irányban jelentős munkát végzett, de távol sem olyan anyagi eszközökkel és szövetségesekkel, mint a csehek, románok, szerbek, horvátok és ukránok. Azt is el lehet mondani, hogy nem mindenütt állott megfelelő felkészültségű ember az ellenpropaganda szolgálatában. Ezt a szívós meggyőzési hadjáratot

minden körülmények között és a legnehezebb viszonyok között is folytatnunk kell, mert hiszünk ebben: jogos törekvéseink találkoznak a Közép-Európában összekevert népek megbékélésének oly régen remélt lehetőségével. Sohasem szabad elfelejteni, hogy a sajtó és a rádió fejlettségének mai korszakában óriási szerepe van a propagandának és az elrendeződés nagy pillanataiban együtt kell lenni minden olyan adatgyűjtésnek, amelyekkel az ellenünk irányuló egyoldalú és hevesességük miatt ferdítő tendenciájú propagandisztikus állításokat megcáfolhatjuk, minden tárgyilagossággal és komoly vizsgálódásra kész tényező előtt.

A nemzeti térképek értéke

Ma is működnek hatalmas tekintélyű közirók, akik állandóan és rendszeresen, sokszor kibérelhető tollal és lelkiismerettel, olyan hatalmi politika szolgálatában állnak, amely hajlandó arra, hogy újból válságba taszítsa hatalmas kulturájú területek életét. A prágai, bukaresti és belgrádi propagandának, amelyet valóban hallatlan ügyesen irányítottak, már végzetes szerep jutott a magyar történelemben. Amikor Magyarországot Nyugat felől még körülölelték az osztrák tartományok és a bécsi udvar valósággal szellemi vesztégyár alá helyezte a mi kérdéseinket, lehetett azzal védekezni, hogy minczen a birtokunkban ellensúlyozó hatalmi eszköz. Túl a határokon akkor nem állhatott saját talpára a magyar tudományosság, legjobbjaik nem hallgattak meg és a centralista politika érdekei elsöpörték minden sajátos magyar érdeket. Tragikus hatással volt nemzeti törekvéseinkre és területi épségünkre a szűk magyar nyelvterület. Szavunk pusztába kiáltott szó maradt, mert meg sem hallgatták és meg sem értettek. Vergődésében milyen szomorú volt az az erőfeszítés, amely a kultúrnyelveken ellenünk zúduló rágalomhadjáratot magyarul cáfolta meg, magyar lapokban és folyóiratokban és nem volt erő és lehetőség arra, hogy megmutatkozzék az igazság fénylő arca túl az országhatárokon is.

A nemzeti térkép kérdésében való tájékozottságnak talán még sohasem volt olyan nagy jelentősége, mint napjainkban, rendkívül fontos tehát, hogy ebben a tekintetben milyen eszközök állnak rendelkezésünkre. Legalább a legfőbb kérdésekben csak úgy alakulhat ki egységes közvélemény, ha a minimális tájékozódáshoz szükséges nemzeti térképek meghaladják egy mindösszelegességen múló, incidentális támadó részletkérdés megvilágításának legtöbbször tudománytalan, tehát könnyen támadható és amellett romboló, fordító hatású határát. Minden irányban megbízható és kielégítő feleletet kell kapnunk azokra a kérdésekre, amelyeket majd mellünknek szegezhet az idő. Mellőzhetetlenül kívánatos tehát a minél nagyobb méretarányú, részletekre kiterjedő, a legkorszerűbb módszerekkel készített nemzeti térkép, amely módot nyújt a valóságos tájékozódásra. Szükség lenne több kiadású, összehasonlítható térképekre, hogy láthassuk a legutóbbi magyar statisztikák és az utóállamok nemzeti térképeinek között mutatkozó különbségeket. A közvélemény nem maradhat tájékozatlan arról, hogy ezen a területen milyen nehéz feladatokkal kell megküzdeniök a magyar szakembereknek. Az ellenséges beállítottság egyik legnagyobb fegyvere a nemzeti térkép, amelyet a tulsó oldalon nyomasztó fölény nyelv használtak ki ellenünk, hátuk mögött több világpolitikai szánsszal, nagy gyakorlattal és elképesztő hamisításokkal. Rendelkezniük kellene egy olyan összefoglaló munkával, amely megismertetné a nagyközönséget a Trianon előkészítő folyamatokkal, a szétbomlás genezisének részleteivel. A történelmi szemlélet gazdagításához elengedhetetlen mellékletek a nemzeti térképek, amelyek az eddigieknél jóval több áldozatot érdemelnének. Semmit sem tudunk, ami hirtelenül annyira szükséges lehet, pótolhatatlan értékkel és döntő jelentőséggel, mint a változatosságában minden érdeklődési lehetőséget kielégítő, az összes felmerülhető szempontból variált térképsorozat, amely bemutatja

az integer ország nemzetiségi viszonyait. A nemzetiségi térképek konjunktúrája Közép- és Délkelet-Európában már régóta tart, de nem ért véget és a kulminációs pont még előttünk van.

A módszerek nem egységesek

Cseppet sem felesleges, sőt hasznos, ha néhány felvetett szempont alapján, nemcsak a nemzetiségi térkép jelentőségét, hanem annak bizonyos mértékű bizonytalanságát is méltatjuk. A nemzetiségi térkép fejlődésének még viszonylag is csak kezdetleges szintjét érte el. Azok a módszerek, amelyekkel a kartografusok dolgoznak, még távolról sem a legjobbak, egyáltalában nem egységesek. Kiforratlan még az ábrázolás technikája is, így az eredmény sok félreértésre és még több félremagyarázásra ad alkalmat. Még viszonylagosan sem lehet összehasonlítani az egy és ugyanazon területről különböző államokban készült nemzetiségi térképeket, éppen azért, mert az alapelvek mindig mások és a kivétel olyan számításokra támaszkodik, amelyek országoként különböznek.

A közhasználatú nemzetiségi térképek rendszerint olyanok, hogy az abszolút többségnek megfelelően, hatalmas területeket az azon uralkodó nemzetiség színének megfelelően festettek be és teljesen figyelmen kívül hagyták a népsűrűséget, a kisebbségeket pedig legfeljebb különböző geometriai ábrákkal, színvariációkkal, vagy csíkokkal jelezték, járásokként vagy megyékként, függetlenül a területeken élő népesség számarányától. Ez az önkényes ábrázolási mód a Dunamedence teknőjét elfoglaló és a maga nyelvhatárain belül aránytalanul nagyobb népsűrűségben meglepőtlén magyarság számára rendkívül kedvezőtlen volt, mert megnövelte a kevésbé lakott és a nemzetiségektől megszállt területek jelentőségét. Ha nemzetiségi térkép kerül kezünkbe és kis méretarányban erőteljesen mutat nemzetiségi határokat, akkor azt csak gyanúval vizsgálhatjuk. Világosan meghatározott „nyelvhatárokat” a legritkábban találunk, pedig a néprajzi térképek csaknem kivétel nélkül ilyeneket mutatnak. Az ábrázolás technikai nehézségei a legnagyobbak a nemzetiségi térképeknél. Élő emberek ábrázolása fantasztikusan kis helyre szorított téren ma még megoldatlan probléma. Egy síkon megmutatni akár népi, akár faji határokat, amikor vidékről-vidékre mások a tulajdonképpeni ábrázolást váró problémák, csaknem kivétel nélkül nehéz feladat. Csíkoszok, különféle ábrák, vonalak, körök, a színezés variációi vagy a skandináv eredetű oszlopos ábrázolási módszer lehetnek kezdeményező jelentőségű elgondolások — ha visszavezetjük őket felbukkanásuk idejére —, de nem jelentik a megnyugtató és egyedül helyes utat. Azok a térképek, amelyek az általánosítás kedvéért készültek és hatalmas területeket változtatnak valójában távolról sem homogén nép otthonává, csak hamis impresszió keltésére alkalmasak.

A néprajzi térképek egyik legkiáltóbb hibája, hogy sűrűn és gyéren lakott területeket egyformán fednek be, megszakítatlan színelületükkel. Ezek a térképek felelősek elsősorban azokért a hiányos fogalmakért, amelyek a közvéleményben uralkodnak a néprajzi szétosztódás és általában a nemzetiségi problémák kérdésében. Első látásra feltétlenül hamis hatást kelt és téves ismeretekre vezet a néprajzi atlaszoknak az a fogása, hogy mondjuk egy hétmillió népet 100 négyzetméter színezett felülettel jeleznek, egy két és félmillió népnek pedig 300 négyzetméter színezett felületet juttanak azért, mert az első nép egy belterjes gazdálkodású, sűrűn lakott agráripári országban él, a másik pedig egy a természettől mostohán megáldott, nagyjában csekély értékű köves-sziklás talajú, de nagy kiterjedésű országban. Ma, amikor a térképek a kis redőzeteket és szinkulmbégekét is ábrázolják, ez a módszer nemcsak felületes, de károsan tudománytalan is.

Egy átlagos néprajzi térkép soha senkit sem tesz alkalmassá arra, hogy megfelelően tájékozódjék egy-egy vidék, ország vagy

akár földrészt nemzetiségi kérdéseiről, hiszen eredetileg is csak nagy körvonalakban akart informálni. Eddig általánosságban nyelv szerint osztályozták a kisebbségeket, a nyelv azonban nem az egyetlen disztinkív kritériuma a nemzetiségnek. Életegységben élő emberek nemzedékeken keresztül alakítanak tradíciót, szerezve ugyanazokat a közös érzéseket, szokásokat, használati eszközöket, ideológiákat, sőt még táplálékot is. A számszerűség nem lehet alapja az igazságos elhatárolásnak, tekintetbe kell venni a patriotizmus szerepét és látnunk kell ma is, hogy egyes államok életképeseknek bizonyultak és átvészelték a legválságosabb időköt is, holott lakosságuk különböző fajtákból tevődik össze, csak azért, mert egységbe foglalta őket egy a térképen nem ábrázolható, de a lelkekben annál inkább munkáló, megtartó erő. Nem lehet színezni és ábrákba foglalni a különböző elemek és nemzetiségek vitalitását, kultúráját és azokat a faktorokat, amelyek mint eltipphetetlen kötelékek korszakokon át teremtettek rokonvonásokat és építettek hagyományokat.

Mellékletek és kombinatív adatok

A nemzetiségi kérdés kezeléséből és megoldási módjaiból a legtöbb esetben hiányzott az élet közelsége és még csak közel sem mentek az égető kérdések lényegéhez — állapította meg gróf Teleki Pál. Amikor régi térképekből indulnak ki és az elválasztás vagy egységesítés alapjául csak a nyelvet választják, kísérletet sem tesznek arra, hogy számba vegyék a helyi viszonyokat, azaz az élet tényezőit. Pedig az élet rendkívül változatos és az egyének, népcsoportok keveredése és összeolvadása sokkal bonyolultabb, sem minthogy beleférjen néhány általánosító meghatározásba. Néha még a legkisebb falu lakossága is kevert két, vagy három, sőt több etnikai csoportból, mindezekhez járul a foglalkozási megoszlás, az értelmiségi színvonal különbözősége és a vallás elterjedtsége. Ezeknek a keveredéseknek a típusai sokkal inkább visszatükrözik a valóságot, mint a számadatok és a legtöbbszór önkényesen meghatározott egységek számszerű arányossága.

Ha korszerűen tudományos vizsgálódáshoz akarunk látni és elfogadható megoldást jelentő rendezés elképzeléséhez szeretnénk jutni, egész sor más térképet és mellékletet kellene csatolni egy vidék lehetőség szerint megbízható és szigorúan tárgyilagos néprajzi térképhez, hogy ideális lehetőséget tartsunk szemünk előtt. Ezek a kombinatív adatok értékesebbé és időtállóbbá tennék a kialakult döntést. Elmellőzhetetlen szükség lenne részletes hegy- és vízrajzi, a mezőgazdasági kultúra változatait, a klímavizonyokat, az út- és vasútvonalakat feltüntető gazdaság-földrajzi térképekre, tájékozódniuk kellene a kereskedelmi és ipari gócpontok elhelyezkedéséről, a termelési és eladási helyekről, a nyersanyagok hollétéről és az értékesítési piacok helyeiről. Ismernie kellene a vidék lakosainak minden demográfiai eszközökkel megközelíthető adatait, az őslakosság és a vendégnépek betelepülésének történetét, a különféle települési változásokat, azt is, hogy hol született a jelenlévő népesség, mert ezek a feltételek vidékek szerint változnak.

A hivatalos statisztikák nélkülözik a közös nevezőt, nem ugyanazon pricipiumok alapján osztályozzák a nemzetiségeket, távolról sem egyenlő lelkiismeretességgel és pontossággal sorolják fel őket, nem azonos módszerekkel és megbízhatóságuk sem, tehát adatszolgáltatásuk értéke erősen problematikus.

Mindezek után ha valóban találunk tiszta nyelvhatárokat, azokat sem láthatjuk, mint egy szakadatlan vonalat, de hamarosan megállapíthatjuk, hogy a politikai határ még ezeken a rendkívül kis határszakaszokon sem egyezik a nyelvhatárokkal. Egyébként is a közhasználatú nemzetiségi térképek a legjobb esetben is csak etnikai adatokat tüntetnek fel, de ha a megoszlást egy hely- és vízrajzot is ábrázoló térképen ellenőrizzük, észre kell vennünk, hogy a nyelvhatár akárhány esetben széles

völgyeket vág keresztül, amelyeknek nincsen egymással közlekedésük, összeköttetésük, kereskedelmi központjaik és közlekedési gócpontjaik sűrűn lakott nagy völgyekben vannak, amelyek már más etnikai tömbhöz tartoznak. Vannak területek, amelyeken a nemzetiségek úgy kapcsolódnak egymáshoz, mintha gótfok, öblök volnának. Félzigeteket, nyúlványokat látunk, vagy egymásba ömlő nyelvi határokat találunk. A közhasználatban lévő nemzetiségi térképek akkor mondanak teljes csődöt, ha olyan területeket akarnak ábrázolni, amelyeken különböző nyelvű népek elhelyezkedésükben egybefolyanak és ezeket a széles, kevert zónákat különböző földrajzi helyzetek nagy változatosságban változtatják. Az ilyen keverékalkosságú területeken, ahol hullámszerűen a nyelvhatárok, ahol saját etnikumuktól elszakadt nyelvterületeket fedeztetünk fel, csődöt mond az ábrázolás technikája.

Fel kell vetnünk a kérdést, követhetnek-e ilyen fluktuációkat politikai határok, szolgálhatnak-e politikai határok primér bázisul nyelvhatárok? Eppen napjaink történelme igazolja, hogy egyes népcsaládokhoz tartoznak olyan fajok, amelyek egymásnak engesztelhetetlen ellenségei. Gondoljunk csak a lengyel— orosz, cseh—szlovák, ukrán—orosz, ruszin—szlovák, szerb—horvát, makedon—szerb ellentétekre. Vannak nemzetiségek, amelyek átveszik a vezető és az államot irányító nép életstandardját, szokásait, stílusát, kultúráját, sőt még nyelvét is. Ezek a változó erők az idők folyamán növekedhetnek, vagy elapadhatnak, tehát változik az erők proporciója, néha láthatóan, gyakran láthatatlanul. A kevert területeken fekeződhatik az etnikai változatlanság, vagy csökkenhet, de a sokféle nemzetiségnek konfuzus keveredése speciális megoldást kíván. A megoldás kísérlete útjának alapjait tehát kvalitatív együtthatók között kell keresni, ami már csak azért sem könnyű feladat, mert különös és hosszadalmas szociográfikus kutatásokat kíván és bőven szolgáltat bizonyítékot a csak „elvi alapokon” képzelt megoldás roppant nehézségeihez.

Alkalmazkodó tudomány

Láthatjuk tehát, hogy a méretükben rendkívül kicsiny és nagy egységeket összefogó térképek elmoszák a nemzetiségi kérdés lényegét, a területről-területre változó különbségeket, amelyeknek felülmérésére még nem ismerjük a módokat. Az elvi szempontok mellett nem szabad elfelejteni, hogy a kiadványok legtöbbször egy állami politikához idomulnak és nincsen veszélyesebb annál, mintha egy tudományos vállalkozás túlságosan alkalmazkodik a politikához, mégha azt az államrezon diktálja is. Egy hatalmi politika meghosszabbított árnyékában elvi felépítésükben nagyon sokszor változhatnak elméletek és az ilyen „alkalmazkodó tudomány” néha már nem is tudja követni a politikai szükségességet, de ahhoz van ereje, hogy a tudománytalanságát lemezteleníteni akaró bírálat ellen felvonulassa — a politikai eszközöket. Nem lehet és nem szabad nyers formulákba beszorítani a nemzetiségi kérdéseket és az általános elveket a detailokban kell kifejleszteni és megerősíteni, hogy megállhassák helyüket a valóságos életben is. Az ilyen elvek végrehajtására azonban csak kellően felkészült emberek alkalmasak, akik missziót érezve szolgálják az igazság ügyét és jelenlétük jóhatásonnal mutatkozik meg működésük területén.

A nemzetiségi térképek mai ábrázolási szisztémái olyanok, hogy a tudományos bírálat nem lehetetlen még akkor sem, ha magyar térképről van szó. Az azonban kétségtelen, hogy a magyar kartográfiának ezen a területén a tudományos elvonalban kell lennie, mert erre kényszerít bennünket a Dunamedence nemzetiségi megoszlása. Nagyon sok hátrányt kell behozni, amit a legjobban az bizonyít, ha végignézzük még a baráti nemzetek részéről kiadott nemzetiségi térképeket is, mert csak akkor látjuk, hogy még mennyi feladatunk van és milyen sok további felvilágosítás szükséges ezen a területen is. A nemzetiségi térkép szerkesztése és egész metodikája nagyon kényes, mert rengeteg

problémát érint és a megoldás csak ritkán nélkülözheti a subjektív elemeket. Ezt a meglehetősen elhanyagolt problémát csak még nehezebbé teszi, hogy a világ vezető kultúrállamai sohasem voltak hajlandók azzal az eltökéltséggel elküldeni delegátusaikat egy nemzetközi megbeszélésre, hogy tárgyilagos módon tisztázzák az alapvető kérdéseket. Erre sohasem volt megfelelő létkör. A nemzetiségi térkép ezért maradt, — szabad vadászterület... Pedig ha tisztáznák az alapokat, a nemzetiségi térképek is eszközei lehetnének az általános megbékélésnek.

Az új térkép forrása

A nemzetiségi térképek között Magyarországon is hatalmas felfogásbeli különbségek mutatkoznak, akárhányszor találhatunk kívánnivalót a kidolgozás szakszerűségében és a nyomdai technikában is. Annál nagyobb jelentősége van annak, hogy a magyar tudományosság megjelentetett egy olyan térképet, amely minden-nél beszédeesebben szól amellett: a legnehezebb viszonyok között is van mód és lehetőség arra, hogy szakemberek hivatásuk magaslátán keressék a járható utakat. „Közép-Európa nemzetiségi térképe” címmel, hivatalos népszámlálási adatok alapján az Államtudományi Intézet készítette és kiadta, igazgatója, dr. Rónai András egyetemi ny. r. tanár irányításával egy olyan hatalmas, kétrészes térképet, amelyre büszke lehet az egész magyar tudományos világ. Ez az 1:1.000.000 méretarányú térkép, amelyet dr. Jakabffy Imre dolgozott ki, minden négyzetméter színezett területen 20 lakost ábrázol. A különböző nemzetiséghez tartozó lakosok — akár többségben, akár kisebbségben, tisztán vagy keverten éljenek valamely területen — a statisztikai forrásokban megadott lélekszámuknak pontosan megfelelő nagyságú színfolttal szerepelnek. A teljesen befestett területeken a népsűrűség egy négyzetkilométerre 200 lakos. Ahol ennél kisebb a népsűrűség, ott megfelelő nagyságú fehér foltok vannak a lakatlan vagy igen ritkán lakott vidékeken. Az 50.000 lakosnál népesebb városok köralakban szerepelnek, a 120.000-nél nagyobb lélekszámúak pedig a térkép szélén. Ahol azonban a népsűrűség magas foka megkívánta (pl. Felső-Sziléziában) ott kisebb városokat is ki kellett emelni.

Ez az útbiztosítás olvasható a M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet nyomásában és markáns emblémájával megjelent munkán, amely 19-féle színezési lehetőséget felhasználva külön-külön mutatja be a magyarok, németek, olaszok, románok, lengyelek, csehek, szlovákok, rutének, ukránok, oroszok, szlovének, horvátok, szerbek, bosnyákok, bolgárok, törökök, zsidók és egyéb elhelyezkedését, valamint a lakatlan és ritkán lakott területeket. Felülmerte a térkép az 1942-es országhatárokat, ugyanazokat 1920. és 1938. között, külön ábrázolja Magyarország határát 1918-ig, a cseh-morva protektorátus és a fő kormányzóság határát, de a tájékozódás megkönnyítése végett ábrázolja a főbb közigazgatási határokat is.

A térkép forrása az Olaszországban 1921 december 1-én, Fiumében 1925 január 1-én, Ukrajnában (URSS) 1926 december 17-én, Csehszlovákiában 1930 december 1-én, Romániában 1930 december 29-én, Magyarországon 1930 december 31-én, a Felvidéken 1938 december 15—1939 március 15., Kárpátalján 1939 július 15.), Jugoszláviában 1931 március 31-én, Lengyelországban 1931 december 9-én, Németországban 1933 június 16-án, Ausztriában 1934 március 22-én és végül Bulgáriában 1934 december 31-én megtartott népszámlálások eredményei.

Nem ismerünk az utódállamok tudományos kiadványai közül egyetlen sem, amely nemzetiségi térképen elment volna a tárgyilagosságnak addig a határáig, mint az Államtudományi Intézet, amely bár a legjobban ismeri a csehszlovák, román és jugoszláv népszámlálások nemzetiségi adatainak értékét, mégis a Csonka-Magyarország határain túleső területeken, az ezeréves határokon

helül is, az utódállamok hivatalos adatait tüntette fel és azokat hűségesen ábrázolta.

Ha végigfut szemünk ezen a térképen, az az első impresszió, mintha játékos kéz egymásután döntött volna ki a fehér lapra szögletes idomú, különféle színű mozaik-lapocskákat, olyan annyira hőkentően tarka. Nem tudunk szabadulni a régi tételtől, hogy Közép- és Kelet-Európában a népek és fajok annyira összekeveredtek és ennek következtében a nyelvhatárok olyan bizonytalanok és elmosódottak, hogy ezen a területen tiszta nemzeti államokat alkotni teljes lehetetlenség. Végigfut szemünk a „forrpontokon”. Látjuk a lengyel, cseh-morva és német kényes pontokat Mährisch-Ostrau és Kattowitz között, elénk lép a szudéta-kérdés és megtalálhatjuk Brünnnél délre és északra a veszedelmesen összeszűkülő üvegnyakat. Ugyanakkor a térkép nem indokol országhatárt az egykori Ausztria és a Német Birodalom között. Megítélhetjük a manapság annyit idézett Curson-vonal esetlegességeit a teljesen kevert lakosságú Galiciában és Ukrajnában.

Vonalból új határ

Nagy általánosságban ez a térkép arról árulkodik, hogy Közép-Európában a germán és a szláv tenger hullámcsapásai töredék népcsoportokat és közbeékelődött népeket ostromolnak, mintha csak fenyegető jégtáblák ütköznének, amelyek előrehaladásukban nem ismernek más sorsot, mint darabokra törődést, egymás alá vagy föléjutást és összefagyást. Tanulmányozhatjuk a térképen a szlovének elhelyezését és sajnálattal állapítjuk meg, hogy semmi sem különbözteti meg tőlük derék vendjeinket, — az ábrázolás technikáját tekintve. Megfigyelhetjük, hogy tiszta horvát terület csak a Varasd—Karlovac—Sisak háromszögben található. Egyébként a Drávától délre le Albániáig olyan erős a keveredés a szerbek, horvátok, bosnyákok és dalmátok között, ami elkülönülésre nem ad módot. Felfedezhetjük az egykori Mare Romania közepén a törhetetlen egységű székely megyéket, és azt a korridor, amely helyenként szakadozottan Marosvásárhelytől Tordán, Kolozsváron és Bánffyhunyadon át húzódik Nagyváradig. Láthatjuk az apró pontokat, amelyek jelzik a Bukovinából időközben hazatért székely véreinket és ott égnék Moldvában azok a vörös foltok, mint apró mécsesek, amelyek jelzik, hogy ott: „Száz ezer szív sikolt...” A nyitrai magyar öböl, a békési szlovákság, a bakonyi, tolnai, baranyai és budakörnyéki németiség elhelyezkedésének tanulmányozása után figyelemmel fordulhatunk a Bács-vidék és Temes-köz tarkaságára. Ezt színeinek variációiban, természetesen más elemekkel, csak a vidék mulja felül, amely a Duna-deltától északra, Romániában található. A Timok-völgyi románok, a dobrudzsai bolgárok emlékeztetnek még bennünket megoldatlan kérdésekre, ugyanakkor a besszarábiai, trentinói németiség színtestje arra, hogy az áttelepítések már más helyzetet teremtettek, akárcsak olyan vidékeken, amelyeken már átvándorolt a háború forrtege. Gondolunk itt a Wartha-vidék lengyeleire, a lengyel zsidóságra, a változott dobrudzsai viszonyokra. Ilyenformán az az 1930-as eszmei időpontra támaszkodó térkép bizonyos mértékben már meghaladott helyzetet rögzít, mert telepítések, elköltöztetések, vándorlások és más a háborúval kapcsolatos változások új állapotokat teremtettek.

Ez a térkép mindennél beszédesebben szól amellett, hogy mennyi nehézség vár arra, aki valóban tudományos tárgyilagosságra törekedve kezd meg ilyen munkát és távol áll attól, a közkeletű megoldástól, hogy mindenáron vonalat húzzon a nemzetiségek elhatárolására, mint a grafikus, akinek ez az életeleme. Az ilyen választóvonalak, ha nem is vallják be, legtöbbször új határt akarnak vonni, ríktóan vörös színből, foglalókedvű iramodással. Ez a térkép valósággal leplezi azokat a nehézségeket, amelyek a felfogásbeli különbségekből származnak és jelzi, hogy csak a legnagyobb elszántsággal lehet próbálkozni azzal, hogy egy és ugyanazon időre egy és ugyanazon a területen közös

érvényű tudományos meghatározásokat vigyünk át nemzetiségi térképre. A népszámlálásoknak ideje sem egyező. Felfogásuk gyakran különböző, mint például a zsidók tekintetében. Kényszerűségből a térkép szélén külön kellett feltüntetni 34 várost, amelyeket nem lehetett elhelyezni a fő-térképen. A városok ábrázolása egyetlen nemzetiségi térképen sem megfelelő, mert hiszen ezeket a nagyobb agglomerációkat lehetetlen a térben úgy ábrázolni, hogy azoknak lakossága megfelelő helyet kapjon, hiszen a térkép arányából a városok valósággal kiugranak. Akármilyen megoldást is választanak a térképrajzolók, az átlagolvasó közelítően sem kap képet arról, hogy a nagyvárosok mennyire rányomják bélyegüket, a nemzetiségi fejlődés lehetőségeit tekintve is, egyes vidékekre. Így történt, hogy a legsűrűbben lakott német és lengyel iparvidékeken ki kellett emelni a Kattowitztól északra a szénvidéken található Siemianowitzet, amely nem is szerepel a népesebb városok között. Aránytalan kényszerűségből kikerült a térképből Brüx 28.000, Teplitz-Schönau 31.000, Komolau 33.000, Reichenberg 39.000, Aussig 44.000, Bendin 48.000 és Ratibor 52.000 lakossal, ugyanakkor Szeged, amelynek 1930-ban 135.000 lakosa volt, a fő-térképen szerepel. Mint a másik szélsőség, Budapest 1.006.00 és Bécs 1.874.00 lakossal, kiszakítva valóságos helyéről, még megközelítően sem mutatja azt a szerepet, amelyet a valóságban jelent, városi központjától elképzelt nagysugarú körben, nemzetiségi tekintetben is.

Feltétlen hibája az ábrázolásnak, hogy az 50.000-nél népesebb, de 100.000-nél kevesebb lakosú városokat körökre bontott köralak jelez földrajzi helyükön, de a körök alatt megszakad az ábrázolás folytonossága, holott kétségtelen, hogy ezeknek a városoknak a környékén is vannak olyan települések, amelyeket ábrázolni kell. Így nem tiszta a kép és belemagyarázásra ad okot. Különösen Vas megyében nem tartjuk meggyőzőnek az egyéb és ismeretlen nemzetiségű lakosság feltüntetési módját. Nem tudjuk megítélni, hogy olasz viszonylatban miért nem lehetett az 1931 április 21-i, Ukrajnában pedig a Szovjet 1933 január 1-i népszámlálási adatait alkalmazni. A német—lengyel iparvidéken a csikozás kiütközően elütően hat és nem tudjuk megérteni, hogy Ratibor, Gleiwitz, Hindenburg és Beuthen városokban mi indokolja az ábrázolási eltérést, hiszen a körökre jelölésben semmi nehézséget sem jelentett volna az adatok viszonylagos feltüntetése, ami összehasonlíthatatlanul szemléltetőbb, mint a csikozás.

A „carte rouge” nyomán

A térkép általában gróf Teleki Pál világhíres „Carte rouge” módszerét követi, tehát az átlagolvasónak is módot ad arra, hogy ne csak a lakosság nemzetiségét, de a lélekszámot és népsűrűséget is leolvassa, már az első pillanatban. Ezért a legsűrűbb közigazgatási területre szorítva biztosítja az aránylagosságot. Az elszórtan fekvő lakosságot összevonja, illetve a völgyek vagy a területek közepe felé összegyűjti. A különbözőképpen színezett területek kiterjedése hajszálpontossággal felel meg az egyes nemzetiségek lélekszámának. Ez a szisztéma nem tökéletes megoldás, de az egész magyar tudományosság hálára kötelező kezdeményezés volt és hatalmas argumentumot adott a magyar revíziós törekvéseknek. Külföldön idegenkednek ettől a megoldástól és torzításnak minősítik, hogy nem mindig ott mutatja a lakosokat, ahol azok a valóságban élnek. Az eredeti Teleki-módszert ez a térkép hatásosan tökéletesítette, egyetlen ellenvetésünk hogy a népsűrűség túlzottan tűnik, bár kétségtelen, hogy annak csökkentése a térkép arányainak növelésére és az egész munka kezelhetőségének lerontására vezetett volna.

A legmagasabbra fokozott igényű ellenvetések tulajdonképpen apró jelentőségű észrevételei eltörpülnek a térkép hatalmas dokumentációs sikere, kivételének és szempontjainak egysége és hatásának imponáló ereje mögött. A legmélyebbre eresztett kritikai görcsök is csak hódoló elismeréssel adózhatnak ennek a nagy-

jelentőségű munkának, amely a magyar nemzetiségi, statisztikai térképszerkesztés terén újabb tetőpontot jelent. Azt a kezdeményezést soha semmiféle idegen náció sem tudja elvitatni a magyar tudományosságtól, hogy a szenvedélyek fehér izzású éveiben, ime, a tiszta és kendőzetlen igazságot szolgálta.

Az Államtudományi Intézet

Az a rengeteg aprólékos munka és sok fáradtság, szerzetesi türelem és odaadás, amelyet csak az tud értékelni igazán, aki elmélyed egy ilyen munka részleteibe, nagy hálaára kötelezi az egész magyar nemzet közvéleményt dr. Jakabffy Imre és munkatársai iránt. Az Államtudományi Intézet, amely oroszlanrészt vállalt a magyarellenes térképek fenekedő tudománytalanságának, ferdtéseinek és hamisításainak leleplezésében, messzesugárzó hivatástudattal szolgált példát minden érdekelt államnak arról, hogy miként kell megtámadhatatlan tárgyilagossággal katrográfiát készíteni. Dr. Rónai András, az intézet igazgatója, gróf Teleki Pál kiváló tanítványa, mintha csak a nagy örökhagyó szellemkeze vezetne volna, híven eddigi nagyjelentőségű tevékenységének szelleméhez és munkáinak színvonalához, ezúttal is, napjainkban eléggé fel nem becsülhető értékű munkát végzett, amikor az intézet programjába iktatta ennek a térképnek a megjelentetését és a Trianon utáni nemzedéknek sok tanulást kínáló módor: könnyű leolvashatósággal adott tájékoztatást a legfontosabb magyar sorskérdés egyik jelentős fázisáról. Az alkalmazott eljárás csiszolódása, a legújabb eredmények beiktatása, ezzel a módszerrel még sok sikert ígér és az új, 1940—1941-es népszámlálás hasonló feldolgozása, amennyire az adatközlések, vagy a statisztikai felvételek hiánya következtében valószínűsített korrekciók, lehetővé teszik, újabb jelentős feladat lesz, amelyet, bizton hiszünk, az intézet sikerrel old meg.

Ez a nemzetiségi térkép a Dunamedence népeiben okvetlenül az egymásrautaltság érzését kelti fel. Igen, szembe kell nézni ezzel a térképpel, amely megtanít valamennyiünket a tisztánlátásra. Lehet, hogy a tájékozatlant mellbevágja, de bizonyos, hogy erőt ad annak, aki ismeri a valóságos helyzetet és tud kisebbségügyi komplexumokról, amelyek válságok idejében természetesen fognak el ijedt embereket, akik nehéz időben csak nyögéscselni tudnak „kiszaza szemléletéről” és az megalkuvások előnyeiről. Elengedhetetlen eszköz ez a munka ha felelősségtudattal le akarjuk rombolni a kényelmes és a problémáktól menekülő illuzionizmust és ha fel akarjuk dönteni annak képzetét, aki réveteg álmodozással akarja megnyugtani kéréségeit. Hatalmas fegyver is, amely ellenséges, sőt néha váratlan oldalról is felbukkanó elfogultságokat cáfol meg.

A kik a színtelt-tarkaságot tanáctalannakká válnak és kezük szótárva a belenyugvás hangzatos szófamaít fogalmazzzák, ne felejtsek el, hogy minden bennünket ötvödölő vész és veszedelem ellenére ma is tízenkét és félmillió magyar él a Dunamedencében homogén lelki egységben jelentve az itt megtelepülő lakosság számának felét. Való igaz, hogy minden magyarra egy nem-magyar jut. Ez súlyos gyengeség az integer ország területén és ma, amikor a nemzetiségi kérdés még soha nem észlelt erővel kiéleződött, amikor a nemzetiségi öntudat és a szeparatizmus vágya az egyes népcsoportokban a legnagyobb hatóerő, kerékkötője annak, hogy Magyarország újra olyan állapotban jelenjék meg Európa térképén, mint ahogyan a természet kirajzolta. Ebben a helyzetben azonban enyhítő körülmény, hogy a nemmagyarok a medencében hatfelé oszlanak és legjelentősebb csoportjuk is számban a magyarságnak csak egynegyedét jelenti, az ezeréves határokon belül.

A Honvéd Térképészeti Intézet

A Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet most ünnepli fennállásának 25. évét. Hő és nagyon méltányos, hogy e kisebb-ségi kultúrsemle hasábjain a legnagyobb elismeréssel emlékezzünk meg e negyedszázados jubileumról, mert ettől a szándékai-ban és munkáiban európai színvonalú intézménytől a magyar nemzetiségi kérdés kutatói mindig csak megértést, támogatást és ösztönzést kaptak, ha odafordulnak, sőt új szempontokat, tavalatokat tanulhattak. A Térképészeti Intézet kiadványai már egy nemzedék lelkét telítették meg magyar szempontokkal és munkái rengeteg szakkönyv, tanulmány és folyóirati cikk értékét növelték. Korszerű felszerelése, lehetővé tette, hogy a világ minden piacán megjelenhessünk nemzetiségi térképekkel is, idegennyelvű kiadványokkal, amelyek megkezdik annak a sötétségnek eloszlását, amelybe évtizedeken keresztül burkolták Magyarországi nemzetiségi kérdését — az érdekeltek. Ez az önálló magyar térképező intézet csak 1919-ben kezdte meg működését a K. u. K. Militargeographisches Institut kevésszámú magyar térképezésének megfeszített, fárasztó és lelkiismeretes munkája árán. Alig két évtizede, hogy térképeinkről sikerült kiirtani az idegen nyelven megírt város, hegy, folyó elnevezéseket és a XIX. században Magyarországon elterjedt német eredetű iskolai atlaszokat, Kogutowitzék térképei után, főleg és végérvényesen ez az intézet szorította ki. A trianoni békediktátum kéréltetlen rendelkezései miatt elnevezésében is hosszú ideig bujkálnia kellett, de most már elérte, hogy kiadványait külföldi térképszerkesztők sem nélkülözhetik. Kezdetleges munkalehetőségek után szerkesztésben, rendszerben, módszereben kifogástalan térképek kerültek ki műhelyeiből és joggal lehetünk büszkéek erre az intézetre, amely ma már szolgálatába állította a legkorszerűbb technikai vívmányokat és ott tart, hogy az ország gyorsütemű térképezésével, egyöntetű mérethez készült, korszerű kiadványokat juttasson minden érdeklődő kezébe.

Összegezéssel megállapíthatjuk, hogy módszer és tárgyilagosság tekintetében „Közép-Európa nemzetiségi térképe” kiáll minden kritikát, az adatok feldolgozásában és hű közlésében a lehető legteljesebbet nyújtja, bepillantást enged a kisebbségeknek nemcsak térbeli elhelyezkedésébe, hanem a népsűrűség viszonyai-ba is. Biztosak vagyunk benne, ahhoz is hozzájárul, hogy legalább a nemzetiségi térképek szerkesztésében egyöntetű felfogás alakuljon ki. A statisztikai és demográfiai kongresszusok, — gondoljunk csak Kairóra, — sőt a Nemzetközi Statisztikai Intézet is kárbavesztett munkát végeztek ezen a területen, mert nem tudták biztosítani az egyöntetűséget még a statisztikai felvételi módszerek terén se. Így pedig nem alakulhatnak ki egymáshoz viszonyítható számsorok és nem lehet megállapítani megnyugtató módon nagyobb összefüggéseket. Még mindig nincs nemzetközi döntés arról, hogy a szubjektív vagy objektív elméletet kell-e alkalmazni, meghatározható-e egy személy nemzetisége külső és tárgyi ismérvek vagy csak az érdekelt önvallomása alapján? Nincs döntés arról, hogy a név, a faj, a leszármazás, a vallás vagy az anyanyelv alapján lehet-e megállapítani a nemzetiséget, vagy ilyen külső ismérvek kombinációjá révén, amelyek tekintetbe veszik az objektív kritériumokat. Még nem mondták ki, hogy a név és fajelemzés tudománytalan, hogy az anyanyelvnek, a leszármazásnak vagy a vallásnak alapján a nemzetiségnek hatóságtól származó megállapítása, amely eltér az érdekelt személy bevallásától, ugyanakkor az „elnemzetietlenedett” elemek erőszakos visszatérítése az uralkodó vagy államot alkotó népbe. olyan módszerek és eszközök, amelyek csak romlást és gyzást szülhetnek.

Türellem, igazság, önérték

A magyar nemzetiségi kérdésekkel foglalkozókat nem vezetheti más szempont, mint a valóság feltárása. A nemzet vezetésének alapja csak az ön- és a nemzetismerés lehet, amelyhez a valóság útján kell eljutni, hogy olyan ismereteket szerezhessünk, amelyek a helyes cselekvéshez vezetnek. A helyes nemzetismerésnek nem lehetnek megtorpanásai. Ne folytassuk a szemlélődést ott, ahol abbahagytuk, a Csonkaországban, amikor a kisebbségi kérdés súlya csak csökkent erővel jelentkezett. A nemzetiségi kérdéshez nem szabad hozzányúlni sem gyűlölettel, sem erőszakkal. Azt a légkört és hangulatot, amely megelőzné az erőszakos fellépést, a visszaütés megtorlást, nem lehetne újból felidézni és mint indítóókot a történelem előtt dokumentumként felhasználni, de a következményeket, a jóvátehetetlen eseményeket századok is visszahangoznák majd a túdóalról. Nem lehet és nem szabad feladni azt a türelmességi politikát, amelyet a Magyarországi Szent István óta, kilenc évszázadon át, folytatott. A nemzetiségi kérdéshez azzal a hivatástudattal kell hozzányúlni, amely biztosítja a jövőt. Kötelességünk, hogy ne esztendőkre, hanem évtizedekre, vagy ha lehet századokra biztosítsuk az itt-élt népek együttműködését. Felejtethetetlen tanítómesterünk mártírszellemét örököljük felettünk és vésődjék lelkünkbe a tanítása: ha mi újra fel akarjuk építeni Magyarországot, ehhez az az út

vezethet, hogy elfogadjuk a néprajzi szempontokat és folytatjuk a kilencszázéves magyar hagyományt. Azt mondjuk, mi vagyunk azok, akik ezeket a kérdéseket legjobban ismerjük, akik legjobban tudunk más nemzetiségekkel bántani és legjobban tudjuk vezetni azokat. Nekünk mindig az volt a hivatásunk, hogy vegyess nemzetiségi államot vezessünk a Duna medencéjében.

Ne törekedjünk arra, hogy mindenki elé mint valami revolvertartsuk a kérdést: milyen nemzetiségű vagy?! Európát úgy rendezni, hogy népcsoportok ne legyenek, — lehetetlen. Ez Európa természeti és a történelemtől megerősített jellemvonásának, változatos sokszerűségének sajátossága. Ezért nem lehet a kisebbségek helyzetének teljesen kielégítő rendezése nélkül megalapozni Európa sorsát, jövőjét. Mint a Dunamedence politikai életét hordozó nemzetnek, minden évszázadban, más-más körülmények között, más-más jellegű Európában, de alapjában véve mindig ugyanaz a feladatunk volt. Ez kívánja tőlünk a mérsékletet, igazságot, szeretetet és politikai érettséget. Mi még legnagyobb megpróbáltatásunk idején sem mondhatunk mást, mint igazat és nem is beszélhetünk másként csak önértékesen. Bizzunk önmagunkban, a nemzetben, annak ősi erejében és abban, hogy egy nemzet igazmondása és igazsága minden megpróbáltatás után végül is győzedelmeskedik.

Nyígrí Imre

K Ö N Y V S Z E M L E

TAMÁS LAJOS: A MAGYAR KÖLCSÖNSZAVAK MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ERTEKELÉSE. Erdélyi Tudományos Intézet kiadása, Kolozsvár, 1942.

A román nyelv magyar elemeivel román részről többet foglalkoztak. Nem lesz talán érdektelen, ha röviden vázoljuk a kérdés irodalmát, mert ezáltal Tamás Lajos tanulmányának jelentősége jobban kitűnik.

Legelőször tudományosan Cihac Sándor: Dictionar d'etimologie dacoromane című 1879-ben megjelent szótárában foglalkozott a kérdéssel. Cihac a román nyelv eredetéről s a reá gyakorolt idegen hatásokról leszögezte, hogy a román nyelv latin elemi szókincsének csak egyötödét teszik ki, míg a szláv ennek a dupláját, majd nem kétötödét. A román nyelv magyar elemeiről megállapította, hogy „azok sokkal jelentősebbek, mint ahogy általában hiszik”. „Az erdélyi és bánági románoknál, akik a magyarok között élnek, e hatás sokkal jobban érezhető.” Cihac a román nyelv magyar szókincsét külön fejezetben tárgyalta. (L. i. m. II. kötet 475—540. l.)

Később C. Sirion Mándreşeu: Elemente ungureşti în limba română, Buc. 1892-ben megjelent tanulmányában összefoglalót ad a román nyelvben (főleg a köznyelvben) használt magyar szavakról. Mándreşeu nem adott teljes képet a kérdésről s azon fáradozott, hogy a román nyelvbe átment magyar szavak számát csökkentse. Megtámadta Alexis Györgyöt, aki Magyar elemek az oláh nyelvben, Bp. 1898-ban megjelent tanulmányában sokkal több magyar szót mutatott ki.

E tanulmányokon kívül több tanulmány foglalkozott a román népnyelv magyar szókincsével¹ Azonban e tanulmányok csak

egyes vidékek román népnyelvének magyar elemeivel foglalkoznak s így nem alkothatunk teljes képet e kérdéstről.

Az utóbbi időben S. Puscaru: Limba română, Buc. 1935. Vol. I. c. tanulmányában foglalkozott a román nyelv elemeivel. Puscaru törekvése is az volt, hogy minél kevesebb magyar elemet mutasson ki a román nyelvben s ezt az általánosan kívánta elérni, hogy a magyarból átvett kölcsönszavak származására rászűrte a szláv eredetű bélyegét,² figyelmen kívül hagyva egy igen fontos szempontot, t. i. a románba átment magyar kölcsönszavak még ha szláv eredetűek is, akkor is magyar elemeknek számítanak, mert a magyar nyelvből jutottak a román nyelvbe.

Eppen ezért igen nagy fontosságú Tamás Lajos munkája, mely a kérdésnek első tárgyilagos és tudományos összefoglalása. Tamás Lajos régi román oklevelekből és frásokból összeállította azokat a román nyelvben használatos magyar szavakat, amelyeknek művelődéstörténeti szerepe elárulja nemcsak a magyar nyelvi hatás nagy jelentőségét, hanem sokszor a kontinuitás elméletének is ellentmondanak.

A román nyelvben hiányzik a városi élettel kapcsolatos szókincs. A város fogalmára sincs eredeti román kifejezésük, hanem ezt a magyar város szó román alakjával, oras-sal jelölik. Sőt az állandó helybenlakást is a magyar lakni igéből származott lánci fejezi ki. Magyar eredetű a lácás szó, amelyet ma főleg lácasuri színte összetételben „Isten háza” értelemben használnak. A régi városbíró elnevezésből, a polgarból lett a román párgar, párgar szó. A városi élettel összefüggő fejlettebb gazdasági életbe át mentek a következő magyar eredetű kifejezések: ban (pénznem), amely közjogi méltóságot jelentett a magyarban, marhá, a kereskedelmi cikk elnevezésére, kereskedelmi mértékek: majá, vig (a. m. vég), a vásárt megpecsételő „aldám” s (a. m. áldomás) stb.

A kispásztorokodást űző románságnak a magasabb életformával, a földműveléssel való megismerkedése is igen sok magyar kifejezést öröz. Így pl. gazdă, a. m. gazda, hotar, a. m. határ, meşias, a. m. meşy's (birtokos szomszéd), ezek még a legrégebbi oklevelekben is előfordulnak. Későbbi átvételek s különösen az erdélyi román népnyelvben terjedtek el: altoi am. oltani, bulfeu am. béffa, biris am. béres, boaghe am. boglya, butas am. bujtás, ciurda am. csorda, cosalău am. kaszáló, duhan am. dohány, dulen am. düllő, felezue am. felező, furduşu am. forduló, găbănas am. gabonás, holdă am. hold, istalău am. istálló, iosag am. jószág, legelen am. legelő, lutheriu am. lóhere, meşegar am. meşegály, peceucă am. pityóka, răţ, saitău am. sajtó, sulden am. süldő, volău am. vályú stb.

A különböző iparágakkal kapcsolatos elnevezések is sok magyar elemet tartalmaznak: astăluş am. asztalos, aciu am. ác, bonotăr am. bakter, covaciu am. kovács, misorăş am. mészáros, sighiarău am. szíjgyártó, socaci—socăciă am. szakács, szakácsnő, ferestrau am. fűrés, gealău am. gyalú, harapauă am. harapófogó, ic am. ék, ilău am. üllő, răşalău am. rcszelő stb.

A román parasztház építésével kapcsolatos magyar elnevezések: odor am. udvar, târnaţ am. tornác, hăjzas am. héjzafat, cosoroabă am. koszorúfa, fiteu am. fűtő kemeence stb.

¹ Caba: Szilágy vármegye népe, nyelve és népköltészete, Bécs, 1918. — Barbu I:

Az avasvidéki nyelvjárás, Bp. 1900. — Al. George: A felső Nagyszamos völgyének román nyelvjárása, Bp., 1914. — Helcon György: A berettyómenti román nyelvjárás, Belényes, 1912. — Han V.: Magyar elemek a mórrok nyelvében, Nagyszében, 1908. — Moldovan Gergely: Alsófehér vármegye román népe, Nagy-Enyed, 1890.

² S. Puscaru: Limba română, Vol. I. 311. l.

A házidények magyar elnevezései: acău am. akó, cană am. kanna, cauceu am. kancsó, făcăleț am. fakalán, fedeles am. fedeles, fedeu am. fedő, labos am. labas stb. A ruházat és népviselet magyar kifejezései: cisme am. csizma, nădrag am. nadrág, beles am. belés, buibeteu am. bujj-belé, barson am. bársony, bumb am. gomb, căpuț kaput, clop am. kalap, chepeneg am. köpenyeg, chindeu am. kendő, ches-cheneu am. keszkenő, cipcă am. csipke, fodor am. fodor, pangăică am. pántlika, țigău am. tűsző stb.

Igen sok magyar eredetű kifejezés került be az erdélyi román nyelvbe a reformáció korában is. Ilyenek: aldas am. áldás, bănat am. bánat, bășău am. bosszú, beteag am. beteg, biu am. bő, budusău am. bujdosó, bîntelni am. büntetni, celni am. csalni, cocie am. kocsi, copărsău am. koporsó, fagădas am. fogadás, felelni am. felelni, feredeu am. fürdő, gîngas am. zsenés, giugiu am. gyolcs, hatalm am. hatalom, mărdăc am. maradék, mestesug am. mesterség, țâlmăzni am. oltalmazni, pîdă am. példa, sălas am. szállás, sicriu am. szekrény, sudalmă am. szidalom, tin-tirim am. cinterem, uricas am. örökös, vitan am. bitvány stb.

Tamás Lajos a román nyelv magyar elemeit román oklevelekből és régi román írásokból vett idézetekkel bizonyítja s a román nyelvészek hasonló természetű gyűjtéseinek anyagával támasztja alá. Munkájából valóban teljes képet alkotunk a magyar magas műveltségnek a románság egyetemére gyakorolt hatás nagy jelentőségéről.

Domokos Sámuel

KÉT ÚJ ROMÁN KÖLTŐ VERSKÖTETE.

A nagy lendülettel meginduló észak-erdélyi új román líra két költőjét: F. Păcurariu-t és Poenaru Tituszt mutatjuk be első önálló versköteteiken keresztül Nevük ismerős a Trivium Ardealului és a Saptamana noastră-ról, ahol gyakran szerepelnek verseikkel.

F. Păcurariu-nak a besztercei Săptămăna c. hetilap adta ki költeményeit 1942-ben Psalmă Neliniștii (A nyugtalanság zsoltárai) címen. A kis kötet 40 költeményt tartalmaz. Păcurariu íróját, mint a legtöbb fiatal észak-erdélyi költőt, a pesszimista létezésjellel jellemzi. A gyermekkori álom szerzetefoszlásán töpreng Năruire (Őszszeomlás) c. költeményében, amikor ezt mondja:

A legendăc ăsboltjăbôl
semmi sem maradt meg nekem,
Făt Frumos negvănălt a haroban
Cosănzeana sîr a romokon
Keblem văgyai ne sîrjatoke
Az ăsbolt szerzetefoszlott
A mesă elămăult.

Ugyancsak meg nem valósult álmajért kesereg Rodul destinului (A végzet adomány), Cantec trist (Szomorú ének) és Jale (Szomorúság) c. költeményeiben.

A múltba való elvagyódás, az álmok és elérhetetlen magasságok után való sóvárgás több költeményének tárgyja. (Pl. In cobuz de dor. A vágy hárfáján.)

A jelen világ fájdalomai elől csak költeményei jelentenek menekülést. Legjellegzőbb: Numai versuți (Csak a költemény) c. költeménye, amelyben azt mondja, hogy a vers fegyvere és védőpajzsa.

De nemcsak érzésvilágán húzódik végig a szomorúság, hanem természeti képei is

többnyire az elmulás, a megsemmisülés gondolatát fejezik ki: Seara de Noembrie (Novemberi este), Liniste de Toamna (Őszi csend), Neliniște de toamna (Őszi nyugtalanság) és Tăria de toamna (Késő őszi) című költeményei.

A költő versformát kedveli, de verse nem elég gördülékeny, rímek kissé erőltetettek. Erzik költeményeiből, hogy küzd mondanivalójának művészi formában való kifejezésért. A további fejlődés dönti el, hogy mennyire sikerül urrá lennie az anyagnak, mennyire válik igazi, kiforrott költővé.

Păcurariu költészetének pesszimista hangja s a meg nem nevezett fájdalomért való kesergés sok rokonságot mutat Morutan József költészetével s nem tévedünk talán, ha e hasonlóságot T. Arghezi költészetének hatásában keressük.

Poenaru Titusz: Pagini de vers (Verslapok) című verskötete 1943-ban jelent meg Besztercén. A kötet 41 költeményt tartalmaz. Poenaru neve nem szerepelt az 1941-ben megjelent antológiában, éppen ezért fokozottabb érdeklődéssel figyeltünk fel verskötetére.

Poenaru lírája új színt hozott a pesszimista hangú észak-erdélyi román lírába: az erdélyi táj idilliikus képét. Költészetén főleg Cosbuc és Iosif hatás érezhető, különösen leíró költeményeiben. Néha azonban sikerül kiszabadulnia e hatások alól s akkor költői egyénisége önállóan is megmutatkozik. A kötet nagyrészt leíró költemények alkotják. Legsikerültebbek: Si-a trimis primăvara fluturi (A tavasz elküldte pillangóit), M'am oprit azi în câmp cu flori (Virágos mezőben állottam ma meg), Peisaj nocturn (Éjjeli kép), Mi-a plecat gîndul la tară (Gondolatban hazaszálltam) és Joe (Játék). Poenaru a természet szépségeiben nem szemlélődik hosszasan, nem fest nagy képet, hanem: csak a kisebb, de jellemző részeket ragadja ki s azokat mozaikszerűen illeszti össze. Ezért természeti képei élénkek, változatosok és filmszerűen peregnék. Ez a mozaikszerű szerkesztési forma nemcsak leíró költeményeiben, hanem többi verseiben is érvényesül.

Nagy számban találunk verskötetében elmélkedő költeményeket is. Poenaru anélkül, hogy prófétaiskodni akarna, keresi az élet értelmét, hogy azt másoknak is megmutathassa. E szándékát fejezi ki Vers nou (Új vers) c. költeményében, amikor azt mondja, hogy „a végtelen rejtejt értelmét keresi, melyet még senki sem talált meg”. Hasonló tárgyúak még: Tot mai oleg (Még mindig róhanok) és Am plecat cu pasi de vers (Verssorokkal indultam el) c. költeményei. Poenaru az ismeretlen, a magasság, az élet értelmének keresésében nem csügged, nem lemondó, hisz a költő küldetésében.

Talán Poenaru az egyedüli az észak-erdélyi román költők közül, akinek líráját a vallásos élmény, a hit nem ihlette meg. De úgy természetleíró, mint elmélkedő költeményeiből kiérzik a hívő ember hite és az ebből fakadó megnyugvás.

Nem találunk Poenaru verskötetében szerelmi költeményeket sem. Csupán egy versében énekelte meg a fiatal lány lenyűgöző szépségét a Versuri pentru o duce (Vers egy kisasszonyhoz) címűben.

Poenaruról, mint általában a többi észak-erdélyi ifjú költőről is meg kell állapítanunk, hogy még sok gyakorlatra, fejlődésre van szüksége. Főleg versformája szorult még sok csiszolásra.

Domokos Sámuel

HERMÁNYI DIENES JÓZSEF: Nagyenyedi Demokritus, I—II. kötet és BÖLÖNI FARKAS SÁNDOR: Nyugateurópai utazás (Erdélyi ritkaságok 10—11. szám. Szerkeszti: Dr. Jancsó Elemér.)

Erdély a lappangó lehetőségek földje. Földjében, népében hatalmas értékek rejtőznek kiaknázatlanul — csak egy-egy geológiai vagy történelmi földrengés vet belőlük olykor felszínre valamit — s nemesi udvarházak, kolostorok, kollégiumok, régi ekleziák könyves tékái vagy levelesládái a magyar szellem egy-egy ragyogó megnyilvánulását, vagy történelmünk szép dokumentumát őrzik elfelejtve sárguló papírosokon.

Ez a helyzet indította Erdély szellemi életének kiváló kutatóját, Jancsó Elemér doktort arra, hogy az erdélyi múltnak lappangó, elfelejtett vagy nehezen megközelíthető emlékeit főkutatva, egy könyvsorozatban tegye hozzáférhetővé a tudomány s a közönség számára. A könyvsorozat, az Erdélyi Ritkaságok, immár 11. számánál tart, s a könyvek közt Erdély szellemi múltjának majd minden területéről — tudományos munka, emlékirat, útleírás, stb. — találunk olyan műveket, melyek új színekkel, új adatokkal, s többnyire egy-egy új íróval, tudóssal, vagy, ami még talán ennél is több: egy vonzó, érdekes emberarcú gazdagítják az erdélyi mult szépséges panorámáját.

A sorozat két utolsó száma fekszik előttünk: Hermányi Dienes József: Nagyenyedi Demokritus-a és Bölöni Farkas Sándor: Nyugateurópai utazása s a két könyv teljes egészében revalválja az előbb kifejtett gondolatokat.

Hermányi költőtes munkája anekdota gyűjtemény 1762-ből. A tudós enyedi pap összegyűjtötte a korabeli Erdély minden érdekes, szomorú vagy vidám eseményét. Szerepel műveiben az akkori világ majd minden alakja: fejedelmek, főrangú méltóságok, püspökök, esperesek, papok, professzorok, harátok, teológusok, tudácos és tudatlan mesteremberek, katonák, geókok, városi urak, orvosok, borbélyok, koldusok, tolvajok, hoszorkányok, ördögűzők, nők, férfiak, ifjak, vének — s nem névtelenül, hanem pontosan nevükön nevezve — az író jóindulatú sajnálkozásától vagy derűs mosolyától kísérve. A háttér is pontosan megnevezett erdélyi helyek jelentik: Nagyenyed, Szeben, Udvarhely, Kolozsvár, s különösen Udvarhelyszék, Háromszék, s Alsófehér számos községe. A bevezetés szavai szerint: „Túlzás nélkül lehet állítani, hogy a Nagyenyedi Demokritus a XVIII. század első feléről minden eddigi forrásnál gazdagabb és színesebb képet nyújtja Erdély társadalmi és művelődési életének. Ezenkívül igen jelentős a könyv irodalomtörténeti értéke is a magyar anekdota történetét illetőleg.

A könyv írójának képében egy szorgalmas, nagy tudású, nemesen gondolkodó emelkedetten derűs szemléletű férfú néz reánk, akit ezek a vonásai előadásának közvetlenségével és székely nyelvével társulva Mikészhez tesznek hasonlóvá, s benne egy értékes íróval gazdagítják a XVIII. század első felének ilyenekben oly szegény korszakát.

A könyvhöz György Lajos írt alapos, főképp a mű jelentőségét feltáró bevezetést. Az egyes történetekhez is ő fűzött a irat olvasó számára hemályos körülményeket megvilágító előszót.

Bölöni Farkas Sándor Nyugateurópai Utazása a szerencsésen egészíti ki ennek az

érdekes írónak annakidején nagy sikert aratott, s azóta is több kiadásban megjelent Északamerikai Utazását. Bölöni írónak indult, mint Kazinczy és Döbrentel barátja írói babérokra pályázott, de sikerei ellenére is nem mint író vált jelentőssé, hanem mint a 48 előtti reformnemzedék egyik tisztult alakja, s példája annak, ahogy ebben az időben a magyar nemességben kifejlődőben vannak az új polgári középosztály erényei. Bölöni jelentősége, hogy középen áll a homályos nemzeti tömegek s a legnagyobbak, Széchenyi, Wesselényi között, akiknek szerény tisztelője és barátja. Egyben világosan mutatja, hogy a francia forradalom eszméi mint telnek meg nálunk ekkorra a romantika némes hevületével és eszményeivel. Az utazó Bölöni ennek az állapotnak a megvalósulását keresi európai és amerikai utazásában. A „constitutio”, a szabadelvű alkotmány az, amelytől az író a népek felemelkedését várja, szinte csodás erőt tulajdonít neki, s Párisban rajongva szemléli a szabad élet megnyilvánulásait. A Nyugateurópai Utazás legnagyobb része a párisi élményekről szól. Mindent megérez a városban s lelkes, színes leírásokban közli benyomásait. Tartalmán kívül naplójának művészi stílusa is a kor egyik legszebb megírt és legnyilvánvalóbb írói műve.

A könyvhöz a szerkesztő Jancsó Elemér dr. írt az író életét és műveit, főképp a Nyugateurópai Utazást ismertető bevezetést. Tudunkkal ez az írónak első komoly, irodalomtörténeti hitelességgel megírt életrajza. Ez a körülmény is nagyban növeli a kiadvány értékét.

A könyvet egy pár, egykorú metszet másolata egészíti ki.

Tóth Béla.

szabédi László: *Ész és búbjá*. Tanulmányok. Termés könyvek I. Magyar Élet kiadása, Bp., 1943, 127 l.

Címe szerint ítélve, azt gondolhatnók, hogy ez a könyv a szellemi néprajz legjáratatlanabb ösvényeit is megkísérli. Eppen ellenkezőleg. Minden sora mélyen beleszánt a magyar sorskérdésekbe. A különböző folyóiratokban (Termés, Hítek, Pásztorújság, Keleti Újság) az elmúlt években megjelent cikkeket miért gyűjtötte össze a fenti címen? Mert a történelmi választúra érkezett magyarságot a búbjások szavai és törekvései téves ösvényekre akarják indítani és ez ellen óv ez a könyvecské.

Napjaink sokat hánytorgatott, de közmelegnyugvásra annál kevésbé tisztázott kérdését ő is felveti Lükő Gábor „A magyar lélek formái” című könyvével kapcsolatban (Módszer és népiség, 7—29). Mivel főcélja könyvbírálat, ennél fogva természetesen átgondolt magyarságképet ő sem ad, mindenesetre a sorok közül egy mély gondolkodó, sokszínű lélek eszmekeltő gondolatai termékenyítik az olvasó lelkét. Eredeti az a tétel, hogy nem „magyarságvédelemről” kell beszélni, hanem „szociális törvényhozásról”, hiszen ez elsősorban a magyarság tömegeit érinti, mely az országalakók közül társadalmi-gazdasági tekintetben leginkább rászorulna erre (11. l.).

A magyar időszemléletről írva, sokakat meggyőzőbb lenne Lükő-ellenes érvelése, ha nem csupán a román és francia, de a szláv nyelvekből is fölhasználna volna a kánálköző nyelvi analógiákat.

Különben alapos megfontoláson nyugvó történetiszemlélete a honfoglaló törzsek települési rendjében nem jót polinikai célszerűséget (Erre Deér József pedig máj 1928-ban szakszerűen rámutatott A magyar törzsszövetség és a patrimonialis királyság külpolitikája c. művében, s felfogását a Hóman—Szekfű szintézis is átvette.) Ez a tanulmánya (Népi frástudók vagy frástudó nép?, 37—56) végigvezet bennünket a magyar történet legalapvetőbb fejlődési szakaszaiban. Újkori történetünknek sokat vitatott kérdése az asszimiláció. Erről kapunk egyszerű szempontokat (Zilahy ajándéka, 57—73), s éles megvilágítást főleg annál a résznél, ahol az asszimiláció fázisait tárja elénk (62—63). Okfejtése annyira tetszetős, oly közel látszik állni a valósághoz, megfigyelő készsége itt igen nagy mértékben a folyamat lélektanai mélységeihez vezet, úgyhogy ajánlatos lenne a szerzőnek e problémáról konkrét és részletező tanulmányt írnia.

Utolsó tanulmányában (Hol találkoztak először a magyarok és a románok? megj. a Keleti Újság, 1940. január 5. számában) kissé elszakadt a módszeres tudományos talajától s a könnyebb fajsúlyú publicisztika általánosító síkján keresi a feleletet. A „Duna” szó összehasonlító hangtörténeti viszonyaiból, illetve a feltételezett ó-magyar és román hangalakok kontinuitásából kiindulva keresi a dákóromán kontinuitás sebezhető pontjait (125—126), jóllehet sokkal eredményesebb támadó fegyvernek bizonyultak az elbeszélő kútfők, oklevelek és a régészet adatai.

Szabédi László ismertett tanulmánykötetében, még tévedéseiben is, roppant eredeti elmének látszik. Eppen a nagyon bonyolult problémákat (asszimiláció, a magyarság-fogalom jelentéstartalma) iparkodik újszerű oldalról megvilágítani, s többször vannak egészen mély meglátásról tanúskodó pillanatai. Előadás módjára folyamatosabb, könnyebben olvasható lehetne. Fejlődése eziránt kívánatos; egyszerű gondolatébreztetéseit összefüggésbe szűrgetik a formával való összhangjukat.

Dr. Wágner Ferenc

KOVÁCS ENDRE: *Az új szlovák regény*. Szláv Filológiai Értekezések I. (A Kir. M. Pázmány Péter Tudományegyetem Szláv Filológiai Intézete), Bp., 1943., 89, 123 l.

A mai szlovák irodalom tárgyilagos és teljességre törekvő ábrázolását a magyar nyelvű szakmunkák között hiába keressük. Összefoglalásaink inkább a régebbi irodalommal foglalkoznak vagy pedig a mindenáron alkalmazott magyar-szempon-túság szemüvegén át vizsgálódnak s így a tények, mozgalmak reális szemléletét nem adják. Kovács Endre e tekintetben is örvendetes kivételt jelent. Értéktételein meglátszik Prága—Pozsony—Budapest dús élményanyagára. Ez már egymagában is visszatartotta tőle az érintett egy-szempon-túság merevségeit. De az és azonnal észrevevődik rajta, hogy nem ez az első komoly tanulmánya. A cseh impérium utolsó éveiben (1935) a szerző nevével főleg a Magyar Írás hasábjain találkozunk, ahol egyszerű társadalomkritikusnak és élesszemű irodalom-figyelőnek bizonyul. Az államfordulat után egy időre elmúlt. Talán sok lett volna a mondánivalója és nem találta meg a formai kibontakozást. Kovács Endre egyénisége különben még a lelki zuhanásoktól mentes korban is állandóan önmagát kereső, hisz még most

sem határozott végérvényesen jövőjéről, arról, hogy a szépirodalomnak vagy pedig a kritikának áldozza-e tehetségét. Elhatározásában mintha akadályozná őt teljes embert kívánó lapszerkesztői tevékenysége (Érsekújvár és Vidéke). Az utóbbi években ismét megszólalt: kisebbségtudományunk nagy nyereségére. Cikkei elsősorban jelennek meg, sokat dolgozik a Láthatár-ban is.

Az új szlovák regényírás a legjobban megművelt területe. Nagyon életszerű fejlődésrajza a hagyományörző Kukulcin—Jégé—Rázus (26—57) irányától kezdve a sokféle művészi felfogáson át (Költészet és valóság találkozás 57—66; Az új realizmus 66—94; A szocialista realizmus 84—99; A háború írása 99—102; A demokrácia szatírja 102—109; A zsidóság 109—112; Kisebbs munkások 112—118; Mérleg 118—123) egészen a közveden jövőlehetőségek érzékeltetéséig. Az önelvű irodalmi jelenségeket egybekapcsoló szintézise szinte mesterien jó, kár azonban, hogy a szlovák írói nemzedék életfelfogásának alakulására nem világít rá a történész nagyobb távlatokat kereső korrajzával. Ehhez pedig a szerzőnek minden képessége és előtanulmánya (V. ö. a Magyar Írás-ban is megjelent egy nemzedék társadalomrajza c. kitűnő értekezésevel a mondottakat) megvan. Átveszi Nikolaj Bakovszkij szlovák irodalomtörténésznek méretét, hogy a világháború előtti szlovák irodalom uralkodó mozzanata a szolgálat elve volt (3. l.). A regények meseanyagán fölényesen uralkodik, úgy szólván játékosan szedi ki belőlük a bizonyító adatokat. Mondánivalója és módszere egyaránt példamutató. Bennünket elsősorban azok a részek érdekelnek, melyek a magyar-szlovák viszonyt ismertetik. E vonatkozásban 1918 után — írja Kovács Endre — a regényírás terén hiatus támadt (19. l.) A magyar szellem termékenyítő kisugárzása hosszú ideig csupán a lírára, legfőképpen Ady Endre lírájára szorított (19. l.). Igen találó az a megállapítása, hogy az elmúlt huszonöt év magyar könyvterméséből a könyvkiadói politika üzleti érdekéből nem mindig az értékes alkotásokat fordította le (20. l.). A magyar-szlovák együttélés irodalmi ábrázolásának legteljesítősebb kísérlete Rázus nevéhez fűződik a Mártonka tanul (1933) c. kötetben. Benne a régi magyar világ embereit megértéssel — és semmiesetre sem ellenszenvvel — vetíti elénk. Ez annál jelentősebb irodalmi tett volt, mivel Rázus az autonómista szlovák politikában — Hlinka után — a legfontosabb ember. Elvi jelentőségű megfigyelése a szerzőnek az is, hogy „nemzetiségi szempontból a szlovák írók nem hajlanak a kor pillanatnyi szavára” (120. l.). Ez a regényírás gyakorlatában azt jelenti, hogy a magyarságot támadó művek a lehető legkritikábbak az 1918. utáni években. Ebből kétségtelen a szlovák íróknak a politikai fejlődéssel, a cseh együttéléssel, szemben táplált elégedetlensége is. A könyv legelvezetesebb fejezete az új realizmus megtestesítőjéről, Milo Urbanról szól (66—84).

A költészet és valóság J. C. Hronsky alkotásaiban találkozik. E résznek a stílusa nem egy helyütt Szabó Dezso férfias pátozával rokon („hogy életét sohasem sejtett kalandok megélése felé tángítsa ki” pl.). Talán stílusának eme erős feszülésével magyarázható egyetlen tárgyi ellentmondása. A regényhős Jozef Mak egyéni ségéről a szerző kétféleképpen vélekedik:

„Hiába hangsúlyozza a szerző (J. C. Hronsky), hogy Mak élete csak egy a milliók közül, ez az életsors mégis igen erős egyénítés eredménye” (63. l.). Majd néhány sorral hátrább ugyanerről már ellenkező véleményen van: „Az író (J. C. Hronsky) azonban mindig vigyáz arra, hogy története valószínűségét megőrizze és Jozef Mak valóban egy legyen a milliók közül.” (64. l.) Előadásmódja folyékony, szépen csengő, hangzatos mondatokat használ, fejezetkezdő sorai helyenként megszokottak, majdnem közhelyek (pl. Hagymányok c. fejezet bevezető mondata, továbbá 11., 17., 57. lapon kezdődő fejezetek első mondata).

A szakirodalmi források utánanézését megnehezíti azaz, hogy könyvészeti jelzései (utalásai) pontatlanok. Legtöbbször ugyanis nem hivatkozik a mű megjelenési évére, holott nem egyszer magának az évszámoknak lenne perdöntő jelentősége (így idéz pl. megjelent Slovenské Smery. III. évf. 8—9. sz.). Mondanom sem kell azonban azt, hogy e pongyolaság csak technikai természetű, s mitsem von le a tartalmi értékéből. Kovács Endrénének fölülényes anyagkezelési bizottságot ad két körülmény szerencsés és ritka összeállítására. Nagy szorgalommal — a szakirodalom általánosan szemeltartásával — elolvasta az új szlovák regénytermést, de a cseh megszállás idején arra is volt alkalmunka, hogy a művészi témák forrásával, a szlovák valósággal is életközelségbe kerüljön. Az élet és irodalom párhuzamba állítása azért oly nagy erőssége Kovács Endrénének.

Dr. Wagner Ferenc

HANTOS GYULA: KÉTVEZKÖZTI MAJOROK. Erdélyi Tudományos Intézet kiadása, Kolozsvár 1943. 8° 62 l., egy térkép-melléklettel.

Egy emberi táj és a belőle kinőtt életforma történetét tárgyalja ez a könyv. A kolozsvári majorok klasszikus földje a Vashídon és a mai Széchenyi-téren túli hídelvi és kétvízközi, tágas, vízmenti területek voltak. Helyzetüknek fogva alkalmazkodtak bizonyultak arra, hogy város-központú fejlődjenek, de annál hálsabb volt rajtuk az itatás, öntözés és a gazdálkodás. Hantos Gyula gazdag irodalom és sokféle ágazó saját kutatásainak segítségével a mai Kolozsvár topográfiájának kialakulására is fényt derít, de főtörvénye, hogy a címbe jelzett települési forma megszületését, érdekes fejlődését és észrevétlen eltűnését érzékeltesse. Különös figyelmet érdemelnek művének nemzetiség-történeti kapcsolatai. Telekkönyvi adatai (telektulajdonosok időrendi névjegyzéke) a magyar foglalatás elsőbbségére utalnak s a századforduló táján kezdődik a zsidóság hatalmas terfoglalása, majd a román uralom alatt ez késsé megtorpant egy másik idegen faj javára. A szerző a változást olyan családnevek tükrében rajzolja meg, amelyeknek nemzeti-ségi hovatartozása kétségtelen. Hantos Gyula eredményeit sokkal inkább szemléletessé tette volna, ha a kétvízközi majorok területi alakulását, a rajta végbe ment változásokat térképeken feltünteti. Kolozsvár foglalkozási térképe 1845-ből ugyanis az előbbi célt nem szolgálja.

Kétvízközi majorok (21—46) címen eredeti nyelvű részletes szöveget közöl. Eltekint a szöveggel szemben fonetikai pontosságától, ama indokolással, hogy ehhez nincsenek meg a nyelvészeti ismeretek. Ez a szöveg annyira ízes és élettel teli, hogy észre

sem vesszük a közlés módjának nyelvészeti fogyatékoságát. A közérthetőség kedvéért inkább a felbukkanó néhány sajátos tájszónak adhatta volna meg irodalmi megfelelőjét, mert nélküle csak a mondathelyi viszonyból lehet jelentésüket úgyahogy kihámozni.

Utolsó fejezetében (Utószó, 57—60) kitérünk a szerzőnek e területről való származására. Ez meglepő különben az életmennyanyagnak helyenkénti megszólalásán (pl. 56. l.). Itt ismerteti kiváló munkamódszerét is Hantos Gyulának azzal a gyakorlatával, hogy román népnév helyett következetesen oláh népnevet emleget, nem értek egyet.

Dr. Wagner Ferenc

VAJKAI AUREL: NÉPI ORVOSLÁS A BORSÁVÖLGYÉBEN. Erdélyi Tudományos Intézet kiadása, Kolozsvár, 1943. 8°, 187 l., számos ábrával és eredeti fényképmelléklettel.

A harmincas évek elején Solymossy Sándor hirdette a szegedi egyetemen „Népbabonáink lélektana” címen olyan kollégiumot, amely a szerző problematikájával részletesen és összehasonlító alapon foglalkozott. Solymossy professzor főként Tylor eredményeire és módszerére hivatkozott s ezek fonálán különösen a testrészekhez fűződő babonákkal és ezeknek lélektani magyarázatával ismertette meg a halgatóságot. De nem is érintette azokat a különbségeket, melyek az egyes babonák, népi orvoslás tekintetében a hazai nemzetiségek tekintetében fennállanak. E téren Vajkai Aurel nagyszerű megfigyelőnek bizonyult s ez a műltben érdeme szerint nem méltatott szempont nála uralkodó gondolatot jelent.

A bevezetésben (5—14.) a népi orvoslás fogalmát vizsgálja. Néprajzi tekintetben Seyfarth, Jungbauer irányát követi, a betegségek csoportosítása esetén már inkább a Hovorka—Kronfeld módszert alkalmazza, vagyis az utóbbiak — nagyon helyesen — áttekinthetőség végett az orvosi szempontokat domborították ki.

A borsavölgyi községek (Búdok, Csomafája, Kide, Kolozshorsa) néhány fontosabb adatát is közli; ezekből megtudjuk, hogy egyedül Kiden van magyar többség, de a magyarság arányszáma az 1910. évi népszámlálás óta nagyot csökkent mind a négy községben. A románok számszerű többségét a magyar kultúrfölény ellensúlyozza.

Népi műveltségünk minőségéből és fokából következőleg érdekes megállapítások következnek, melyek a román viszonyoktól nagymértékben eltérnek. A szerző vizsgálataiból kitérünk, hogy a románok sokkal több népi gyógyeljárást tudnak és gyakorolnak, mint a magyarok s majd nem minden román asszony „ráolvas”, némelyikük terjedelmes szöveget mond, egy betegséget háromféleképpen is gyógyít (9—10.) Ezzel szemben, aki a magyarok közül „nézni” tud, az rendszerint sokkal rövidebbre fogja a legtöbbször románnyelvű szöveget, melyet úgyszólván gépiesen ejt ki, értelmét sokszor nem is ismeri. A magyar nyelvű ráolvasásokban gyakran román kölesönszavakat (deszclínálni, broszkonia, faketura) használ. Sok jelenség a két nép lelki alkatának különbségeivel, vallási tényezőkkel stb. magyarázható. Vajkainak ott is meggyőző az érvelése, amide az arról szól, hogy a népi gyógyítás, a fájdalom a különböző nemzetiségek faji tulajdonságait leomptja, lecsiszolja, kö-

zelebb fűzi egymáshoz a magyart és a román. (12.) Ezt a felfogást bizonyító példái rendkívül meggyőzőek: „Két különböző vallás ugyan eltérő egymástól az embereket, a betegség gyógyítása azonban még akkor is közelebb hozza, ha esetleg ép vallásos mezben jelentkezik. Így keresi fel a román ember betegségében a katolikus papot, mert falujában nincsen pópa, a református papban pedig kevésbé bízik, a református beteg viszont a román pópához megy, mert annak gyógyerejében hisz. (12.) A magyar és a román néplelekek a babonás gyógy módokkal szemben táplált érzékenységét végeredményben a szerző is a két népnél más kultúrkörbe való tartozásával indokolja. Szomorú, de találó nemzetiségközi megfigyelésekre tett szert Vajkai a Kigin-kámb marvar lakosú Kide községet illetőleg, amelyek a népszaporulat stagnálására hívják fel, még román részről is (szokásmondások, szállóigék alakjában), a figyelmünket (83—85). Tartalmas könyvében a népi orvoslás általános vonatkozásait részletesen tárgyalja (I. A beteg ember, 15—17. II. A betegség oka, 19—31. III. Gyógy módok, 32—73), aprólékosan foglalkozik a sokféle betegséggel és gyógyításukkal (80—154), az állatorvossággal (155—176), ismerteti az adatközlők nevét és fontosabb körülményeit (nemzetiség, nem, kor, vallás, község).

Végül a kérdés alapvető irodalmáról tájékoztat (181—182).

A két nép lelki alkatának egymáshoz való viszonyára élesen rávilághatna, ha a népi orvoslás terén mutatkozó egyezéseket és eltéréseket módszeres pontossággal és részleteiben is feldolgozná. Ez a dunai térségben együttélő népekkel foglalkozó tudományosságunk nagy hasznára lenne.

Dr. Wagner Ferenc

SZENT MARGIT ÉS SZIGETE. Gazdag forrásmunkák felhasználásával írták: Előszó: Dr. Hász István tábori püspök. I. rész: Dezsény Miklós, II. rész: Dr. Szivós Dezső O. S. B., III. rész: Dezsény Miklós, IV. rész: P. Fehér Mátyas O. P., V. rész: Dr. Don-bi József. (Vörösvári Kiadóval kiadása, Budapest.)

Árpád-házi Boldog Margit szenttéaváltását figyelemmel kísérő a világ katolikus-sága. Nekünk magyaroknak ugyanez nagy ünnepeink ez a szenttéavatás, mert történelmi éveinkre is rátereltek a világ figyelmét. A könyv szerkesztői és írói hűzaggó munkát nyújtanak könyvükkel, amelyben Szent Margit mártírját figyelemmel kísérve föltáruinak előttünk a régi magyar élet letűnt napjai. Föltáru előttünk a sziget, a mai Margásziget egész múltja, kezdve a római uralom korától az Árpád-házi, vegyesházi, majd a török-uralom alatti időkhöz és József nádor tevékenységén keresztül egészen napjainkig. Alapos leírását kapjuk a sziget életének, a rajta állott és romjában részben ma is fellelhető épületeknek és különösen bőven ismerteti a Szent Domonkosrendi apácázárdát, mely valamikor Szent Margitnak hajlékot nyújtott és melynek romjai ma is láthatók. Most e könyv alapján megismerhetünk a romok és lépésről-lépésre követhetjük Szent Margit lábnyomát és egyes csodái helyének kétségkívül felismerhető rommaradványait. Egyben figyelmünket is ez a könyv. Figyelmünket bennünket az országpusztító talárdúlásra, amelynek lelket megfektő árnya most is

elborítja a Hazánk fölött sugárzó napot. A levegő is vézes terheket hordoz a magasságban és sosem tudni, mikor csapnak le a gépesített ember griffmadarai halált-szóró terükkkel. Itt csak egy segíthet: a mindent félretéve testvéni összetartás. Szent Margitnak is az volt a legfőbb próbatétele, mikor apját testvérével harcban tudta. Ezért áldozta egészségéért életét. A ma magyarja is meríthet tanulságot a szentéletű királylány történetéből. Vészes idők járnak, ne forgácsoljuk ezt erőnket egyenlősíránti gyűlölködéssel,

mert a külső ellenség csak ezt várja. Tudja, hogy amit ő nem tud elvégezni, azt majd elvégzik a magyarok egymásközt. Ez lenne a legteljesebb pusztulás. Merítsünk hát erőt e könyvből, vonjuk le a tanulságot és forduljunk Istenhez kiegészítődésért, embertársainkhoz pedig összetartásért a földi békéért. Ezért is kívánatos volna, hogy minél több igaz magyar ember olvassa Szent Margit életének könyvesírtett emlékeit.

Bihari Sándor

S A J T Ó S Z E M L E

DONAUEUROPA (Zeitschrift für die Probleme des europäischen Südens.) Budapest, 1944. jan.

Die geographischen Grundlagen Donau-europas. von Michael Haltenberger, Dunaeuropa területe Európa törzstől a Balkán félszigetig terjed. Dunaeurópát 3 kiterjedésben kell figyelembe venni, politikai, földrajzi és vízrajzi kiterjedésben. Főüttere a Duna. A Duna 2860 km hosszú. A német Feketeerdőben ered és a Fekete-tengerbe torkollik. Delta-területe 2560 négyzetkilométer. Jellemző a Duna folyására, hogy mindig alacsonyabb és alacsonyabban fekvő medencékben folyik keresztül. A Dunának 5 medencéje van: 1. a sváb-bajor medence 400–500 méter magasan. 2. a bécsi medence; 3. a magyar Kis-Alföld; 4. a Nagy-Alföld, mely már csak 100 m magasan van; 5. szláv vagy alsó dunai medence.

A Duna különböző szerepet játszik az egyes dunai államok életében. Németországnak csak a déli része van a Dunához köve. Ennél jelentősebb szerepet játszik a Duna Ausztriánál. Már Ausztria—Magyarország dunai monarchia volt, az összeomlás után létrejött osztrák köztársaság életére pedig még nagyobb hatással volt a Duna.

A dunai medencék közül a legnagyobb jelentőségű a két magyar medence. Ez a két medence Magyarország harmadrészét teszi ki. Magyarország folyói kettő kivételével, mind a Dunába folynak. A magyar Duna kerek 1000 km hosszú. A Duna feladata, hogy Németországot a Balkánnal egybekesse. A két központi dunai medence által Magyarország hasonló szerepet jutott osztályrészül.

A szerző rövid áttekintést ad a dunai államok népi, vallási helyzetéről, kultúrájuk, gazdasági életük fejlettségéről.

Népiség tekintetében két medence teljesen német, a Kis-Alföld színmagyar, a Nagy-Alföld déli részének lakossága erősen kevert. Magyarokon kívül laknak még itt szerbek, németek, szlovákok, rutének, a Bánáthban románok, bolgárok, csehek. E keveredés oka egyrészt abban található, hogy Magyarország három hatalmas népcsaládnak találkozó pontján, nem tudta befolyásuk alól kivonni, másrészt a sok háborúskodásban kinsztult magyar vidékeket idegen népekkel kellett betelepíteni. A magyar nép beolvastó erejét mutatja, hogy úgy a honfoglaláskor itt talált, mint az azóta betelepített idegen népek nagy része asszimilálódott. Az ötödik medence, a szláv medence, legnagyobb részt választóvonal a bolgár és román nép között.

Vallásukat tekintve a dunai népek legnagyobbbrészt róm. kat., délen görög keleti, kés része mohamedán.

Ami a kultúra fejlettségét illeti, minél inkább haladunk kelet felé, annál több irástudatlant találunk. Ugyanezt a fejlődést látjuk a gazdasági életben is. Németország ipari állam. A Monarchia szálította Németországnak az élelmiszereket és nyersanyagot, a déli és keleti államok pedig a német iparcikkeket. Ugyanez volt a helyzet Ausztria és Magyarország között is. Ausztria adta az ipari árut, Magyarország pedig a mezőgazdasági termékeket. Így Ausztria—Magyarország teljes gazdasági egységet alkotott. Egyedül is gazdasági egységet alkotott Magyarország a II-es világháború előtt. A különféle ásványokban, fában, gyárakban gazdag Felvidék és a mezőgazdasági terményekben gazdag Alföld, szerencsésen egészítették ki egymást. Ezt az egységet bontotta meg Trianon.

A dunai államok közül ipari állam még Csehország, Szlovákia, Szerbia, mint régen, most is szerény mezőgazdasági állam. Jelentékeny dunai állam Románia, gazdag petróleumforrásai folytán. Románia gazdasága növekedett Trianon után, mikor Erdéllyel megkapta a kassármási földgázt, szénbányákat, krassószörényi ipartelepeket. Bulgária jelentősége kisebb, mint Romániaé, tekintve, hogy Bulgária is mezőgazdasági állam.

Minden dunai államnak van bizonyos gazdasági energiája, külön-külön mégsem tudják a harcot, a tengerentúli gyarmatokkal bíró hatalmakkal felvenni, csak abban az esetben, ha egységesek.

(p. j.)

DÉLVIDÉKI SZEMLE (Szeged, 1944. 2. szám.)

Tóth László: A Délvidék történetirója. Pesty Frigyesnek állít ezzel a kis cikkel emléket Tóth László. Pesty Frigyes kivételét a küzdelmes szabadságharcból, majd az emigrációból, innen hazatérve felelősségre vonták, azonban néhányheteti fogsággal megúszta a dolgot és elhelyezkedett az akkori magyar életben. Előbb a gazdasági pályán, majd később lapalapítással az irodalmi téren működött. A magyar történetírást mindenkor művelte. A magyar nautt addig elhanyagolt területét akarta feltárni. Eredetileg Temes és Krassó vármegyéket történetének megírására kapott megbízatást. Kutatásai közben azonban arra a megállapításra jutott, hogy e megyék közéneki története nem vizsgálható meg az egész Délvidék központi történetének ismerete nélkül. Így kezdte meg a Délmagyarország történe-

lére vonatkozó nagyszabású adagyűjtését. Magyarországnak ezt a részét Pesthy előtt elhanyagolta a történettudomány; ezek a területek két évszázadon át török uralom alatt voltak és előbbi életükre vonatkozó emlékek szinte kivétel nélkül elpusztultak. Ez készítette Pesty Frigyes arra, hogy kutatásait az egész ország területére kiterjessze; a török elől Fejérs-Magyarországra és Erdélybe menekült családok levéltáraiban található adatok alapján fogjon hozzá Délmagyarország történetének megírásához. Nagy szorgalommal és kitartással néhány év alatt mintegy tízezer középkori íratot másolt le, amelyek a Délvidékre vonatkoztak. — Ugyanekben a számban Szirmai Endre ír a bácskai ruszinokról s kiterjedt népszokásaikról. A bácskai ruszinok letelepítése még 1744-ben történt, Mária Terézia idejében mintegy 180 család költözött Zemplén-megyéből, Terebes vidékéről Bácskeresztúrra. A szorgalmas ruszinok józan életükkel és természetes szaporaságukkal hamarosan rajokat bocsátottak ki magukból és több bácskai községet is elárasztottak. A ruténség együttműködésével és összeházasodással könnyen olvaszt magába hasonló sorsban élő magyarokat, erre kifünő példa Kucora község magyarságának lassú elruszinosodása is, mert lehetetlen, hogy az idelepedett rutén családok magyar családneveket részben ily eredetűek. A bácskai ruszinok felvilágosodásban teljesen elűnek Kárpátalján maradt testvéreiktől. Itt megszünt a babona, az Alföld napsugaras sötétsége nem nyújt semmi titokzatosságot, mint a Kárpátok hegyein elterülő sötét erdők és ezért népszokásaikból teljesen kiváltak a kuruzslások. Ellenben a többi szokásokat mint például az ünnepek megtartását és vallásosságukat törellenül megőrizték. Csak az a kár, hogy népdalkincsük kivészenben van, amit nagyban elősegített jugoszláv időben a szláv propaganda.

HAVI SZEMLE (Arad, 1944. március) Kiss Béla: A hétéfalusi csángó magyarok művészete. Mostoha sors között, idegen nép körülményben élnek évszázad óta a Létfalusi csángók, akiket vihar tépett, vert, idegen vérrel keveredett és minden olyan körülmény sújtott, ami gátló körülménnyel van a művészet kifejlődésére. Nem volt meg még a nyugodt otthonuk sem ahhoz, hogy kifejlődhetett volna, hogy táplálódna az ihletük, mert hiányzott e művészethez olyannyira szükséges zavartalanság. Azonban mindegy gátló körülmények ellenére is a népművészet kutatása olyan gazdag művészeti anyagot tudott összeszedni hétéfalusi csángók munkáiból, hogy az bátran hasonlítható a nyugodtabb körülmények között élő népek népművészetéhez. Ha ezt a nehezen összegyűjtött anyagot tüzetesen átvizsgáljuk, csodálkozással fedezhetjük fel egy szórványos műveltségben is nagyszerű és lihetetlenül gazdag, bensőséges művészeti élet nyomait. Sőt elfogultság nélkül megállapítható, hogy a hétéfalusi csángók művészeti anyaga minőség tekintetében nemcsak nem marad el a székely népművészeti termékek mögött, hanem sok esetben monumentálisban, díszítőgazdaságban felül is múlja azokat. Így pl. a csángó szültesek motívumgazdaságával csak az északi népeké mérhető össze... A Havi Szemle több cikke és valamennyi verse a magyar művészet föltárása és irodalom reneke

Ö R H E L Y

A HORVÁTORSZÁGI MAGYAR SZÓRVÁNYOK.

A horvátországi Magyar Közművelődési Község Értesítőjében Döme Dezső az alábbi cikkben számol be a horvátországi magyar szórványokról:

Rólunk horvátországi magyarokról, különösen a szórványokban élőkéről ez ideig nagyon keveset tudnak, sőt mi magunk sem dicsékedhetünk azzal, hogy ismerjük kit élő fajtestvéreinket.

Az első világháború előtt a Julián egyesület tűzte ki feladatául, hogy összefogjon és számontartsa bennünket. Az összegyűjtött adatok alapján az egyesület elnöke gróf Széchenyi Béla készített térképet a horvátországi magyar telepekről. Ez a térkép elég részletesen feltüntette az akkor itt élő magyarságot még a szórványokban is úgy, hogy egyike volt a legmegbízhatóbb levedonlatkozó térképeknek. A Julián egyesület nagy áldozatok árán létesített iskoláival, vándorkönyvtáraival, téli tanfolyamaival igen szép eredményeket ért el rövidesen és minden remény meg volt arra, hogy ennek a munkának következményeképp a ránk nézve káros asszimiláció meg fog szűnni.

Sajnos a világháború tragikus befejezése véget vetett a Julián egyesület 14 éven keresztül végzett nagy nemzetmentő munkájának, amellyel több ezer magyart mentett meg így is nemzetünknek, legalább egy emberéletre.

A világháború után az njonnan meg alakult délszláv államhoz csatoltak bennünket és magunkra maradtunk. Két évtizeden keresztül éber szemmel vigyáztak ránk és ha akad is itt-ott kísérletezés az egymásközötti kapcsolat megteremtésére és anyanyelvünkön egyesületi alapon való önművelődés megszervezésére, még csírájában elfojtották ezt. Így minden magyar telep, sőt a szórványokban minden egyes magyar család, teljesen magára hagyva és elszigetelten küzdött a kegyetlen sorsal, amelyben ügylészolt, hogy végpusztulás várt ránk. Ebben a súlyos láfrt való küzdelemben magyarságunknak az a rétege, amelyik nem volt földhöz, vagy más viszonyokból eredően helyhez kötve, úgyszólván teljesen szétszóródott és elég tekintélyes része be is olvadt a másajku népekbe. Így szaporodott azoknak a volt magyar családoknak a száma, akik már előbb különösen a régi határvidéken és ezen túl beolvadtak más fajtákba. Ezekben a részeken nincs az a falu vagy város, amelyekben ne találunk egészen magyar családneveket, amelyeknek a viselői azonban egy kukkot sem tudnak magyarul. Akadnak ugyan még az öregebbek közül akik annak ellenére, hogy nem tudnak magyarul, mégis magyaroknak vallják magukat. A fiatalok azonban már tagadják magyarságukat, míg a legfiatalabbak

rendszerint idegen eszméknek, még a született másfajlától is buzgóbb harcosai és elhagyták a saját fajtájukat.

Az utolsó két évtizedben ide került magyarok is kevés kivétellel erre a sorra jutottak azzal a különbséggel, hogy ezek még többé-kevésbé beszélnek az anyanyelvüket, de érzelmükben már megváltoztak. Úgy a már elveszett, mint a veszendőbe indult magyarok nem is olyan kevesen vannak, mint ahogy azt sokan gondolják. A szórványokban élő magyarságunk legnagyobb részét ide lehet számítani, mert például a magyar közművelődési közösség szervező munkája is éppen ezekben a szórványokban ütközik a legnagyobb nehézségekre.

Hogy mennyi lehet az ilyen magyarok száma, nem tudjuk, mert a mostani viszonyok mellett a pontos adatok összegyűjtése lehetetlen, de azért a rendelkezésre álló adatokból következtetni lehet a többi magyar szórványok magyarságának számbeli nagyságára is. Egy-egy helyen kevesen vannak ugyan, de ha összeszámoljuk őket, bizony sokra rúg a számuk.

Szemléltetésképpen itt két járás szórványainak a kimutatását hozzuk.

A djakovói járásban levő szórványok:

helység	család	lélekszám
Budrovci	49	231
Beketinci	7	33
Dragotin	6	21
Dernye	36	187
Djakovo	30	122
Gundinci	6	28
Kesinci	44	183
Koritna	17	79
Kondrity	2	13
Lipovac	15	65
Paljevina	30	138
Poskovci	16	72
Preslatinci	10	55
Pridvorje	24	125
Priskorevci	11	49
Selci	89	397
Satnica	20	101
Semeljei	17	76
Strizivolyna	8	35
Sirokopolye	21	103
Trnava	6	25
Tomasanci	87	363
Viskovci	36	182
Vuka	6	23
Vrpolye	27	121
Csajkovci	15	66

A diakovói járás ezen helyein tehát 635 magyar család él, 2883 lélekszám-ban.

A pozsegai járás szórványai:

helység	család	lélekszám
Begtezs	54	215
Brest-pusztá	3	13
Ciglenik	1	4
Csaglin	9	58
Ferovac	4	23

Ivandori	4	19
Ivandori-pusztá	10	45
Jaguplja	11	44
Kula	1	6
Kutjevo	28	93
Lucinci	9	29
Latinovac	5	20
Lyeskovica	3	14
Migalovci	2	7
Milanlug	5	23
Oropanj	8	37
Pozsega	60	280
Sedan haraka	1	6
Tominovac	1	7
Vetovo	11	46
Velika	3	13

Összesen 233 család 987 lélekkel.

Amint tehát látjuk, csak két járásban 868 magyar család él 3870 lélekszámmal. Hangsúlyozom, hogy ezek csak a rendelkezésre álló adatok. Mind a két járásban számtalan más helyen is élnek magyarok, akikről nincsen adat, de akik bizonyára jóval növelik az itt közölt számokat.

Ezeknek a szórványoknak éppenúgy, mint az összes horvátországi magyaroknak az összeszedését és gondozását az 1940-ben megalakult közművelődési közösség végzi, amelyik folytatni kívánja a Julián egyesület misszióját. Megalakulásától eddig az ideig 123 fiókegyesületet létesített az ország területén. Az említett két járásban Budrovcin, Kesincin, Pridvorjén, Vrpolyén és Jagupliján vannak fiókegyesületek.

Sajnos az új világháború következtében a közművelődési közösség munkája is a legnagyobb mértékben akadályozva van és jelenleg az összeköttetést nemhogy a szórványokkal, de még a tömegekben élő magyarsággal sem lehet úgy fenntartani, ahogy az kívánatos volna.

Közben a szórványoknak egészen új képe alakul ki. Sok helyről teljesen eltűnnek a magyarjaink, sok helyen pedig új szórványok alakulnak. Számuk azonban folyton apad. Majd csak a háború után lehet megállapítani az említett térkép alapján azokat a változásokat, amiknek következtében egyes helyeken élt testvéreinknek talán még emléke sem marad meg.

12 éve

liszlán, higgadtan,
magyarul tájékoztat
nemzetiségi kérdésekben

LATHATÁR

SZLOVÁKIAI HIREK:

Takarmánysilók építése

Tudott dolog, hogy Szlovákia mezőgazdasági termelésében az állattenyésztés igen nagy szerepet játszik s ezért a földművelésügyi kormányzat fokozott figyelmet szentel a takarmánykérdés rendezésének, márcsak azért is, mivel az utóbbi években nagyon gyenge, az elmúlt esztendőben pedig egyenesen rossz volt úgy a szána, mint a heretermés. Ilyen körülmények között igen nagy jelentősége van takarmánysilók építésének, amelyek a takarmányok korszerű elraktározását lehetővé teszik. A kormány a takarmánysilók építését állami támogatással tervezi és pedig olyképen, hogy azok a gazdák, akik 50 holdnál kisebb területen gazdálkodnak, a silóépítés költségeinek 50 százalékos, az 50-100 holdon gazdálkodók 30 százalékos megtérítésre tarthatnak számot. Eddig már több mint 50 községben építettek ilyen célra silót.

Kibővített ipari vállalatok

Illetékes hatóságok Szlovákiában az 1939 évben 47, az 1940. évben 14, 1941-ben 46, 1942. évben 48 és az 1943. évben 95 új gyáripari vállalatnak adtak engedélyt alapításra. Ugyanezen idő alatt pedig 80 volt azoknak az üzemeknek a száma, amelyek termelésüket nagyobb arányban fokozták. Mi sem természetesebb, hogy az új ipari vállalatok alapítására nagy befolyással volt a háborús termelés és ezek között az iparvállalatok között legtöbb a fémfeldolgozó üzem. Bár ezek az adatok nem tükrözik vissza az egész szlovák ipar tevékenységének kialakulását, mert hiszen csak azokról a vállalatokról van szó, amelyek újonnan alakultak vagy kibővítették termelésüket, mégis általánosságban megállapítható, hogy az elmúlt öt év alatt az ipari vállalkozás meglehetősen élénk volt Szlovákiában.

Szlovákia villamosítása

Már többször jelentettük, hogy a szlovákiai közhasznú villamosítási társaságok az elmúlt négy év alatt újabb 400 községet kapcsoláltak be a villamos hálózatba. Az 1943. év végén az volt a helyzet, hogy 1042 község volt villamosítva, nem számítva bele azt a 120 várost és községet, amelynek saját energiatermelő telepük van.

Kerékpárok részleges leállítás

A szlovák legfelsőbb közellátási hivatal utasította a járási hivatalokat és a rendőrigazgatóságokat, hogy a kerékpárok hasz-

nálatát a lehetőségig korlátozzák. Csak azok használhatnak kerékpárt, akik munkahelyükre és visszautaznak, feltéve, ha a megtett út oda s vissza nem haladja meg az 5 kilométert, továbbá azok, akiknek hivatásuk gyakorlásához okvetlen szükséges a kerékpár. Természetesen a hatóságok a helyi viszonyoknak megfelelően kivételeket is engedélyezhetnek az 5 km-es távolság alól.

Burgonyatermesztés fejlesztése

Szlovákiában a burgonya vetésterülete általánosan évi 180.000 hektárt tesz ki, amiből elenyésző csekély rész esik (kb. 10 ezer hektár) korai burgonyára. A legutóbbi években a burgonyatermés hozama általánosan 17 millió q-t tett ki. Az 1943. évben azonban ennél is lényegesen kevesebb volt. Ennek következtében a hatóság a burgonyának szeszre való felhasználását nagyban korlátozta, míg a kenyérsütésnél való felhasználását április 1-től kezdve meg is tiltotta. — Az utóbbi években Szlovákia igen nagy erőfeszítéseket tett a burgonyatermesztés minőségi fokozására. Erre a célra megfelelő nemesített vetőmagburgonyát hoztak be külföldről.

Magyarországi tenyészteréseket osztanak szét Szlovákiában

A pozsonyi mezőgazdasági kamara Magyarországból importált tenyészteréseket — kb. 50 darabot — osztott szét a tenyésztők között.

Papírhulladék gyűjtése

A háborús anyaggyártás parancsolta szükség kötelezővé tette, hogy mindenféle papírhulladékot, magulaturát, stb. újrafeldolgozás végett összegyűjtsenek és egy központi feldolgozó üzembe szállítsanak. A gyűjtéssel több kereskedőt bíznak meg.

Száraz szalámit utalnak ki a vendéglátó üzemek részére

A legfelsőbb közellátási hivatal arról értesítette a vendéglátó ipartársulatát, hogy külön megrendelésre a vendéglátó és kimerések között 50 százalékos sertés- hústartalmú szalámit szándékozik kiosztani, kilogrammonként 99 koronás áron, melynek a fogyasztók számára történő eladási ára 114 korona lesz.

A pozsonyi vegyes ipartársulat évi jelentése

Április 16-án tartotta meg ezévi rendes közgyűlést a pozsonyi vegyes ipartársulat, ahol az ipartársulat tevékenységéről számoltak be. A jelentésből kitűnik, hogy az ipartársulat tevékenysége a háborús ne-

hézségek ellenére is különösen szervezési, ipari és nevelési tekintetben zavartalanul folyt. A kisipar utánpótlása szempontjából nagy jelentőségű a tanoncnevelés, amire különösen nagy figyelmet szentelt az ipartársulat.

ROMÁNIAI HIREK

A bukaresti értéktőzsdének

nehéz éve volt az 1943. esztendő, mert alig volt olyan piac, amelyiken nem lett volna visszaesés az árfolyamokban. Egyedül az állampapírok árfolyama emelkedett egy árnyalattal. Lényegében azonban az állampapírok árfolyama még most sem érte el az 1930. évi színvonalat.

Új kormányzó a román Nemzeti Bank élén

Bukarestből értesül a Gazdasági Láthatár, hogy a már hosszabb ideje betegeskedő Ottulescu helyébe Constantin Angelescu volt gazdasági minisztert nevezték ki a Nemzeti Bank kormányzójává.

Nem sikerült a Svájcba irányuló bab-export

Több román exportcég megbízást kapott, hogy babot szállítson Svájc számára. Kétféle azonban, hogy az árukivitelt Svájc kompenzációs alapon akarja kiegyenlíteni, mire a cégek legtöbbször visszaléptek az üzlettől, mert az ilyen módon nem látszott rentábilisnak.

A bórhiány enyhítése

Már egy ízben jelentette a Gazdasági Láthatár, hogy Romániában nyomásztó formában jelentkezik a bórhiány s a kormány mindent elkövet, hogy behozatallal segítsen valamennyire a helyzeten. A kormánynak sikerült Svédországgal borszállítási megállapodást kötnie. A szerződés értelmében Svédország az 1943-ik évben 450.000 kg mühelybört és 1.250.000 kg láb-belinek alkalmas bört exportált Romániába.

Gumifákat nevelnek Romániában

Már két éve kísérleteznek azon, hogy a koksagya nevű guminedvtartalmú növényt meghonosítsák. Az eddigi kísérletek még nem vezettek eredményre. Azt tervezik, hogy az ország különböző vidékein újabb 1000 hektár területet vesznek igénybe s így kísérik meg megállapítani, hogy van-e az országban olyan összetételű talaj vagy olyan klíma, amely mellett ezt a guminedvtartalmú növényt gazdaságosan lehetne tenyészteni.

Ajánlható könyvek a nemzetkisebbségi szakirodalom köréből:

Az ERDÉLYI TUDOMÁNYOS INTÉZET kiadványaiból:

MOST JELENT MEG!

- Mikó Imre:* Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika — Az Államtudományi Intézet támogatásával kiadta a Minerva könyvkiadó, Kolozsvár, 1944. Ára 48.—P
- Szabó T. Attila:* Kalotaszeg helynevei. I. Adatok 40.—P
- Tamás Lajos:* Fogarasi István kátója. Fejezet a bánási és hunyadmegyei ruménség művelődéstörténeléből 8.50 P
- Árogy József:* A barcasági Hétfalu helynevei 20.—P
- Biró Vencel:* Gr. Majláth Gusztáv Károly püspök a román szenátusban 2.—P
- Márton Gyula:* A rumén nyelvvel való első három kötetének magyar eredetű anyaga 3.—P
- Nagy Zoltán:* Az erdélyi magyar szövetkezetek a visszatéréskor 4.—P
- I. Tóth Zoltán:* Az „Astra” románosító tevékenysége a Székelyföldön 4.—P
- Venczel József:* Az erdélyi román földreform 10.—P
- Kniezsa István:* Erdély víznevei 6.—P
- Makkai László:* Szolnok-Doboka megye magyarságának pusztulása a XVII. sz. elején 8.—P
- Tamás Lajos:* A magyar eredetű rumén kölcsön-
szavak művelődéstörténeti értékelése 3.—P
- Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1942. 35.—P
- Böőr György:* A magyarországi ruszin időszaki sajtó a XIX. században 6.—P
- Darkó Dalma:* Románia csatlakozása a hármasszövetséghez 1883. 4.—P
- Finn—magyar kapcsolatok. I. Gaskó Dezső:* Társadalmi kapcsolataink Finnországgal. II. v. Nagy Iván: Kulturális kapcsolataink Finnországgal. A két kötet együtt 12.—P
- Bárdossy László:* Magyar politika a mohácsi vész után 20.—P
- Borbély Andor:* Erdélyi városok képeskönyve (műemlékekkel) 8.—P
- László Gyula:* Erdély településtörténetének vázlat. Szent István koráig 3.—P
- Magyar Tájékoztató Zsebkönyv. Perényi Zsigmond báró bevezető szavaival. 2. kiadás 6.—P*
- Makkai László:* Román történetírás a két világháború között 3.—P
- Deutsch—ungarische Begegnungen. Herausgegeben von Béla Pukánszky 9.—P*
1848. a szabadságharc története levelekben 17.—P
- Gáldi László:* Siebenbürgen im Aufbau der ungarischen Kultur 6.—P
- Bélay Vilmos:* Máramaros megye társadalma és nemzetiségei (A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig) 1943. 224. old. térképekkel 20.—P
- Baráth Tibor:* Az országépítés filozófiája a Kárpátmedencében. 1943. 228. oldal 21.—P
- Dr. Németh Kálmán:* Százézer szív sikolt (Hazatér és hazavágyó magyarok verőfényes golgotája.) 1943. 520 old. képekkel, kötve 28.—P
- Dr. Polónyi Nóra:* Budapest szerepe a román szellemi életben, 1943. 8 oldal 1.50 P
- Scherer Lajos:* Losonc. Egy magyar város rövid története 4.—P
- Biró József:* Erdélyi kastélyok. 212 old. 72 képtáblával 55.—P
- V. Nagy Iván dr.:* A nemzetiségi törvény létrejötte III. 15.—P
- Ungarn und die Nachbarvölker. (Magyarország szellemi együttműködése a dunai, kárpáti és balkáni népekkel.) 256 oldal 18.—P
- Ungarn im Donauraum. (Mit einer Einleitung von dem kön. ung. Ministerpräsidenten Nikolaus von Kállay, herausgegeben von Stefan Gál.) 1943. 159 old. kötve 9.—P
- Berki Feriz:* A magyarországi ortodox keleti egyház szervezése 8.—P
- Beck Lajos:* A régi Magyarország. 1944. 303 o. 18.—P
- Borbély Andor:* Erdélyi városok képeskönyve (21 old. 21 képtáblával) 8.—P
- Deutsch-ungarische Begegnungen. Herausgegeben von Béla Pukánszky 9.—P
- Horváth Jenő:* Die kleine Entente. Beitrag zur Geschichte der Diplomatie 9.—P
- Erdődi, Michael:* Siebenbürgen. Ein Bilderbuch. Einl. v. László Cs. Szabó, Aufn. v. M. Erdődi 18.—P
- Munteanu, Basil:* Geschichte der neueren rumänischen Literatur 19.—P
- Giurescu, C. Constantin:* Geschichte der Rumänen 17.10 P
- Vossler, Karl:* Südliche Romania 13.80 P
- Adatok gróf Széchenyi István és kora történetéhez 1808—1860. I/II. köt. Összeállította Bártfai Szabó László 64.—P
- Pusztai Popovits József:* Mișcarea cooperatistă română a naționalității române din Transilvania de Nord 1940—1943. Ára 3 pengő.
- Tamás, Ludwig:* Das Volkwerden der Rumänen 4.—P
- László Dezső:* Magyar önismeret. 1944. 279. o. 14.—P

STUDIUM könyvkereskedés
Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616

FIDELIO KONZERVEK Évtizedek óta
Kiválóak! **Olcsók!** **Imperiál fügekávét**